HAZİRAN '86/SAYI: 8/250 TL

AYLIK ŞİİR DERGİSİ BROY

NÂZIM HİKMET

Güdümlü Sanatın Karşısındayım

YANNIS RITSOS

Biz Seni Öyle Çok Sevdik ki

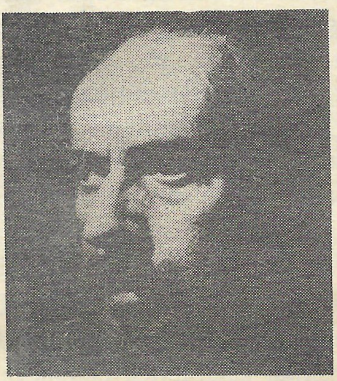

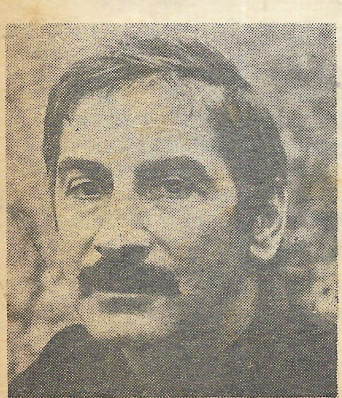

İLHAN SELÇUK

Bağımsızlık Savaşının En Büyük Şairi

ŞİİRCE

Ne şiir yaşamın sağlamasıdır, ne de yaşam şiirin. Her ikisi de birbirini sağlamak için değil, birbirinden sağlamak için vardır.

Şiir, gününe sıcak ilişkilerle eğilmek zorundadır. Okuru için can alıcı olanı tutup sırtlamalıdır. Bu, okura yaranmak değildir, kaldı ki okura yaranmanın biçimi şiir olamaz. Şiir, yaşama şiir olarak girdiği anda sorunu tektir: Bütün dürüstlüğü ve yürekliliğiyle sarsmak, yenilemek.

Şiir için, küçük ya da büyük yoktur, hepsi vardır. El attığı olayın içinde ve ufkuyla yükümlüdür.

Bu yeri, onu insana dair gerçekliğe içtenliğin ve doğruluğun ilkeleriyle yönelme sorumluluğuna —bu güç olana— zorlar.

Deha kendini bu noktada gösterir. Ama göğüsleyecektir— yaşamla günü gününe ve sıcak ilişkinin bedeli ağır olabilir. Çünkü şair, bir zaman dilimine kalmakla yetinemez, ya da yetinebileceği zaman dilimi, insani olandaki sonsuzluktur. Deha, gerçekliği gününden alır ve o sonsuzluğa doğru, yanılsama payının ürkütücülüğüne yenik düşmeksizin üstlenir.

Bunu yaparken, yanlışını da, büyüklüğünü de kendisi görmek zorundadır.

Şiirin bu kendi kendiyle ve dünyayla hesaplaşmasıdır ki, dehayı gününe boca etmekle kalmaz, zamanın tüm insanî boyutlarına yayar. Nâzım'ı tepeden tırnağa bir deha olarak karşımıza çıkartan da budur.

İlhan Selçuk: «Homeros Tanrılardan Uzakta Yaşayabilir mi?»

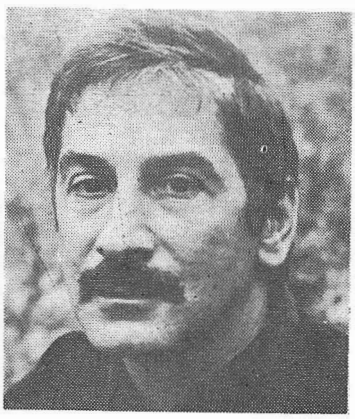

Nâzım'ın şiiri, ona hangi yönünden balırsa bakılsın, dehanın hemen tüm özelliklerinin içinde aktığı, bireye ve topluma dair çağdaş birikimin billurlaştığı şiirdir. Hem dil olarak, hem de insana ve çağına eğiliş, kavrayış olarak.

Dilin tüm olanaklarını keşfe çıkan, bir ömür boyu bu keşfi sürdüren Nâzım, gerçekten bir dehanın potansiyeliyle, Salkımsöğüt'ten Saman Sarısı'na durmaksızın aramış, durmaksızın bulmuş; bir birey olarak duyulabilecek her türlü güçsüzlüğü ve güçlülüğü derinliğine yaşamıştır. Türkçenin Yunus'tan Yahya Kemal'e gelen zenginliği, halkın yaşam dağarcığında el değmemiş sesleri, Nâzım'ın potansiyelini ve ustalığını yüklenerek en verimli biçimini aldı.

Bu başarıyı sağlayan şeyse, gününe yüreklilikle eğilmesi, şair bilincini ve vicdanını hiçbir endişe duymaksızın yaşadığı gerçekliğe, dünyaya adamasıdır Nâzım'ın. Başka deyişle, yaşamı dönüştürme sürecinde şiirin gücünü toptan seferber edebilmesidir.

Günümüzde şiirin, hem dil, hem de dünya karşısındaki tavır yönünden aynı güç ve amaçla yüklendiğini söyleyebilir miyiz? Ülkemiz şairinin yaşadığı dünyaya karşı sıcak tavrı için, Nâzım'dan yola çıkarak ne düşünüyorsunuz?

BROY

Yaşadığımız çağda bir gerçek gün geçtikçe hızını artırarak belirginleşiyor. Nedir o gerçek? Artık ayrımsamayan kalmadı: Dünya değişiyor, değişmenin ivmesi başdöndürüyor. Bir devrim çağı yaşanıyor. Değişimin, dönüşümün, devrimlerin dışında kalabilmek olanaksız.

Çağımızda en çarpıcı iki olgu var: Biri bilim ve teknoloji devrimi,

BROY ŞİİR DERGİSİ/AYLIK DERGİ/HAZİRAN '86/SAYI: 8

sahibi: meliha akça • **yazışleri müdürü:** mümin dikduran • **yönetim müdürü:** muharrem akça • **yayın yönetmeni** seyyit nezir • **yayın danışmanı:** nesrin arman • **kapak düzeni:** ferit erkman • **dizgi-baskı:** kent basımevi 528 08 15 • **yönetim yeri:** muhittin mah., arslan sok., 39/7, çorlu • **istanbul temsilciliği (yazışma adresi):** ankara cad., vilayet han, 205, cağaloğlu-istanbul (yayınlansın ya da yayınlanmasın, gönderilen yazılar geri verilmez, deneme yazılarının —çift aralıklı— beş, inceleme yazılarının yedi sayfayı geçmemesi rica olunur) • **abone koşulları:** altı aylık-1500 TL; yıllık-3000 TL; yurtdışı abone: 25 DM • **abone adresi:** posta çeki, muammer akça-19164 7 • **telefon:** 526 20 93 • **ilan fiyatları:** arka kapak - ikiyüzbin lira, iç sayfa ilanları, her cm² için yediyüzelli liradır •

öteki toplumsal devrim. Bu iki devrim, birbirini etkileyerek, birbiriyle yarışarak, patlamalar zincirinin halkalarını birbirine ekleyerek, insanlığı şaşılası bir hızla değiştiriyor.

Dünyanın geçmiş çağlarında bunca hızlı bir değişimin yaşandığı söylenemez.

Bugünkü anlamıyla bilimin ya da bilimsel yöntemin insanlığın geçmişine oranla çok yeni olduğu söylenebilir. İnsan gerçi yerçekimi yasasını bulmadan önce de taşın boşlukta düşeceğini biliyordu; mimarlıkta ve mühendislikte direnç hesapları gelişmeden önce yapılar ve anıtlar yapmıştı. Betonarme keşfedilmeden önce yeryüzünde yükselen tapınaklar ve kubbeleri bugün de sevgiyle ve beğeniyle seyrederiz. Tıp bilimi, bilim olmadan önce ilaçlarla hastalıklar tedavi ediliyordu. Farmakoloji doğmadan çeşitli otları toplayarak ezip ilaç yapan bakıcılar yok muydu? Ancak bilimsel yöntem 16'ncı yüzyıldan bu yana geçerlik kazanmaya başladı. Din-bilim çatışması yoğunlaştı. Olgunlaşmış biçimiyle bilim yöntemleri, şunun şurasında üç yüzyıl önce Batı'da uç verdi.

Sanayi devrimi ise iki yüzyıllık geçmişiyle çok yenidir ve bütün insanlığı kapsamaktan uzaktır. Bugün çoğu Üçüncü Dünya ülkesi tarım toplumunun koşullarında yaşıyor.

Ya devrimcilik?

Devrimciliğin kökeni ancak geçen yüzyıla kadar uzanır. Çünkü bilim gelişmeden, devrimlerin anlamı, nedenleri, koşulları bilinemezdi. Toplum bilimleri yeterli aşamayı gerçekleştirdikten sonradır ki yeryüzünde tarım ve sanayi devrimleri gerçekleri algılandı. İnsan, bilim ve teknolojiyi kullanarak doğayı değiştirebilirdi; yine insan doğa gibi toplumu da istenciyle (iradesiyle) değiştirebilirdi.

Devrimciliğin kökeninde işte bu bilimsel düşünce bulunmaktadır.

İnsanlık tarihine göre göz açıp kapayıncaya kadar denebilecek bir sürede gerçekleşen bu hızlı değişim, insanı nasıl etkilemez? Kim bu devrimin dışında kalabilir? Yeryüzü 20'nci yüzyılda bir yandan bilimsel teknik devrim, bir yandan toplumsal devrimlerle çalkalanırken, sanatçı olan-bitenlere nasıl uzaktan ve kayıtsızlıkla bakabilir? Homeros, çağının tanrılarından uzakta yaşayabildi mi? Çağımızın tanrıları da bilim ve devrim değil mi? Eğer günümüzün insanını bu iki tanrı yoğuruyorsa; değişim, dönüşüm, devrim sancıları çeken toplumlar sarsılıyorsa, şair yaşananların nasıl dışında kalacak? Yeryüzünün acılı çelişkileri insan ruhunda çatışıyorsa, şiirler nasıl insan ruhuna yabancılaşarak yazılacak?

*

Nâzım Hikmet 3 haziran 1963'te öldü.

Dünya devriminin şairidir Nâzım, Türk Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın en büyük şairidir.

Ölümünün 23'üncü yıldönümünde ne söyleyebiliriz? Nâzım'dan öğrenilecek çok şey var. İlki şu: Devrimci olmak, şair olmakla eşanlamlı değildir. Bir mısradaki şiir değeri, devrimci yüklemeyle oluşmaz.

Nâzım Hikmet'in devrimciliği mi, şairliği mi önde gelir? Yanıtı verilemeyecek bir sorudur bu.

Ne var ki yaşadığımız dönemde bu tür soruların başka konuları düşünmeye yol açması yarar sağlayacaktır. Çünkü güncel Türkiye'de edilginlik egemendir. Çoğu kişi şiire bir «mesaj» yüklemenin gereksiz oldu-

ğu savından yola çıkarak edilginliğin en doğru yol olduğu sonucuna ulaşmakla yüreğini rahatlatıyor.

Oysa «çağımızın insanı» çağın dışında yaşamaktan rahatsızlık duyan kişidir. Çağımızın «mesajı» da belli değil mi?

Eskiden dünyasından habersiz kişiye sorulurdu:

— Sen uzayda mı yaşıyorsun?

Çağımızda uzayda da yaşanıyor; ama, uzayda yaşamasını keşfeden insanoğlunun dünyadan kopması olanaksızdır. İster Amerika'da olsun, ister Sovyetler'de, uzaya atılan uyduların çıkış üsleri yeryüzündedir.

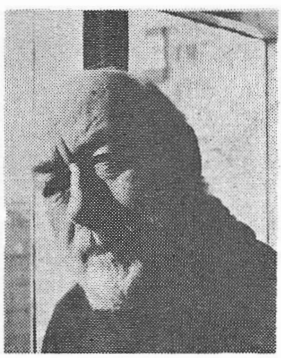

Birsel'in Günlüğü

SALÂH BİRSEL

20 şubat 1986

Bir şair dost dedi ki:

— Senin günlüğünde sen çok az varsın. Ben kendine daha çok yer ayırmanı isterdim.

Doğrudur belki bu.

Ama dostumun yazdıklarında da kendisi yoktur.

Oğlu, kızı, eşi de yoktur.

Gerçekte bir insanın kendisini bilmesi, kendisini tanıması, onu tüm aksırık, tıksırıklarıyla kitabına boca etmesi öyle kolay bir iş değil.

Yaşam içinde yer değiştiren, gülen, konuşan, boğaz cengi veren ya da kaldırım surfu yapan kişi, bir kitabın beyaz sayfaları üstüne kondurulduğu vakit, kendi canlılığından, kendi şaklavaklığından çok şey yitirir.

Şöyle düşünün:

Belkıs Akkale'yi beyaz taşlarla işli mosmor giysisiyle «Entarisi mormuş / Yar sevmesi zormuş» türküsünü çığırırken, elinden tutup, bir kitabın sayfalarına antresini yaptırırsak geriye ne onun yanık sesi, ne de fırışkalı görünümü kalır.

Mikhail Naimy, şair Halil Gibran üzerine yazdığı kitabın önsözünde —bunları Henry Miller'in bir yazısından çıkarıyorum— aşağı yukarı aynı görüşü savunur:

— Bu yaşamöyküsünü yazmaya bir sürü bocalamadan sonra karar verdim. Çünkü bir insanın kendi yaşamını tam bir bağlılık ve doğrulukla ve de duygularının bütün karmaşıklığı ve ilişkilerinin çeşitliliği içinde anlatmaya olanak bulabileceğini sanmıyorum. Böyle bir durumda bir insanın, yeteneği ne olursa olsun, bir başka adamın, bir dâhi ya da bir hebennekanın, yaşamını bir kitabın iki kapağı arasına sıkıştırabileceği nasıl ileri sürülebilir?

İrlandalı yazar Yeats de anılarında buna benzer şeyler döktürür:

— Kendi üzerime çok az şey biliyorum. Karşı ben'imi ise daha az tanıyorum. Hiç kuşkusuz yemeğimi kaynatan, odamı silip süpüren kadın bu konuda benden bilgilidir.

Doğrusu kendilerini yapıtlarına boca ettiklerini söyleyen yazarlar bile çokluk, kendileriyle girintisi, çıkıntısı olmayan karakoncolosları geçirirler kitaplarına.

Günlükçüler, anıcılar bile kendilerine taban tabana karşıt bir kımpeşi sürerler piyasaya.

Nedir, insanoğluna en yakın görüntüleri, yine günlükçüler, anıcılar verir. Çünkü bunlar kendilerini birtakım yanılgılardan, birtakım yanlış anlamalardan kurtaramasalar da olayları ve sözleri gününde ve yerinde saptadıklarından gerçeğe herkesten çok yaklaşmış olurlar.

Hint-Türk İmparatoru Babür Şah'ın büyük oğlu Hümayun'un bir şiiri:

Aynada kişinin biçimi görünürse de
O biçim, her vakit, kişiden ayrıdır.

Onlar Herkesin Güzel Günler Görmesini İsterdi

NURER UĞURLU

> Dünya değişiyor dostlarım. Günün birinde gökyüzünde, güz mevsiminde artık esmer lekeler görmeyeceksiniz. Bizim için değil ama, çocuklar, sizin için kötü olacak. Biz kuşları ve yeşillikleri çok gördük. Sizin için kötü olacak. Benden hikâyesi.

Sait Faik'in *Son Kuşlar* hikâyesi böyle son bulur. Onun bu hikâyesini okuduğumuz yıllarda, yakın bir geçmiş olarak söylersek, Türkiye'miz, sanki göz alabildiğince uzanan yeşillikler ülkesi; halkımız Bursa, Niğde, Giresun derken, bu şehirlerimizin başına *'Yeşil'* sıfatını eklemeden edemezdi; Kıyıları çeşit çeşit sonsuz mavilikler deniziydi. Akdeniz'in güneşi, Ege' nin imbatı, Karadeniz'in pul pul gümüş renk balıkları, Marmara'nın mehtabı bir başkaydı diyemeyeceğiz ama çok değişik güzellikler taşıdıklarını, geçmişe bir özlem olarak değil; bir gerçek olarak söyleyebiliriz. O kadar ki, her çalının ardından, her yaprağın arkasından, küçük bir hareketle ve sesle ürküp havalanan kuşların renk renk, çeşit çeşit kanat vuruşlarını duyardık sözleri şimdi sizlere bir *Pastoral Senfoni,* bir *Kır Şarkısı* gibi gelmesin. O yıllarda, doğanın bu güzelliğini ve sıcaklığını yaşarken, bunu onun değişmez yasasının bir parçası olarak gördüğümüzden, ona başka bir anlam ve nitelik vermek, onu değişik durum ve boyutlarda düşünmek bizim için zordu, hatta olanaksızdı.

Onun, «*Bizim için değil ama, çocuklar sizin için kötü olacak.*» sözleri üzerinde çok durmuş ve düşünmüş olmamıza rağmen, o günlerde, yazarın bu hikâyesinde ne demek istediğini anlamamış, buna bir anlam verememiştik doğrusu. Bu sözlerini onun, konu ve olaydan çok şiirsel anlatıma önem verdiği biçimci davranışlarından biri saymış, gözlemci yaklaşımlarından biri olarak görmüş ve öyle değerlendirmeğe çalışmıştık. Çünkü kuşların ve yeşilliklerin gün gelecek, yok olacaklarını bir türlü düşünememiş, hiç aklımıza getirememiştik.

Az zaman sonra, onun bu hikâyesinde sözünü ettiği gerçekle, zehir gibi karşı karşıya kalınca, Sait Faik'in ne demek istediğini çok iyi anlamıştık ama bizim için çok kötü olmuştu. Yeşili saksıda, maviyi sıra sıra apartımanların arasından görünce, dudaklarımızdan yine Sait Faik'in bir hikâyesinde dediği gibi «Eşşeklik ettiler. Hem de eşşekoğlu eşşeklik!..» sözleri dökülüyordu ama bir kere yeşili ve maviyi renk olarak unutmuştuk ya da bize hiç hakkımız olmadığı halde unutturmuşlardı.

*
**

Sait Faik'in *Son Kuşlar* hikâyesini okuduğumuz yıllarda, bir başka Türk yazarı, Orhan Kemal de işçiler, köylüler Türkiye'sini konu alarak, edebiyatımız için gerçekten yeni ve değişik tipler çizip bunların yaşamlarını, serüvenlerini olanca gerçekçiliğiyle hikâye ediyordu. Onun edebiyatımıza getirdiği yenilik, özellikle, yalın ve birkaç çizgiyle canlı kıldığı kaynak, hiç kuşkusuz Türk köylüsü ve işçi sınıfı olmuştur. Orhan Kemal'in hikâye ve romanlarında, çoğunlukla hızla gelişen ve ilerleyen teknik karşısında ezilen, sinen ve yok olan küçük insanların, emeğiyle yaşıyanların dramları vardır. Köyün, köylünün toplumsal, ekonomik ve tarihsel çelişkileri, köy işçilerinin, ırgatlarının direnişleri; fabrikada, tezgâh başında çalışan kadın, erkek onun konuları arasında yer almıştır. O, kalemiyle köylünün, işçinin, yoksul halkın amansızca sömürülmesi, ezilmesi ve insan kişiliğini

yok eden, insan onurunu ayaklar altına alan, insanın insanlığını ortadan kaldırmağa yönelik çalışma düzeni ve koşullarına karşı etkin bir tavır alarak, bu düzensiz ekonomik düzenin değişmesi doğrultusunda, daha iyi bir dünya ve daha iyi bir yaşam için, yiğitçe savaş vermiş bir yazarımızdır.

Hikâye ve romanlarında, belirli bir çevre ve dünya görüşünün insanlarını ve konularını okumağa alıştığımız Orhan Kemal'den bir gün çok ilginç bir isimde hikâye kitabı yayınlanır: *Grev*. O yıllarda, yanılmıyorsam, Türk edebiyatında ilk kez bir ekonomik terim, bir hikâye kitabının adı oluyordu. Çok şaşırmıştık. Bir kere *'Grev'* sözcüğü ekonomik bir terimdi ve Orhan Kemal imzasıyla bir hikâye kitabı olarak yayınlanıyordu. Ayrıca, bu sözcüğün ne anlama geldiğini bilen kişiler bile o günlerin Türkiye'sinde parmakla sayılacak kadar azdı. Bizim, o yaşlarda anlamını pek iyice bilmediğimiz, bilenlerinse bir umacı gibi korkup, çekindikleri böyle bir terim, ilk kez bir hikâye kitabı olarak karşımıza çıkıyordu.

Gerçekten de, o yılların Türkiye'sinin demokratik sisteme geçiş aşamasında, böyle bir kitap ismi büyük bir yenilik, aynı zamanda yüreklilik örneğiydi. Demokrat Parti iktidarının her çeşit işçi haklarını rafa kaldırdığı, bu gibi sözcüklere özel duyarlık gösterdiği yıllarda, böyle bir isimle bir hikâye kitabının yayınlanması bize gerçekten çok ilginç gelmiştir. Ne yazık ki, o yıllardan bugüne çeyrek yüzyılı aşkın bir zaman geçmiş olmasına rağmen, sanırım günümüzde böyle bir isimle yayınlanacak bir hikâye kitabının başına da az hikâyeler gelmez doğrusu. Orhan Kemal'in de gelmişti ama 1950'ler Türkiye'sinden günümüze köprülerin altından az sular geçmedi

*
**

Niçin yazdık bunları? Bu, herkesin güzel günler göreceğine inanan iki usta hikâyecimize uzaktan da olsa bir 'Merhaba' demek için. Bu söylediklerimiz size pek inandırıcı gelmedi mi? Olabilir. Ama, biz, hem bir anma yazısı yazmak istedik, hem de biraz laflamayı amaçladık. Bilirsiniz laf lafı açar.

Bir de «*Şiirimizi bir ömür boyu yücelten*» şairimiz Nâzım Hikmet'ten söz etmek isterdik. Gelin onu da, güzel şiirlerinden birini okuyarak «Selâm»layalım:

Dörtnala gelip Uzak Asya'dan
Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan
Bu memleket bizim!

Bilekler kan içinde, dişler kenetli, ayaklar çıplak
Ve ipek bir halıya benzeyen toprak
Bu cehennem, bu cennet bizim!

Kapansın el kapıları bir daha açılmasın
Yok edin insanın insana kulluğunu
Bu davet bizim!

Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür
Ve bir orman gibi kardeşçesine
Bu hasret bizim!

Ahlâk bunalımı içinde kıvranan Atina için Sokrates neyse, ahlâk bunalımı içinde kıvranan Türkiye için Nâzım Hikmet oydu. Sokrates'i gençlerin ahlâkını bozmakla suçlayarak ölüme mahkûm etmişti *yurttaşlar*. Nâzım Hikmet'i de gençleri ayaklandırmaya kışkırtmakla suçlayarak toplum dışına itmeye çalıştılar. Oysa, ne iyi, bazı insanların ölümü ya da mahpusluğu etkin bir toplum olayıdır, dönüştürücü bir güçtür. Bir dönüşüm, gerçekleşecekse, önüne geçen bütün engelleri yıkarak gerçekleşecektir.

(*Nâzım Hikmet'in Şiiri*, Afşar Timuçin, s. 22, Alaz Y., Kasım 1979)

Nâzım'ı Özgürlüğüne Kavuşturdum

ÇEVİREN: METİN CENGİZ

1936 şubatının son günlerinde (Elsa ve ben) İsviçre'den dönmüştük, orada Romain Rolland Sokağı'nda oturuyorduk...

... Sonunda, imrendiğim Dayanışma Kurumu'nun toplantı haberi, bazı gecikmelerle elde ettiğim —Romain Rolland'a sunulmuş— *Komün* dergisinin mayıs sayısında yer aldıysa, bunun nedeni, o zamanlar dikkati pek çekmemiş olan fakat son derece onur duyduğumu söylemem gereken (geçmişte ve şimdi hep yorumlanacak) bir olayın aynı sayıda ortaya çıkmak zorunda olmasındandı. Çünkü şubatta geç kalan ve arkadaşlarımın kuşkularına karşın, İsviçre'ye hareketimizden önce coşku içerisinde —ve sataşarak— Fransa'da pek tanınmamış (yalnızca Fransa'da değil elbette) bir Türk yazarının bir yazısını, yokluğumda, bütün olarak mayıs sayısında yayınlamalarını istemiştim.

Bu nedenle, saklamış olduğum, benim için o aylar politik olayların açıkça görünmesine engel olan bir anıyı açıklıyorum —ki o zamanlar, bizdeki Halk Cephesi'nin olası bütün parlak başarılarının göstergeleri, yine hava kuvvetlerinin tehditleri, Hitlerci grupların askerden arındırılmış Rhétanie bölgesine gireceğini belli ediyordu.

Mayıs 36'da *Komün* dergisinde, o sıralar, sınırların ötesinde ve Türkiye'nin hapishanelerinden birinde adını bazılarımızın bilmesi gereken Nâzım Hikmet'in, bu tam tanınmamış yazarın *Taranta Babu'ya Mektupları*'nın yayınını ne önemle beklediğimi söylemiş olsaydım beni gözlerinin önüne getirecek olanlar yollarını şaşırırdı. Aşağı yukarı otuz yıl sonra Playel'de, kalabalıktan nerdeyse çökecek bir salonda Paris'in görmüş olduğu en görkemli toplantılardan biriyle anısını kutlamak zorunda olduğumuz bu tanınmamış yazarın yazısını arkadaşlarıma yayınlatmamdan ötürü az övünmüyor değilim. Benim, hemen hemen yirmi yıl boyunca, ülkesinin yöneticilerini canla başla zorlamam boşuna değildir elbette. O'nu, yaşamı boyunca yedek mekânı hapishanede (ne kadar uzun?) tutanlardan, Fransız düşüncesinin baskısıyla, özgürlüğüne kavuşturdum.

O zaman kasırgalara ve değişen durumlara karşın, bu kart üzerinde oyun oynamış olmanın; bana yaşamımda hiç değilse bir defa, —bu uzaklardaki sözün, duvarların üstünden, coğrafyalar ötesinden güneş, güç ve şarkı dolu, yılın uzun bir günü gibi tadına varmakla onur duyduğum dostluğunu getirdiği— bu adamın gücünü tahmin ederek geleceği görme hissi verdiğini eklemeliyim.

Kosta Daponte'ye
Nâzım'ın yaşayamadığı 75. yıldönümü
kutlamasına bizzat gelemediğimden...
Aragon

Gürültüsüz Ama Güçlü Savaş

TRISTAN TZARA

●

ÇEVİREN:
MEHMET TUNCAY

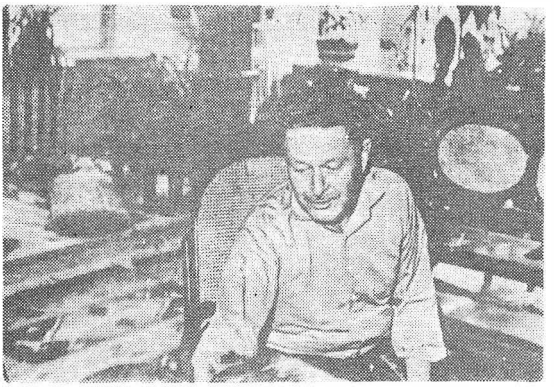

Şiirin büyüklüğü evrenselliğinin içinde hüküm sürer. Ozan, yaşayanların dünyasında bir bütün olmak için kendi kişisinin çerçevelerini aşan ve içinde taşıdığı evren ölçüsünde büyüktür. Ozan, bu dünyaya herkes için ortak bir görüntüye cevap veren, kendi görüş biçimine de uygun, yeni bir görünüm verir. Böylece ozana özgü, her insanın içinde umutlarını ve acılarını, bugününü ve geleceğini bulduğu oldukça yoğun ve güçlü bir anlatıdır bu.

Şurası açık ki ancak çevirilerden okuyup tanıdığımız Nâzım Hikmet şiirinin kendine özgü akıcılığını kuran şey bize ulaşamıyor. Bununla birlikte, çevirinin kusursuz olamayışına karşın, dilin verdiği güzellikten bile yoksun da olsa, bu şiir öyle insansı bir güçle yüklüdür ki, etlenip canlanır ve içimizde dokunaklı titreşiminin bütün tazeliğiyle biçimlenir.

Nâzım'ı, dünya görüşünü aleladeden alıp yüksek bir düzeye çıkarmayı bilen bir ozan olarak görür ve ele alırsak şu nokta kesinlikle anlaşılır ki, Nâzım bütünüyle yaşama sevgisi üstüne tasarlanmış duygu yetkinliği olan bir ozandır ve bu duygu yetkinliğini, şiirine kendini veren coşkuya borçluyuz. Kişisel deneyi insanlığın deneyiyle örtüşür. Aydınlık bir geleceğe yönelmiş insanlık, toplumsal bir yöntemin ve yok olmuş bir uygarlığın iflasına bağlanan Türk ulusunun bağımının hangi noktada olduğunu anlamada Türkiye'nin tarihsel ve coğrafî ayrıntılarını öğrenme gereğini duymuyor. Baştan başa Türk ulusunun umutlarını soluyarak, Nâzım Hikmet'in şiiri, bütün ulusların ortak dileklerinin alabildiğine insansı anlatımını kucaklıyor. Bu anlamda, Nâzım'ın şiiri günümüz insanının kültürel alanının sahibidir ve tarihsel değerinin gürlüğüyle sürekli bir gerçeklik değeri kazanır.

Her ne kadar yadsınamaz bir özgünlüğü de olsa, Nâzım'ın şiiri çağdaş Batı şiirinin yapısına yabancı değildir. Özellikle Mayakovski ve Garcia Lorca'nın yapı çizgisindedir.

Mayakovski'nin devrimci coşkunluğun dayanağı olarak kullandığı teklifsiz edayı ve Garcia Lorca'nın şiirini İspanyol toprağına has bir lütuf gibi besleyen halktan gelme esini Nâzım'ın şiiri söz konusu olunca hatıra getirmek yerinde olur. Nâzım'ın şiiri halkın dileklerini herkese açık bir şekle sokmayı başarmakla kalmamış, aynı zamanda yüksek ve çağdaş bir özle Türk şiirinin alanını da yenileştirmiştir. Bu yeni Türk şiiri dünyayı ve çağımızı yansıtmaktadır. Nâzım, çağdaş dünya düzeyinde ulusal ekinin iyice derinine demir atmış geleneklere yer değiştirterek bir yenilik getiricilik yaptı. Memleketinin ozanlarının üstüne yaptığı etki iyice görüldü. Hapisanede bile adaletsizlik ve zulümle çarpışan cesareti, onu vatandaşlarının gözünde daha da büyüttü. Nâzım'ın ülke edebiyatında oynadığı tarihsel rolün bilincine varanlar artık biliyorlar ki, Nâzım'ın adı, yığınların karşıdevrimin karanlık kuvvetlerine karşı yapmakta olduğu gürültüsüz ama güçlü savaşla bağlantıdadır.

Eğer, 1923 yılında Cumhuriyet'in gelişinden sonra, Türk dili şiirde, konuşulduğu gibi gözüktüyse, bunda, bütün gürlüğünü bu akıma veren Nâzım'ın etkisi vardır. Nâzım bunu, okumuşlarla çevrili bir ortamda kendine yer bulmuş içi boş bilgiçce deyimleri şiirden kesinlikle atarak yapmıştır. Bazı kez bu yenilikçi şair, geleneğin, hem de Ortaçağ İran şiiri kaynağından gelen bu geleneğin en yumuşak başlı sürdürücüsü de olmuştur.

Ama bu, özellikle ülke folklorunun verdiği kaynakları derine götürmekle olmuştur. Kaynaklara gündelik bir geçerlik kazandırarak onlardan bazı anlatım biçimleri aldı. Nâzım, yaşamanın tadına da sahip, zulme karşı başkaldırmaya ve adalete yapılan çağrıları içinde taşıyan insanın sıcaklığından yaratılmış şiirin içeriğiyle kaynakları birleştirmeğe gelmişti. Halk şiiri, Nâzım'a, imgelerle dolu dilinin öğeleri içinde, özgürlük duygularını alabildiğine geniş biriktirebileceği bir bilinç verdi. Halkın gönlü buradan yüreğini kandıracak besini, çektiği acıyı ve duyduğu sevinci çıkarır.

Nâzım'da dilin görevi, şiirsel imge, bir eğretileme ve bir uzakta kalmış terimler yakınlaşmasından çok, şiirsel bir olgudur. Şiirlerinde çoğunlukla destansı kişiliğinin çizgilerini çizen budur. Denebilir ki, şiiri bir eylem şiiridir ve şiirine dayanaklık etmede, her yükseklikteki bütün insanların deney payı vardır. Karşılıklı bağımlılıkları göz önünde tutulursa, Nâzım'ın şiirlerinin içeriği ve biçimi teknik yönden olduğu kadar, insanın geleceği yönünden de birbirinden ayrılamazlar. Bu bakımdan, temel ve biçim sorunlarının artık olmadığı yerde şiirin başladığı ileri sürülebilir. Şiirin sağlamlığının da işareti olan ve şimdi-

lerde doğan yeni gerçek, bundan böyle insanlığın kültürel zenginliği içinde kendini bütünleyebilir ve dünyanın biçim değişimi içinde önemli bir çark gibi hareket edebilir.

Nâzım'ın hayatının en güzel yılları hapishanelerde geçti. Orada da şiir yazıyordu. Bursa Hapishanesi'nin duvarlarının kalın ve sağlam olması onun sesinin duyulmasına ve bize kadar ulaşmasına engel olamadı. Özgürlüğe düşkün kimselerin çabası ve büyük ozana karşı ülkesinin yöneticilerince girişilen şiddet hareketinin bütün dünyada uyandırdığı hoşnutsuzluk, Nâzım'ı ağır ağır bırakıldığı ölümden çekip kurtardı. Ozanları ortadan kaldırma isteğine karşı çıkma hırsının nereden geldiğini aramaya kalkmak yersizdir. Olayların baskısı altında şiirin bir kurtuluş silahı olduğu, ozanların yazdıklarının etkinliğinin en iyi örneği değil midir?

Max Jacob, Benjamin Fondane ve Pierre Unik'den giderek, Saint-Paul Roux ve Desnos'dan bu yana şiir masumane bir oyun olmaktan çıktı. Ama, Collioure'da sürgünde ölen bir başka büyük İspanyol ozanı Antonio Machado'nun dediği gibi, eğer «Granada'sında» Frankocuların Garcia Lorca'yı öldürüşü ve bu öldürme, ölüler listesini uzatamadıkları için teselli bulamayan faşistlerin suç zincirine başlangıç olduysa, bu, işe girişen zekânın da şerefi oldu. İşe girişen, Nâzım Hikmet'in cezaya çarptırılan acılarıydı da. Ve gelişmenin büyüyen güçlerinin ışığında, bu şerefi kurtarmayı başarmış olan dünya bilinci için bu öyle pek entipüften bir zafer değildir.*

* **Şiir Sanatı,** Ocak 1967.

nâzım hikmet

UMUT

İşler, atom reaktörleri, işler,
yapma aylar geçer güneş doğarken
ve güneş doğarken çöp kamyonları
ölüleri toplar kaldırımlardan,
İşsiz ölüleri, aç ölüleri.

İşler, atom reaktörleri, işler,
yapma aylar geçer güneş doğarken
ve güneş doğarken köylü aile,
erkek, kadın, eşek ve kara sapan,
sapana koşulu eşekle kadın,
toprağı sürerler. Toprak bir avuç.

İşler, atom reaktörleri, işler,
yapma aylar geçer güneş doğarken
ve güneş doğarken ölür bir çocuk,
bir japon çocuğu Hiroşimada,
on iki yaşında ve numaralı
ve ne boğmacadan, ne menenjitten,
ölür 1958 de,
ölür bir japoncuk Hiroşimada
945 de doğduğu için.

İşler, atom reaktörleri, işler,
yapma aylar geçer güneş doğarken
ve güneş doğarken tombul bir adam
yatağından çıkar, dalgın giyinir:
«Bugün kimi kime gammazlamalı?
Amirin gözüne nasıl girmeli?»

İşler, atom reaktörleri işler,
yapma aylar geçer güneş doğarken
ve güneş doğarken, zenci şoförü
ağaca asarlar yol kıyısında,
gazyağına bulayarak yakarlar,
sonra kimi kahve içmeğe gider,
kimi saç traşı olur berberde,
kimi dükkânını açar erkenden,
kimi genç kızını öper alnından.

İşler, atom reaktörleri, işler
yapma aylar geçer güneş doğarken
ve güneş doğarken mahpus kadını,
kayışla masaya bağlı sırtüstü,
çıplak memeleri alkan içinde,
sorguya çekerler bir bodrumda.
Sorguya çekenler sigara içer,
biri yirmisinde, altmışlık biri,
gömlekleri terli, kollar sıvalı
ve kum torbaları, elektrodlar.

İşler atom reaktörleri, işler,
yapma aylar geçer güneş doğarken
ve güneş doğarken ben bir geceyi,
bir uzun geceyi yine uykusuz
ağrılar içinde geçirmişimdir.
Düşünmüşüm hasretliği, ölümü,
seni, memleketi düşünmüşümdür,
seni, memleketi ve dünyamızı.

İşler, atom reaktörleri, işler,
yapma aylar geçer güneş doğarken
ve güneş doğarken hiç umut yok mu?
Umut, umut, umut,
umut insanda,

12 Mart gecesi ve 13-14 Mart 1958
Varşova-Şvider

Güç Dolu Yaratıcılık

●

DENISE LEVERTOV

●

ÇEVİREN:
NESRİN ARMAN

Nâzım Hikmet; Randy Blasing ve Mutlu Konuk çalışmalarını derleyip, yirminci yüzyılın özellikle sosyal ve politik bağlamda göze çarpan bir kişiliği olarak ortaya çıkarıncaya kadar pek az Amerikalı okuyucunun bildiği bir isimdi. Çeviri sanatına ender armağanlardan olan bu ikili, aralarında dil ve şiir konularında tam bir işbölümü yaparak bir ekip çalışmasını gerçekleştirdiler.

Hikmet'in mücadele ve uzun mahpusluk yıllarıyla dolu yaşamına koşut giden devrimci çabaları ve Türk edebiyatının yapısını değiştiren yapıtları, çağdaşı şair ve şiir okurlarının büyük ilgisini getirdi. Bu tür yakınlıklar karşısında kaygıya düşenler; her kültürde böylesi devingen ilişkilerin, bir başka yer ve zamanda yaşayan şairlerin kendi ana dillerindeki değişikliği hızlandırmak ve (bizde olduğu gibi) onun tehlikeye girmiş doğruluğunu —politikaları başka sosyal konumlar gerekli kılacak köktenci değişiklikleri dayatsa bile— korumak zorunluluğunu kabul edeceklerdir.

Hikmet'in diğer pek çok şiiri uzun olmasına karşın, bizim elimizde bulunan destan en uzunu. Ve gerçekte de bir destan olarak tanımlanıyor. Ama bu terim pek çok insana yalnızca Ezra Pound'un tanımlamasını —«Tarihi içeren bir şiir»— değil, belki de kabul etmek gerekir ki, daha ağır giden bir şeyi çağrıştırır: Sayfalar boyunca pek çok dipnotu gerektiren tarihsel ya da alegorik imalarla yüklü şiir kıtaları dizisi ya da uyaksız, göz korkutan nazımsal bloklar. Bizim kendi kültürümüzün destanları bize heyecan verebilir, bize zevk verebilir, çünkü biz onlara anlam kazandıran koşulların sağlandığı kurumları elde ettik. Ama diğer ulusların destanları, kendi kültürlerinin kolektif deneyimini içlerinde barındırdıkları ve doğaçlama ortaya çıktıkları için özümsenmeleri çok

nâzım hikmet

ŞEYH BEDRETTİN DESTANI'ndan

1.

Sedirde al yeşil, dal dal Bursa ipeklisi,
duvarda mavi bir bahçe gibi Kütahyalı çiniler,
gümüş ibriklerde şarap,
bakır lengerlerde kızarmış kuzular nar idi.
Öz kardeşi Musayı ok kirişiyle boğup
yani bir altın leğende kardeş kanıyla aptest alarak
Çelebi Sultan Memet tahta çıkmış hünkâr idi.
Çelebi hünkâr idi amma
Al Osman ülkesinde esen
bir kısırlık çığlığı, bir ölüm türküsü rüzgâr idi.
Köylünün göz nuru zeamet
alın teri timar idi.
Kırık testiler susuz
su başlarında bıyık buran sipahiler var idi.
Yolcu, yollarda topraksız insanın
ve insansız toprağın feryadını duyar idi.
Ve yolların sonu kale kapısında kılıçlar şakırdar
köpüklü atlar kişner iken
çarşıda her lonca kesmiş kendi pirinden ümidi
tarumar idi.
Velhasıl hünkâr idi, timar idi, rüzgâr idi
ahüzar idi.

TARANTA - BABUYA
SEKİZİNCİ MEKTUP

Musolini çok konuşuyor TARANTA - BABU!
Tek başına
yapa yalnız
karanlıklara
bırakılmış bir çocuk gibi
bağıra bağıra
kendi sesiyle uyanarak,
korkuyla tutuşup
korkuyla yanarak
durup dinlenmeden konuşuyor.
Musolini çok konuşuyor TARANTA - BABU,
çok korktuğu için
çok konuşuyor!

KUVAYİ MİLLİYE'den

Onlar ki toprakta karınca,
suda balık,
havada kuş kadar
çokturlar;

korkak,
cesur,
câhil
hakîm
ve çocukturlar
ve kahreden
yaratan ki onlardır,
destânımızda yalnız onların mâceraları vardır.

Onlar ki uyup hainin iğvâsına
sancaklarını elden yere düşürürler
ve düşmanı meydanda koyup
kaçarlar evlerine
ve onlar ki bir nice mürtede hançer üşürürler
ve yeşil bir ağaç gibi gülen
ve merasimsiz ağlayan
ve ana avrat küfreden ki onlardır,
destânımızda yalnız onların mâceraları vardır.

.../...

daha güçtür. Ekzotik bile olsa, bireysel duyarlıkla şiirlere bir geçit bulmak daha kolaydır. Oysa **bu** destan, tipik güçlükleri gündeme getirmiyor. O, dizeler içinde yaşayan bir romandır. Canlı ayrıntılarla (Homer'de olduğu gibi), dramatik olaylarla dolu olup yapısı çağdaş şiirin etkileyici olanaklarını kullanır: akıllıca kullanılan içerlek yazılar ve yerleştirme, uyumu sağlamak için kırılan satırların kullanımı, inandırıcı konuşma ve düşünce örneklerinin ses nüansları.

Bağlayıcı öğe şiire başında girer: Tren istasyonunun merdivenlerinde duran bir adam tanıtılır bize; ürkek, zayıf, çiçekbozuğu suratlı, uzun burunlu bir adam. Onun bir ustabaşı olduğuna ve neden ürktüğüne dikkatimiz çekilmeden önce, «garip şeyler düşünmekle ünlendiğini» öğreniriz ve ardından «garip» düşüncelerinden örnekler listesi başlar:

Kâat helvası yesem her gün»
diye düşündü beş yaşında.
«Mektebe gitsem» diye düşündü
on yaşında.

İlk düşünce herhangi bir çocuğa ait olabilir; ikincisi ise, eğitim görme umudunu yitirmiş on yaşındaki bir çocuğun ekonomik ve kültürel durumunu hemen açıklıyor. Arzularını içeren dizelerin devamında, onbeşinde şık ayakkabılar «böylece kızlar bana bakacak», delikanlılarda sıkça rastlanabilecek bir düşünce (giysilerini kendi seçemeyen bir zengin çocuk bile bunu düşünebilir); ama yirmi yaşın başlarından ellisine doğru sürekliliği yüzünden gitgide daha az «garip» bulduğumuz bir tek düşünce sürekli gündeme gelmektedir:

«İşsiz kalırsam?» Artık adam elli ikisindedir ve babasının öldüğü yaşı aşmıştır. Yazar fark edilmez bir biçimde adamın garip düşünce yapısını ele geçirir: bu onun yaşadığı toplum kesimi değildir, ama Hikmet, yaşamı boyunca en ağır koşullarda çalışan bir adamın yalnızca o evrensel, «Ne zaman öleceğim?» sorusunu değil, «İçinde ölebileceğim bir yatağım olacak mı?» sorusunu kendi kendine sorarken bulmasını insan onuruyla bağdaştıramaz.

O kalabalık istasyonun kargaşası içinde her çeşit yük taşıyarak merdivenlerden durmadan inip çıkan insanların arasında bize tanıtılan bir sonraki kişilik, evsiz barksız, aç, beş yaşında bir çocuktur. Bir kez daha, yoksulluk ve arzuyla

tanıştırılırız. Pek çok kişiliğin her biri, ilki bu ikisi olmak üzere görüntüye girer. (Hikmet'in sinematografik tekniği sürekli film terminolojisini akla getirir.) Onları bir sınıfın sosyal konumunu temsil eden bir çizgi adam olarak değil, birer birey olarak görürüz ve bu yalnızca Chaucer'ın Canterbury hacılarındaki sosyal rollerin alegorik kişilikleri değildir. Hikmet eğiterek, tartışarak bir tarihsel sürecin olaylarını (yarattığı kişiliklerle İkinci Dünya Savaşı'nı ve öncesini anımsatır) tablolarla, öykülerle, konuşmalarla ve yalnızca ekonomik düzeni ve sosyal çarpıklıkları ateşle kınamanın yanı sıra, kutlanan tüm evrensel coşkuları eş bir tutkuyla benimseyen kendi dünya görüşünün anlam kazandırdığı sözlerle aktarır bize. Bir bebeğin doğumu, dünyaya gelirken ona eşlik eden acı, kan, çığlık gibi kavramlara fazlaca duyarlık yükleyerek anlatılmaz, çünkü o dünya ki, zaten acı, kan ve çığlık doludur, ama bebeğin ilk haykırışı Hikmet'e göre (ve bu çığlığı duyan şiir kişisi Halil'e göre) güzelliğin utku dolu onayıdır. Hikmet'in marksizmi onu bir sosyal gerçekçi, kolay inanan ve aldanan bir optimist yapmadı; onun insana olan inancı, dar ve sığ bir ekonomik gerekircilikte değil, imgelem ve cesaretin gücünün, sindirilmiş insanın gizli arzularının bir şairin bakış açısıyla yansıtılmasında belirleniyordu. Ama insanlığın, kendi kendini düşürmesinin ve zalimliğinin dehşet veren görünümünü açığa vurmaktan da çekinmiyordu.

Bu yapıtın, «çok yönlü bir destan kahramanına» (bin yüzlü bir destan kahramanı mı acaba?), şenliklere, savaşlara, duruşmalara ve tüm bunların yanı sıra destansı ve mitsel özelliklere sahiptir. Ayrıca resim gibi sunulan ışıltılı geçmiş, yapıtın sinematografik ve yarı otobiyografik yapısı, pek çok destanı okurken sıkılan ve gözü korkan okuma uzmanlarının ve daha bilimselce yaklaşanların dikkatlerini yoğun biçimde çekmiştir. Çevirmenin giriş yazısı, **İnsan Manzaları**'nın tarihi ve gerifonu yanı sıra bize Hikmet'le ilgili değerli ve hayranlık verici bilgileri de aktarmaktadır. Bu yapıt, modern şiirin şairlerini ve incelikli okuru kendine bağlayan ve dikkatini sürekli kılan özellikler taşımaktadır: son derece inançlı, yorulmaz, tutkulu ve güç dolu yaratıcılığı olan bir şairin yapıtı.

Demir,
kömür
ve şeker
ve kırmızı bakır
ve mensucat
ve sevda ve zulüm ve hayat
ve bilcümle sanayi kollarının
ve gökyüzü
ve sahra
ve mavi okyanus
ve kederli nehir yollarının,
sürülmüş toprağın ve şehirlerin bahtı
bir şafak vakti değişmiş olur,
bir şafak vakti karanlığın kenarından
onlar ağır ellerini toprağa basıp
doğruldukları zaman.

En bilgin aynalara
en renkli şekilleri aksettiren onlardır.
Asırda onlar yendi, onlar yenildi.
Çok sözler edildi onlara dair
ve onlar için:
zincirlerinden başka kaybedecek şeyleri yoktur,
denildi.

.....

Ateşi ve ihaneti gördük.

Düşman ordusu yine başladı yürümeğe.
Akhisar, Karacabey,
Bursa ve Bursa'nın doğusunda Aksu,
çarpışarak çekildik.
920'nin
29 Ağustosu:
Uşak düştü.
Yaralı
ve dehşetli kızgın
fakat toprağımızdan emin,
Dumlupınar sırtlarındayız.
Nazilli düştü.

Ateşi ve ihaneti gördük.
Dayandık
dayanmaktayız.

.../...

1920 Şubat, Nisan, Mayıs,
Bolu, Düzce, Geyve, Adapazarı:
İçimizde Hilâfet Ordusu,
Anzavur isyanları.
Ve aynı sıradan,
3 Ekim Konya.
Sabah.
500 asker kaçağı ve yeşil bayrağıyla Delibaş
girdi şehre.
Alaeddin tepesinde üç gün üç gece hüküm sürdüler.
ve Manavgat istikametlerinde kaçıp
ölümlerine giderken
terkilerinde kesilmiş kafalar götürdüler.

Ve 29 Aralık Kütahya:
4 top
ve 1800 atlı bir ihanet
yani Çerkez Etem,
bir gece vakti
kilim ve halı yüklü katırları,
koyun ve sığır sürülerini önüne katıp
düşmana geçti.
Yürekleri karanlık,
kemerleri ve kamçıları gümüşlüydü,
atları ve kendileri semizdiler.

Ateşi ve ihaneti gördük.
Ruhumuz fırtınalı, etimiz mütehammil.
Sevgisiz ve ihtirassız çıplak devler değil,
inanılmaz zaafları, korkunç kuvvetleriyle,
silâhları ve beygirleriyle insanlardı dayanan.
Beygirler çirkindiler,
bakımsızdılar,
hasta bir fundalıktan yüksek değillerdi.
Fakat bozkırda kişneyip köpürmeden
sabırlı ve doludizgin koşmasını biliyorlardı.
İnsanlar uzun asker kaputluydu,
yalnayaktı insanlar.
İnsanların başında kalpak,
yüreklerinde keder,
yüreklerinde müthiş bir ümit vardı.

.....

Yetkinliğe Ulaşmış Ustalık

●

MUTLU KONUK

●

ÇEVİREN:
NESRİN ARMAN

İlk modern Türk şairi Nâzım Hikmet, tüm dünyada yirminci yüzyılın en büyük uluslararası şairlerinden biri olarak tanınmaktadır. Şiirleri elliden fazla dile çevrilmesine karşın, Birleşik Devletler'de hâlâ yaygın biçimde bilinmemektedir.*

1902'de doğan, İstanbul'da büyüyen Hikmet, Birinci Dünya Savaşı sonrası düşman işgali altındaki Türkiye'den ayrılarak Moskova'ya gitti ve burada üniversiteye girdi. Bu kentte dünyanın her yanından yazarlar ve sanatçılarla tanıştı. Türk Bağımsızlığı kazanıldıktan sonra Türkiye'ye döndü ve bir süre sonra sol görüşlü bir dergide çalıştığı için tutuklandı ve piyesleriyle şiirlerini yazmayı sürdürdüğü Sovyet Rusya'ya kaçmanın yolunu buldu. 1928'de çıkan genel af üzerine yeniden Türkiye'ye döndü ve düzeltmen, gazeteci, oyun yazarı ve çevirmen olarak çalıştığı sonraki on yıl boyunca beşi toplu şiirler, dördü uzun şiirler olmak üzere dokuz şiir kitabı yayınladı. Bu arada, Türk gizli polisince sürekli rahatsız ediliyordu. Hemen hemen toplam dört yıl süren aralıklı mahkûmiyetleri oldu. 1938 Ocak'ında tutuklandı ve orduyu isyana teşvikten yargılandı; şiirlerini okuduğu saptanan genç harp okulu öğrencilerinin «tanıklığı»yla yirmi sekiz yıla mahkûm edildi.

Hikmet, hapishanede de yazmayı sürdürdü: 1941-1945 yılları arasında, **Memleketimden İnsan Manzaraları** adlı destanını tamamladı. Bu destanın bazı parçaları hapishane dışına kaçırıldıktan sonra ya kaybolmuş ya da yok edilmiştir ve şu an elimizde 17.000 dizesi vardır. 1949'da, Paris'te, aralarında Neruda, Picasso ve Sartre'ın da bulunduğu yazarlar, sanatçılar ve aydınlardan oluşan bir komite toplandı

ve serbest bırakılması için bir kampanya başlattı. Hikmet, 1950'de, çok kısa süre önce bir kalp krizi geçirmiş olmasına karşın onsekiz günlük bir açlık grevine girdi. Aynı yıl Dünya Barış Ödülünü kazandı ve 1950 genel affıyla salıverildi. Yine de bir yıldan daha az bir zaman sonra, ailesini geride bırakıp Türkiye'den kaçmak zorunda bırakıldı. Bu sırada kırksekiz yaşındaydı. Sürgün yıllarını Rusya'da geçirdi ama büyük ölçüde yolculuk yaptı ve 1963 Haziran'ında Moskova'da ölünceye kadar üretkenliğini sürdürdü.

Ancak Hikmet'in ölümünden sonradır ki, kitapları Türkiye'de yeniden görülmeye başladı; örneğin 1965-66'da yirmiden fazla kitabı basıldı, bazıları ilk kitaplarının yeniden basımları, bazıları ise ilk kez yayınlanan çalışmalarıydı. Ardından **İnsan Manzaraları**'nın tüm beş bölümü gibi sayısız seçmeler sökün etti, onunla ilgili çeşitli biyografiler yazıldı, romanları, piyesleri mektupları ve hatta çocuklarının öyküleri yayınlandı. **Bütün Eserleri** 1975'te piyasaya çıktı ve bugün Türkiye'de, Nâzım Türkçe yazan en büyük şairlerden biri olarak tanınmaktadır.

Kırk yıllık şiir kariyeri sürecinde gerek kişisel deneyimleri, gerekse otuzlu yılların, İkinci Dünya Savaşı'nın ve onun yan etkilerinin tarihsel sonuçları, şiirini büyük ölçüde değiştirdi. Şiirleri ve deneyimi dinamik ve bileşik bir yakınlık içersindeydi. Örneğin **Şeyh Bedrettin Destanı** yüzünden hapishaneye düşmesi gibi, şiirleri başına dert açtı belki ama ona aynı zamanda bir amaç, mahpusluk döneminde ve sürgünde yaşamına bir anlam kazandırdı.

Hikmet'i yirmili yılların ilk şiirlerinde hünerli, başkaldıran, cüretli genç bir devrimci şair ve gi-

Dağlarda tek
tek
ateşler yanıyordu
Ve yıldızlar öyle ışıltılı, öyle ferahtılar ki
şayak kalpaklı adam
nasıl ve ne zaman geleceğini bilmeden
güzel, rahat günlere inanıyordu
ve gülen bıyıklarıyla duruyordu ki mavzerinin
yanında,
birdenbire beş adım sağında onu gördü.
Paşalar onun arkasındaydılar.
O, saatı sordu.
Paşalar: «Üç», dediler.
Sarışın bir kurda benziyordu.
Ve mavi gözleri çakmak çakmaktı.
Yürüdü uçurumun başına kadar,
eğildi, durdu.
Bıraksalar
İnce, uzun bacakları üstünde yaylanarak
ve karanlıkta akan bir yıldız gibi kayarak
Kocatepe'den Afyon ovasına atlıyacaktı.

CEVİZ AĞACI

Başım köpük köpük bulut, içim dışım deniz,
ben bir ceviz ağacıyım Gülhane parkında,
budak budak, şerham şerham ihtiyar bir ceviz.
Ne sen bunun farkındasın, ne polis farkında.

Ben bir ceviz ağacıyım Gülhane parkında.
Yapraklarım suda balık gibi kıvıl kıvıl.
Yapraklarım ipek mendil gibi tiril tiril.
koparıver, gözlerinin, gülüm, yaşını sil
Yapraklarım ellerimdir tam yüz bin elim var,
Yüz bin elle dokunurum sana, İstanbula.
Yapraklarım gözlerimdir. Şaşarak bakarım.
Yüz bin gözle seyrederim seni, İstanbulu.
Yüz bin yürek gibi çarpar, çarpar yapraklarım.

Ben bir ceviz ağacıyım Gülhane parkında.
Ne sen bunun farkındasın, ne polis farkında.

yannis ritsos

BİR AD MÜZİK VE EVRENE DÖNÜŞÜNCE

Nâzım Hikmet'e

Nâzım kardeşim
mavi gözlü Nâzım
mavi yüreğin
ve daha da mavi düşlerinle
sen ki karanlığa derin derin
baktığın zaman
en ufak bir kin duymadan
karanlığı bile mavileştirirsin

Nâzım
sen ki bir kadeh şarap
ve güzel bir kadının diziyle
üzerinde sevdanın halk bayrağı
dalgalanan bir deniz köşesiyle
ufukları ağartır
bir pencere açarsın
her şeyin yok olduğu yerde
ve tepelerden taşlar yuvarlanır keyifle
kayıklara kadar
ve sokak fenerinin altında
bir köpek düşlere dalar

Nâzım
senin küçük sokak çalgıcılarını gördüm
Galata Köprüsü üstünde
senden birkaç dize saklıydı
keman kutularının içinde
söylemeye izinli olduklarından başka birkaç dize
bulutlara bakarak bekliyorlardı
onları söyleyebilecekleri günü
(bazan bir keman Nâzım
sıkılmış bir yumruk gibidir
ve sıkılmış yumruğun içinde
bir kanat gizlidir)

Nâzım
grevci dok işçilerini gördüm
vinçler direkler şiirler arasında
çuvallar sandıklar güller arasında
ve büyük geminin yanında
bekleyen iki mavi ışık
demir almak üzereydi gemi
(Kim bilir hangi yolculuğa?)
kavgaydı bu
sevdaydı bu

.../...

derek **Şeyh Bedrettin Destanı**'yla tarihsel ve politik bilinçle yetkinliğe ulaşmış bir usta olarak görüyoruz. 1936'da yayınlanan bu «destan», onbeşinci yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'na başkaldıran köylüleri temel almıştır. Türk gizemcisi ve büyük İslam bilgini Şeyh Bedrettin, Tanrı'ya olan inancını politik eyleme dönüştürmüş ve tüm insanların ve dinlerin tekliğini, özel mülkiyetin kaldırılması gerektiğini bildirerek bir tür sosyalizmi savunmuştur. Bedrettin'in önderliğindeki başkaldırı, Türkiye'nin batısında iki müridi, Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal tarafından yönetilmiştir. Şiir, esas olarak, Padişah ordularınca kanlı biçimde bozguna uğratılıncaya kadar toprak ağaları için birlikte çalışan, tehlike anında onları birlikte koruyan Türk, Rum ve Yahudi köylülerinin arazi sahiplerinin topraklarını ele geçirmek üzere birleşerek çıkarttıkları isyan üzerine kurulmuştur. Şiir olayın tarihsel yargılamasını, doğruluk ilkesine bağlı kalarak yapar. Gerek Bedrettin isyanının tarihi, gerekse Hikmet'in hapishanedeki günlük yaşamı tarihsel bir zorunluluk olarak kendi kendini şekillendiren bir tür şiire dönüştürülmüştür. En etkileyici yan ise, yalnızca olay sürecinde gereken ardıllık değil, bir müzik ritmine de sahip oluşudur; her dize —her sözcük— nasıl ve nerede olması gerekiyorsa, öyle ve orada kullanılmıştır. Böylece Hikmet, biçimsellik olmaksızın kendi içinde tutarlığı olan bir biçim kurmayı başarmıştır. Ve şiir tümüyle bütünlüğe ulaşır.

1938'de başlayan son mahkûmiyetinin sonlarına doğru yazmaya

başladığı **İnsan Manzaraları**'na öncülük eden **Şeyh Bedrettin Destanı** keşfedildiği sıralarda hapishane yıllarının daha kısa şiirleri de bir başka ses getirdi. Bu şiirlerde incinmiş ama umut dolu, gerçekçi ama lirik, tam anlamıyla insancıl bir şairin soluğunu duyarız. Hikmet'in gündüz **İnsan Manzaraları** üzerinde çalıştığı sıralarda, gece karısına yazdığı **Saat 21-22 Şiirleri** kişisel yaşamının parçalarını tam bir bilinçle bir araya getirerek daha geniş bir tarihsel yelpazeyi gözler önüne gerer. Bu aşk şiirleri yalnızca kişisel olmaktan uzaktır, çünkü Hikmet'in karısına duyduğu sevgi ve özlem, ülkesine duyduğu sevgiye ve özleme, dünyanın her yanındaki insanların daha güzel günlere erişeceği umuduna sıkı sıkıya bağlıdır. İkinci Dünya Savaşı sonundaki görünümün kışkırtısı, bastıran kış ve onun sürüp giden mahkûmiyetinin ürünü olan bu gergin, kolay anlaşılır şiirleri, amaçla bütünleştirilmiş bir yazgının kaçınılmazlığını somutlaştırır.

Hapishane yıllarının sınırlandırıcılığının ardından, Hikmet sürgünlüğü sırasında özgürce yolculuk etti. Bu dönemin şiirleri hızla artan yaşam deneyimini yansıtır. Yalnızca trenlerle, uçaklarla yaptığı yolculukların hızı değildir bu; ölüm sanki yanı başındaymış gibi bir duyarlıkla kaleme aldığı, mısra sonunda noktalarla bile durdurulamayan cümlelerin neredeyse tekdüze adımlarla yürüdüğü «Saman Sarısı» gibi son şiirlerinin soluksuz ritminin temelinde bir zaman hızlandırması yatmaktadır. Hikmet'in birdenbire evrenselleşen deneyiminden kopup gelen «Saman Sarısı», dizelerinde böylesi bir yaşam deneyimini dışa vurma gereksinimini yansıtır. Ve Hikmet'in şiirinde ve yaşamında oluşan bu görüntü genişlemesi, onun sürgün ve ölüm fikrini kolayca aşmasını sağlamıştır.

erdal alova

ŞAİRİN AYRILIŞI

Tam çıkarken Boğaz'dan
hafif mavi düştü saçlarına

Camgözlerden
kurtulan
bir gümüşbalığı
karıştı Karadeniz'in sularına.

ve sen Nâzım kaptanıydın
sınırlardan öteye yönelen bu yolculuğun

Nâzım
biri çıkıyordu geminin merdiveninden
kafeste kanaryalarıyla
papuçlarının bağları çözük
«günaydın» demesi gerekirken
«kırmızı» diyen biri
bir kadın ağlıyordu kapıda
balıkçı geçti kimsenin gözüne ilişmeden
saatinin içinde
tozlu camın altında
küçük bir balık bağırıyordu
sen duydun onu ben duydum
ve istedim ki
en karanlık sözcüğü vereyim de
apak olsun yeniden
direttim
bugünkü gibi
her zamanki gibi
hepimiz gibi
işte böyle, Nâzım

Ama sen Nâzım
hangi zındandan
gecenin hangi köşesinden
hangi ölümden olursa olsun
gülümsüyorsun
dünyanın gülümseyişini koruyan
o masmavi gülümseyişinle
Nâzım kardeşim
yoldaşımız bizim
selâm selâm Nâzım

Nâzım
sen bizi öyle çok sevdin
biz seni öyle çok sevdik ki
küçük adınla çağırır herkes seni
herkes sen der sana
Fransa da Rusya da Yunanistan da
Aragon da Nâzım
Neruda da Nâzım
ben de Nâzım
özgürlük ki adlarından biridir senin
o senin en güzel adın

Selâm Nâzım

TÜRKÇESİ: CEVAT ÇAPAN

yevtuşenko

NÂZIM'IN KALBİ

Usandığım zaman gerçeklerin yalanından
kaygın küstah baskıdan
tunç Nâzım'ı anımsarım
ve sesini
biraz hançerî:
«Merhaba kardeşim...
Ne o neden suratın asık öyle?
Boş ver!
Yoksa şiir takıldı mı bir yerde?
Gel beraber bitirelim.
Para mı yok?
Çaresine bakarız dert değil.
Sevgili mi yok?
Aldırma buluruz...»
Oysa asıl kendisinde bir şey var
içini yaralayan
yüzünün buruşukluklarından dehşetle akan:
«Hepsi iyi ya
şu kalp ağrısı...
Adam sen de
ağrıyadursun yaşıyoruz ya...»
Bazıları için şiir
bir roldür,
bir dükkâncıktır bazıları için
kârdır.

Onun gibileri içinse
ağrıdır şiir
rol değil.
Nâzım'ın kalbi de işte
ağrıdı durdu böyle.
Üzerine titreyen doktoru bir defasında
hani pek de güvenmeyerek
demişti bana:
«Bakın» demişti,
«Keskin konulardan kaçının ki
ağrımasın Nâzım'ın kalbi...»
İlâhi doktor!
Hastanız gitti.
Fayda etmedi çabalarınız.
Ama kalbi
gizli gizli çarparak
devam ediyor ağrımaya
ölümden sonra da. .../...

Mitler ve Eserlerin Kanı

●

SELÂHATTİN HİLÂV

Nâzım'ı zindanlarda çürütenler, şiirlerini, güzel elyazılarıyla not defterlerine geçirirlerdi. Kendi rütbelerinden kapıkulları arasında (yani halkın bulunmadığı yerde), coşkunluğa kapıldıkları zaman ezbere okumaktan da geri kalmazlardı. Sormaya kalkışsanız Nâzım'ı niçin beğendiklerini de kendilerince mantıkî bir temele oturtup açıklarlardı: «Büyük şairdir, sanatçıdır, ama kişiliği ve şahsî fikirleri bizi ilgilendirmez, derlerdi... Biz onun sadece şair yanını sever ve beğeniriz.» Aradan yıllar geçti; Doğu faşizminin yıllar boyunca hem kendisini hem şiirlerini sürgün ettiği «söz sultanı» eserleriyle geri geldi. Türk şiirinin gerçek sahibi dönmüştü; istense de istenmese de tartışmanın merkeziydi artık. Çeşitli sosyal olayların sonucu olarak resmî yasaklamalardan sıyrılmıştı ama, daha gizli ve geniş bir engellemeyle karşı karşıyaydı: «Nâzım bir mittir (efsanedir); sanat alanındaki başarısını kişisel serüvenine borçludur, yazdığı şiire değil» denildi bu sefer de... «Büyük şairdir ama kişiliği, serüvenleri ve fikirleri bizi ilgilendirmez», yani bunlar yanlıştır, batıldır diyenler onun şairliğini kabul ediyorlardı ama bir mit haline gelmiş olan yanını kabul etmiyorlardı; yıllar sonra mit haline gelmiş yanını kabul ettiler ama şairliğini kabul etmediler. Bu iki iddianın, temel bakımından aynı olduğu ve iddialardan herbirini teşkil eden çifte yargılarda (Nâzım şairdir, mit değildir/Nâzım mittir, şair değildir) sadece yüklemleri (mahmullerin) yer değiştirmiş olduğu gözden kaçtı... Mit olmayı ve şair olmayı birbirinden ayırmanın mümkün olduğunu sanan köhne bir düşünce ya-

tıyordu bu iddiaların altında. Şüphesiz ki, Nâzım **aynı zamanda** bir mittir. Ama yirminci yüzyılın bağrından çıkan iki üç mitten biri... «Mit» sözünü kolayca kullanmaya kalkışanların; önce «mit» kavramı, daha sonra, Nâzım gibi mit olmanın zorluğu, kolaylığı ve imkânı üzerinde düşünmelerini isterim. İlle de mit sözünü kullanacaklarsa (bence hiç gerekli değildir), «mit» haline gelmiş kişileri şöyle bir gözönüne getirmelerini de isterim. Mit var mitcik var... Nâzım da mit Nesimî de, ama Hâmid de mit Nâzım da... Mit kelimesinin içinde, şişirilmiş ve sahte kıymetlerin yanısıra eserlerini kanlarıyla yazanlar ve hayatlarını eserleri kadar coşkunluk, düşündürme ve duygulandırma kaynağı haline getirmiş olanlar da var. Nietzsche'yi, Rimbaud'yu, Mayakovski'yi, Artaud'yu düşünelim. Kâzib şöhretler ilgilendirmez bizi; onların hakkından zaman gelir. Ama yukarda adlarını andığımız kimseler ve onların benzerleri, yani, hayatlarıyla eserlerini sınırsız bir çilenin, feragat'ın, cesaretin ve acının içinde eriterek yepyeni gerçekleri keşfeden ve herkesten önce sezdikleri bu gerçekleri insanoğlunun bilincine sanat aracılığı ile armağan edenler bizi ilgilendirir.

Çağımızın en belirgin manevî yanının, insan varlığının kaybolmuş birliğini; başka bir deyişle, insan varlığının tümlüğünü araştırmak olduğunu unutmayalım. Büyük yıkılma ve yenidendoğuş çağlarının eşiğinde, o çağlardan herbirinin özel şartlarıyla belirlenmiş ve şekillendirilmiş olarak daima ortaya çıkan bir özlem ve yöneliştir bu. Büyük sanatçılar, bu arayışı önce kendi varlıklarında sınayıp dile getirdikleri için ister istemez mitleşirler. Büyük sanatçı olmanın güçlüğü, bu anlamda mit olmanın güçlüğü ile **bir** ve **aynı** şeydir. Yoksa edebiyatımızda Nâzım gibi yüzlerce mitimiz olması gerekirdi. Ama söyledim: mit var mitcik var... karıştırmayalım.

Diyelim ki, Nâzım bizim «mit» ihtiyacımızı karşılıyor; bundan ötürü onun sanat değerini değil de mit yanını görüyoruz. Diyelim ki biz «mit»e muhtaç bir ulusuz. Peki Sovyet halkları, peki Çin halkları, peki Güney Amerika halkları, peki Kübalılar, peki Vietnamlılar da mı mite muhtaç? Onlar da mı Nâzım'ın mit tarafını önemseyip, sanat değeri konusunda aldanıyorlar?

İçimdeki acı için ağrıyor
Ruslar için Türkler için ağrıyor
Nâzım gibi mahpusta hür herkes için
Hürriyette mahpus gibi herkes için
ağrıyor.
Hapishane şefkatiyle yetişen o kalp
(ölümden sonra bile)
dinlemiyor doktorları,
korkak olduğumuz zaman ağrıyor,
neme lazım dediğimiz zaman
ve
kendisi gibi iyilikle
cesaretle
«Merhaba kardeşim...» diyemediğimiz zaman
ağrıyor.
Varsın ağrısın kalplerimiz
hepsi için
yeter ki ağrımasın
kalbi Nâzım Hikmet'in.

TÜRKÇESİ: LEL STRASTOV

nurer uğurlu

ÇERKEZ ŞAHANI ETHEM'DEN ŞAİR NÂZIM'A MEKTUP

İlkyaz, Beyrut

Ferhat'ın kardeşi sevgili Nâzım
Önce Akdeniz'den selâm ederim
Açınca bağrında o mor sümbüller
Itırlar reyhanlar acı kekikler
Özlem dolu gözlerinden öperim

Duydum ki sen bize «*Hâin*» demişsin
«*Â*»'nın üstüne bir çizgi çekmişsin
Yeşilden ilkyaza varınca durdum
Kendime bu uzun öyküyü sordum
Baktım ki sen bize konuk gelmişsin

Vurunca otelin camına rüzgâr
İnan bu söze değil. İçim sızlar
Şiiri bir ömür yücelten insan
Nasıl olur bu lâfı söyler canan
Bir topraktan iki «*Hâin*» mi çıkar

Eyüp Gültekin: «Hapisane ağaları Nâzım'a bir tuzak hazırlamıştı»

AYDIN AYDEMİR

Hapisaneye birkaç kere girdim. Hangisinden başlamalı. İlk girdiğimde Nâzım yoktu. İkinci girdiğimde, birkaç arkadaşıyla Nâzım da gelmiş. Ondan önce tanımam.

İkinci girişimde beni bir hücreye kapattılar. İhtilattan men ettiler. Tabii bu, savcının gayretkeşliğiyle oluyor. Yazın insan hücreye kapatılırsa ne olur? Sıcaktan bunalır. Ağzımdan burnumdan kan geldi tabii. Kan gelince kapıyı vurdum ben. O anda da salonda Nâzım geziyormuş. Anahtar deliğinden baktım onu gördüm. Nâzım olduğunu da bilmiyorum. Tanışmamışız.

«Ne var?» dedi o.

«Haber ver revire, ağzımdan burnumdan kan geliyor» dedim.

Hemen demir parmaklığa vardı bağırdı; bir kıyamet kopardı.

«Ne duruyorsunuz... Gelin! İçerde adam ölüyor...»

Neyse geldiler... Mahkûmlardan sıhhiye Murat Çavuş vardı, onu göndermişler. Ama ben kanı kestiremedim. Sürekli kan akıyor ağzımdan burnumdan. Kapalının içi hep kan oldu. Sıhhiye beni yatırdı sırt üstü. Burnumu pamukla tıkadı, bir de iğne yaptı. Gitti savcıya haber etti, sıhhiye. Benim revire alınmamı söyledi. Savcı «yerinde tedavi edin» demiş. Biraz sonra bir kan zorlaması daha oldu. Burnumdaki pamuk, tazyikten fırladı. Kanım şırıl şırıl akıyor. Ben kendimden geçmişim. «Artık ölüyorum» dedim. O arada Nâzım gelmiş. Şöyle bir bakmış halime. Birbirimizi de tanımıyoruz. Başlamış bağırmağa:

«Yahu, bunu burda nasıl tutuyorsunuz. Neden revire alınmıyor bu adam. Öldürüyorsunuz adamı! Ölüyor...»

Sağlıkçıyı tekrar çağırmış. Gelmiş adam. Yeniden burnumu tıkamış. Bir iğne daha yapmış. Kan durur gibi olmuş. Ben gözlerimi açtım. Açtım ama, kollarım bacaklarım zangır zangır titriyor. Bitmişim. Bütün buna ve Nâzım'ın bağırmalarına rağmen savcı gene beni revire aldırmadı. Fahri Bey adında biriydi savcı. Yıl 1933 idi.

Kapalı sürem doldu. Ölünmeyince ölünmüyor. Kapalıdan çıkınca Nâzım'la tanıştık. Fakat dostluk kuramadık. Çünkü onları ayrı bir kısımda tutuyorlardı. Propaganda yapmasınlar diye mahkûmlardan ayırmışlardı onları.

Onların davaları sonuçlandı. Nâzım 5 yıla mahkûm oldu. Bir buçuk iki sene kadar yattı. Aftan yararlandı, çıktı.

İkinci kere 1941'de geldi oraya Nâzım. Ben gene Bursa Hapisanesi'nde yatıyorum. Nâzım geldiğinde hiç yabancılık duymadan birbirimize yanaştık. Dostluk kurduk.

Nâzım bakımsızdı. Bazıları derler, dışardan onlara para geliyordu filân diye. Yalan. Dışardan gelecek yardıma filan tenezzül edecek adam mıydı O! «Yardım aldığın adam olsun, devlet olsun, sonunda onun kuklası olursun» derdi.

Bana bir iki sefer idam cezası verdiler. Temyiz ettik. Temyizden evraklar geç geliyor. Sadece mahkemem 7 senede bitti. Ağır ceza yedim. İmralı'ya gittim geldim. Nâzım yalnızdı, revirde kalıyordu. Sık sık görüşüyorduk. Onun halka karşı, düşkünlere karşı tutumu bambaşkaydı. İçerde de bir ağalık var ya, hapisane içinde. Mahkûmların fakirleri bu ağaların ezgisi altındaydı. Ekmekleri bile ağalara

bağlanmıştı. Haftalık, hattâ aylık tayınları. İçerde kumar oynanıyordu. Oynayanlar ağalara haraç veriyorlardı. Nâzım bunlara dayanamıyordu. Kendini hastalığından çok, bu yüzden revire aldırdı. Revire alınması çok da iyi oldu. O zamanın cezaevi müdürü Tahsin Bey de olgun adamdı. Az da olsa Nâzım'ı kollardı. Nâzım'ın içerdeki düşkünlerden yana olmasına ağalar içerlemeye başladılar.

Ben İmralı'dan hasta olarak geldim. Revirde yatıyorum ve tedavi görüyorum. Hapisanenin ağalarından biri Nâzım'a bir plan hazırlamış.

«Bu Nâzım burda oldukça biz rahat edemeyiz. Bunu kaldıralım ortadan...»

Tabii bu benim kulağıma geldi. Bunu bana söyleyen adama: «Peki, kim bu adamlar?... Şu isimleri ver bana» dedim.

Gerçi bunlar bence malûm. İçerde geçimini bu fakirlerin sırtından çıkaranları bir bir tanıyorum. Gene de isimleri istedim. Verdi. Hâlâ unutmadım adlarını: Biri Kayata'dan Ali, biri Eşkel'li Mustafa. Biri gene Kayata'dan Ömer, gene Kayata'dan İsmail. İnegöl Mudal'dan Ömer. Daha da var, geçmiş gün, unutmuşum. Bu isimleri veren: «Aman» dedi, «benden duymuş olma.»

«Demek bana söylememiş olsanız, bu iş olacaktı he mi?»

«Olacaktı» dedi.

Çağırdım bunları. Birbirimizi iyi tanırız. Bunlar benim hatırımdan da pek çıkamazlar. Bunlarla bahçede biraz gezindikten sonra konuyu açtım.

«Dedim ki, bu adam size ne yaptı? Ne yapıyor?» dedim...

Bir durakladılar...

«Bu adam size kötü bir iş yapmak ister de, bunun karşılığı siz de böyle bir şey yapmak istersiniz. Bu adam herkese iyilik yapan biridir. Siz bunu yaptığınızda işiten demeyecek mi, "hay alçak herifler yahu, bulamadılar ını bir kimseyi?" diyecekler değil mi?»

İçlerinden birisi: «Diyecekler» dedi.

«Bunu niçin hesap etmediniz yahu? Hesap etmediniz de bu karara vardınız siz?»

«Ama bize engel oluyor» dedi, «biz de o yüzden geçiniyoruz.» dedi. «Napalım?.»

«Ama ne yüzden engel oluyor size... Ezmeyin diyor fakirleri, günahtır. Zaten biçare hale düşmüşler. Bir de sizin soyup soğana çevirmeniz vicdan götürür mü?» dedim, «bana bakın! Ben burda değilim, ben Adadayım (İmralı). Böyle bir şey olduğunu duyarsam, karşınızda benim; başka hiç kimseyi aramayın. Ben de hanemi ayaklandırırım, siz de burda hayat bulamazsınız.»

«Yok, söz veriyoruz» dedi, «senin bu şeyine karşı biz vazgeçiyoruz bundan» dedi.

Ben bunu katiyen Nâzım'a söylemedim. Söylesem Nâzım gidecek idareye haber verecek. Ürkecek bu işten. İdare telaş gösterecek, ortalık karmakarışık olacak. İşin bir de ters tarafı var. İdare duysa, Nâzım'a muarız olanlar varsa içlerinde, herhalde vardır; bunu bir fırsat sayacak. Akıllarına düşeni yaptırmağa kalkacaklar. Bu planın dışardan düşünüldüğüne kani olmadım. İçerde kendi aralarında kararlaştırdıkları bir plandı bu. O yüzden de gerek yoktu duymalarına.*

.....

* Aydın Aydemir'in, Broy Yayınları'nda çıkacak olan **Nâzım Nâzım** kitabından.

Ritsos'un Görülmemiş Çiçek Açması

●

CEVAT ÇAPAN

Ay ışığında, açık bırakılmış bir pencereden de girebilirsiniz Ritsos'un şiirine, toplama kampı olarak kullanılan adalardaki telörgülerin boşluklarından da. İlk bakışta sessiz, ıssız bir boşlukta bulursunuz kendinizi. Çünkü şair «yalın şeylerin arkasına» gizliyordur kendisini, onu bulabilmemiz için:

.....
beni bulamazsan, eşyayı bulacaksın,
elimin dokunduğu şeylere dokunacaksın,
parmak izlerimiz karışacak birbirine.

Ağustos mehtabı ışıyor mutfakta
kalaylanmış bir tencere gibi (sana bu söylediklerim
yüzünden öyle görünüyor),
boş evi ve evin diz çökmüş sessizliğini aydınlatıyor —
sessizlik hep öyle diz çökmüş gibi kalıyor.

Her sözcük bir geçittir
bir buluşmaya, çoğu zaman vazgeçilen,
işte o zaman doğrudur o sözcük: buluşmakta direttiği zaman.

Biz de diretiriz buluşmakta — Ritsos'la, Ritsos'un yarattığı gerçeklikle buluşmakta. Çünkü onun bir geçit olarak tanımladığı sözcükleri önce görsel çarpıcılıkları, sonra da ezgisel etkileriyle bizim de tanık olduğumuz yaşantı kopuklukları arasında sağlam köprüler kurarlar. Bu buluşma bu yüzden bizden zorla uzaklaştırılan yakınlarımızla bir araya gelmemiz demektir. Ama bundan da önemlisi, o zamana kadar belki de varlığından habersiz olduğumuz yaşantı zenginlikleri, doğa görünümleri ve sayısız ayrıntıyla tanışır, onlarla nerdeyse özdeşlik kurarız. Görünüşün aldatıcı yalınlığından onun gerisindeki karmaşık gerçekliğe uzanan serüven dolu bir yolculuktur bu.

Ritsos'un şiir dünyasına *Tanıklıklar, Alıştırmalar, Ayraçlar* ve *Duvardaki Ayna* gibi kısa şiirlerinin bir araya getirildiği kitaplar aracılığıyla girmek belki de sözünü ettiğim buluşmayı daha da kolaylaştırır. Çünkü bu şiirlerde hemen iletişim kurabileceğimiz yumuşak bir sesle konuşur Ritsos. Bazen birinci, bazen ikinci, bazen de üçüncü tekil şahıs ağzından konuşması onun bu ses özelliğini değiştirmez. Burada önemli olan anlatılan her şeyin insan boyutlarıyla verilmesidir.

Ritsos'u *Epitaphios, Yunanlıların Öyküsü* ve özellikle bestelenmek üzere yazdığı şarkı sözlerinden tanıyan ve seven binlerce hayranından da söz edilebilir. Lirik ve epik öğeler taşıyan bu şiirlerde ses öğesi bir anlamda öne geçmiş gibidir. Hele Theodorakis'in müziği eşliğinde konserlerde, kahvelerde ve meyhanelerde dinlendiği

zaman Ritsos'un öbür Yunan şairlerinden daha büyük kalabalıklara ulaşması da onun şiirsel niteliğinden bir şey eksiltmez. Onun bu özelliği en ince duyarlıkları ve en karmaşık eğretilemeleri bile yazgı birliği ettiği halkıyla paylaşma cömertliğinin bir kanıtıdır.

Ritsos şiire başladığı ilk gençlik yıllarından bu yana Anadolu'dan gelen göçlerin yarattığı sorunlar, Metaksas dönemi diktası, İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Nazi işgali, İç Savaş ve 1967'de başlayan Albaylar Cuntası'nın acılı yıllarını bütün yoğunluğuyla yaşamış, kendi ailesinin çileli yaşantılarını da sineye çekip hayata ve yaşatan her şeye dört elle sarılmış bir şair olarak karşımıza çıkar:

DÜRÜSTLÜK

Mayıs'ta, gün dönerken, evin batı yüzüne vuruyor.
Akşamlar daha uzun sürüyor. Nerdeyse altın bir
kurdele
dikey bir çizgi çiziyor orta duvara.
Adam büyük bir gizin açıklanmasının beklentisi
içinde.
Şekercinin küçük masaları kaldırıma çıkarılmış.
Kırmızı zambaklar görünüyor camın arkasında.
Karşıki yüksek evin pencereleri açılmış. Yeni
boşalan bir odanın boşluğu görünüyor.
Kim bilir,
belki de sensin emir veren, daha akşam olmadan
kilise avlusundaki yeşil lambalar yakılsın diye,
ne de olsa, gergin bir dönem bu yaşadığımız.
Evet, sensin,
kendisine (kim tarafından?) şiire açıkça tahta atlar,
eski bavulların anahtarlarını ve olmayan bahçe
sulandıktan sonra yavaşça zıplasınlar diye
üç dört lastik kurbağa konması için yetki verilen

Şiire, aşka ve ölüme inanıyorum, diyor,
işte bu yüzden ölümsüzlüğe de inanıyorum.
Bir dize yazıyorum, dünyayı yazıyorum; ben varım;
dünya var.
Bir ırmak akıyor serçe parmağımın ucundan.
Yedi kere bu ırmak gökyüzünün mavisi. Yeniden
ilk gerçek oluyor bu arılık, bu benim son dileğim.

Yukarda Ritsos'un şiir dünyasına ilk girişimizde kendimizi sessiz, ıssız bir boşlukta bulacağımızı söylemiştim. Nerdeyse hiçbir kımıltı olmayan bir boşluktur bu ilk bakışta. Ama bu hareketsiz dünyada devinir Ritsos'un yüreği. Çok geçmeden doğayla insan, insanla tarih, tarihle şimdiki zaman arasında gidip gelmeye başlayan bir duygu ve düşünce kaynağıyla yeteneğiyle karşılaşırız. Sessizliğin sesini duyuyordur Ritsos:

Gece. Hiç ses yok. Yalnız kükremesi boşluğun
ve saydam belirsiz ayın ışığı
hâlâ bir biçim almadan duran ve o kadını inciten.

Bu incinmeye karşı olduğu için de o yumuşak sesli şair "görülmemiş bir çiçek açma"yla

Haykırmak istiyordu — daha fazla dayanamayacaktı.
Sesini duyabilecek kimse yoktu orada;
Kimse duymak istemiyordu. Kendisi de korkuyordu
sesinden,
içinde boğuyordu sesini. Patlamak üzereydi susuşu.
Birden,
havaya uçtu gövdesinin parçaları. Özenle, sessizce
toplayacaktı bu parçaları,
hepsini bir bir yerlerine yerleştirecekti delikleri
kapamak için.
Ve rastgele bir gelincik, bir sarı zambak bulursa,
onları da toplayacak,
kendisinin bir parçasıymış gibi gövdesine yapıştıracaktı —

böyleydi, delik deşik, görülmemiş bir şekilde çiçek
açıyordu işte.

Bu görülmemiş çiçek açma Ritsos'un tükenmez «yeniden doğuş» gücünün *de çarpıcı bir imgesi sayılır*.*

---

* *Broy Yayınları, Dünya Şiirinin Ustaları dizisinde Cevat Çapan'ın hazırladığı* Umarsız Penelope *kitabının inceleme bölümünden.*

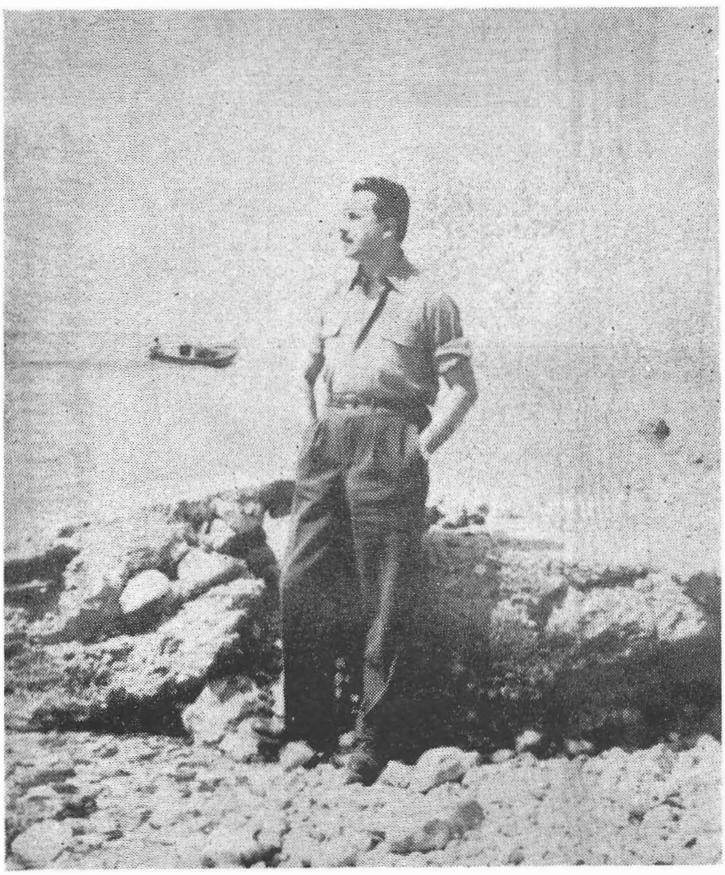

SESSİZLİK

İnsanlar sustukları zaman, anlarsın
sonunda gerçeği öğrendiklerini ya da, hiç değilse,
ezberledikleri yalanları yinelememenin
o gizli gururunu duyduklarını.

Geceleri evlerinde karanlıkta oturur,
ayaklarını ılık su dolu toprak bir kaba uzatıp
dışarda, fıçı, çimento, çubuk demir, buzdolabı,
asker ve eşit parçalara bölünmüş koca bir balina
yüklü trenin
tam vaktinde geçişini dinlerler.

TÜRKÇESİ: CEVAT ÇAPAN

Nâzım Hikmet: «Güdümlü Sanatın Karşısındayım»

Aydın Aydemir, uzun yıllar çalışarak, Nâzım'ın yakın çevresinden kişiler ve cezaevi arkadaşlarıyla yaptığı ve banda aldığı konuşmaları *Nâzım Nâzım* adlı kitapta topladı. Kendisiyle bu çalışması üstüne görüşmek istediğimizde, bu kez karşımıza daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış belgelerle çıktı. Aşağıda bu görüşmeyi ve belgeleri bulacaksınız.

Seyyit Nezir

Aydın Aydemir

Galina ve oğlu, Nâzım Hikmet'le.

— *Yeni yayınladığınız «Nazım.. Nazım..» adlı kitabın üzerine bir söyleşi yapmak istiyoruz seninle. Ne dersin, Aydın Aydemir?*

— Benim başka bir önerim var. Sizce de uygun olursa onu yapalım, derim.

— *Ne gibi?*

— Yazdığım birinci *Nâzım* ve ikinci kitabımın *(Nâzım.. Nâzım..)* dışına çıkalım. Biliyorsunuz 3 Haziran, Nâzım'ın öldüğü gündür. Gerek sosyalist ülkelerde, gerek kapitalist ülkelerde 3 Haziranlarda anılıyor Nâzım. Yaşamı, sanatı, yapıtları üstüne konuşmalar, yayınlar yapılıyor. Nâzım'ın, henüz okurlarınızca bilinmeyen pek çok yanı var. Özellikle 1950'den sonra.. Ölüm tarihi olan 1963'e kadar Nâzım neler yapmıştır, nasıl yaşamıştır, nereleri gezmiş, nerelerde bulunmuştur?.. Hastalıkları, sevgileri, özlemleri?.. Yurt dışında edindiği dostları?.. Ülkemizdeki ünlü sanatçılarımıza dair görüş ve düşünceleri?.. Ve bu arada sizlere bu konuda gelen okur soruları... Gönül istiyor ki Broy'un bu sayısı «Nâzım Özel Sayısı» olsun. Ne dersin Seyyit Nezir?

— *Tüm yüreğimle «evet» derim. Şiirimizin yüzakı, insan sevgisinin simgesi; acının, kahrın, iyinin, güzelin, aklın, bilincin, umudun ozanına, Nâzım'a içtenlikli saygımızı sunmuş oluruz böylece.*

— O halde, hiç yorum yapmadan, araya girip kesikliğe neden olmadan, önüme bıraktığın sorular doğrultusunda, büyük ozanımız Nâzım'dan, hiçbir yerde yayımlanmamış şu alıntıları sunuyorum:

Benim hastalık ««anjin dö puatrin» değil. Yani ilmî deyimiyle «angine pektoris» değil. Angine pektoris, benim hastalığımın hazırlık safhası. Ben o safhayı geçtim. Yani benimki «enfarktr miyokard.» Anjin dö puatrin'in sonunda meydana gelen yürek çatlaması. Senin anlayacağın, benim yüreğimin üçte biri çalışmıyor. Ne bir adım ileri, ne bir adım geri.

Yani iyileşmeme imkân yok, ameliyat müstesna. O da şimdi uzak ihtimal. Daha doğrusu uzak imkân. Uyku ilacı almadan uyuduğum nadir. Yani uyku harici boyuna ağrıyor. Tepeden tırnağa kocaman bir diş gibiyim, sızlayan bir diş, kocaman bir diş gibi.

*
**

Malum ya yürek bir kesenin içindedir. Yürek kesesiyle, yürek arasında bir de boşluk vardır. Yani yürek kesenin içinde, kesenin iç duvarlarına dayanmadan, değmeden durur. İşte iman tahtasının filan kemiklerini kır-

madan, kesmeden doğrudan doğruya göğüs kafesi kemikleri arasından yüreğe bir enjeksiyon yapıyorlar, daha doğrusu yürek kesesiyle yüreğin arasındaki boşluğa. Bu enjeksiyonla o boşluğun bir parçasını bir çeşit pudrayla doldurup, yürek kesesiyle yüreği, belirli bir yerden birbirine kaynatıyorlar. Yürek kesesindeki kan damarlarının bir kısmı da, kaynak yapılan yerden yürek adalesine ekleniyor. Ve onu kanla beslemeye başlıyor. Böylece de enfarktüs yüzünden yeter derecede kanla beslenemeyen yürek, beslenmiş olacak, kanın bütün bedende dönüşü kuvvetlenecek, yani aşağı yukarı normal bir yürek çalışıyormuş gibi olacak. Ameliyat yirmi dakika sürüyormuş. Şimdiye kadar Macaristan'da, ilki bundan iki yıl önce, on üç ameliyat yapmışlar. En ufak tehlike yok ameliyat sırasında. Yalnız, kesin sonuç tam belli değil, çünkü dedim ya ilk ameliyat üzerinden iki yıl geçmiş. Ameliyat olanlar ağrı sızı duymuyorlarmış. Ama aradan geçen iki yıl kısa bir süreymiş. Şimdi bu ameliyat hakkında Paris'ten bilgi edineceğim. Çünkü orda çok daha önce başlanmış bu ameliyata. Eğer Paris'teki baş profesör de uygun görürse, güzün Budapeşte'ye gidip ameliyat olacağım...

Ama bu hastalıkla anında ölmezsen, on yıl yaşamak da mümkün. Ben o anda ölmediğime ve en kritik devreyi, enfarktan sonra iki yılı geçirdiğime göre, bir aksilik olmazsa sekiz yıl yaşarım.

*
**

Kahvaltım yoğurt, salata, yemiş, peynir, çay. Kahvaltıdan sonra yukarı kata çıkıyorum. Yazın camekânlı Verandada, kışın uçsuz bucaksız yazı odasında, bir saat çalışmak, yarım saat sırtüstü yatmak, yahut oturmak şartıyla, bir buçuğa kadar çalışıyorum. Bir buçukta öğle yemeğimi yiyorum. En fazla yüz gram yağsız et, balık, sebze, yoğurt, yemiş, meyva suyu. İkiden dörde kadar sırtüstü yatıp dünya radyolarını, anladığım dillerde dinliyorum. Dörtten beşe kadar yine dolaşıyorum ormanda. Beşten yediye kadar kitap okuyorum. Yediden on buçuğa kadar televizyon seyrediyorum ve sonra efendim, uyku ilacını alıp ekseriya, maalesef uyku ilacına çok ihtiyaç var, uyuyorum. Tabii şehre indiğim zamanlar bu programa uymak pek mümkün olmuyor... Hava birdenbire elektriklendi. Yağmur yağacak, hani bunu bana eskiden siyatiğim haber verirdi, ağrımaya başlayarak. Şimdiyse nefes darlığı. Bırakalım hastalık bahsini...

*
**

Benim *Ferhatla Şirin* piyesi, *Sevda Masalı* ismini aldı şimdi, aşağı yukarı 5-6 memlekette, dur bakayım, 7 memlekette, dur bakayım 20'den fazla memlekette, tam sayısı 23 olacak, oynuyor. Ben üç memlekette 7 dilden, 3 tiyatroda seyrettim... Her seyredişimde hıçkıra hıçkıra ağlamamak için kendimi zor tuttum, zor tutuyorum kendimi. Yazdığım şiirleri 54 dile çevirip bastılar. İnsanlar, sevdamızın şiirlerini okuyup kuvvet buluyorlar.. Yani memleketimin, halkının kültürünü; itibarını elimden geldiği kadar yayıyorum!..

*
**

Ha, geçen gün Polonya'nın meşhur Krakov şehrine gittim. Benim *Ferhatla Şirin*'i oynuyorlardı, iyi de oynuyorlar. Bir de ne göreyim. Şirin «hapşu» deyip uyanınca, bizim Sare Teyze'nin gençliği.. Fesuphanallah, insan insana böyle benzer mi derken, kulislere gidince iş anlaşıldı. Kızcağız utana, sıkıla yanıma geldi. «Ben sizin kuzininizim» dedi...

Ağustosun 18'inde filan burdan Budapeşte'ye hareket edeceğim. Ordan döneceğim tekrar Varşova yoluyla Moskova'ya.. Varşova'da dünya gençliği 6'ncı festivali devam ediyor. Sokaklarda siyah, beyaz, kahverengi, sarı, çeşitli ırklardan; Amerikalı'sı, Özbek'i, İtalyan'ı, Fransız'ı, Rus'u, Türk'ü, Kongo'lusu, Çin'lisi, Hint'lisi, çeşitli milletlerden, birbirinden güzel, birbirinden sevinçli, umutlu, küstah, yetenekli, sıhhatli gençler, türküler söy-

leyerek, kol kola, kafile kafile dolaşıyorlar. Gece gündüz, peri padişahının düğünü gibi, meydanlarda, tiyatrolarda, stadyumlarda, sirklerde, danslar ediliyor, şarkılar söyleniyor, yarışlar yapılıyor. Bütün bu güzel sanat eserleri, birbirinden güzel resimler, heykeller, kumaşlar, işlemeler, oymalar sergileniyor. İnsan bu gençliğe bakıyor, daha doğrusu ben bakıyorum, hasta yüreğimle aralarına katılamamaktan üzülüyorum. Çoğu kere sokakta, tiyatroda, stadyumda, otelde etrafımı çeviriyorlar, boynuma sarılıyorlar, gözlerim doluyor. Gösterilen muhabbetin memleketime ait sevgi olduğunu biliyorum. İşte böyle, bir yandan yorulmamaya, bir yandan da iki senaryoyla romanı bitirmeye uğraşıyorum. Halbuki bütün bu işler için doktorlar bana 4 saat veriyorlar. Zaten onlar vermese de ben bu dört saatten, o da fasılalarla, 4 saatten fazla çalışamıyorum. Her ne hal ise, dayanmam lazım...

Havalandık Prag'dan
İndik Budapeşte'ye.
Kuş olmak güzel şey
hatta bulut olmak,
ama ben memnunum insan olmaktan,
en de sevdiğim unsur: toprak.
İşte belki de bu yüzdendir:
uçağın camına dayayıp alnımı
yahut da abanıp bir küpeşteye
ne zaman ayrılsam topraktan
bir kederdir içime düşer,
elinin, sevgilim,
elimden ayrılışı gibi bir keder,
tıpkı o sabahki gibi
eşiğinde kapımızın,
İstanbul'da...

*
**

...Şimdi ayın ikisinde, üçünde Yalta'ya gideceğim. Orası hâlâ sıcaktır, yağmursuzdur. Dinleneceğim bir ay kadar. Bunları, bizim ormandaki köşkten yazıyorum, yemek odasından. Yemek odasını tarif edeyim. Sağımda boydan boya iki kat camlı pencereler. Yani sağ tarafım bir limonluk penceresi gibi. Zaten bu hissi, pencerenin önünde sıra sıra duran saksılar da kuvvetlendiriyor. Gayet ince el dokuması, koyu yeşil rengi bir perde. Ama perde açık. Dışarısı görünüyor. Dışarda koyu yeşil çamları, yaprakları sararmış akasyalarıyla orman. Ama orman pencereden hemen sonra başlamıyor. Pencerenin önünde geniş bir taraça var, parmaklığı üstünde sıra sıra saksılar. Gelelim gene pencereye, daha doğrusu camekâna. Sağda solda iki Çin kara gözü pencereye yapışmış gibi. Çin gözleri bizimkilerden daha ince, çok daha nakışlı. Bir defa gözleri tekmil oyma. Sonra orta yerde, iki camekânın birleştiği yerde, üç tane kukla. İkisi Çekoslavak, birisi Leh kuklası. Çek kuklalarından biri şeytan, biri maymun. Leh kuklası üç başlı, başın biri beyaz, biri sarı. Bunu bana Varşova festivalinde kuklayı yapan artist hediye ettiydi. Karşımda iki kapı. Kapının biri taraçaya, biri doktorun yatak odasına açılıyor. Kapıların üstünde, duvarda tahta oyma tabaklar asılı. İki kapının arasında bir guguklu saat. Guguklu saatin altında bir küçük akvaryum. Sol tarafta karşıda, Lehistan yazıcılarının hediyesi bir kilim duvara asılı. Kilimin üstünde Estonya işi bir dolap, bir kontr büfe, gürgen tahtasından el işi, oyma. Zaten bu odada eşyaların hepsi; yemek masası, büfe, dört koltuk, iskemleler, ayaklı abajur, hepsi Estonya halk işi. Ne diyordum, kontr büfeden bahsediyordum. Bunun üzerinde bir Ukrayna şarap testisi, bir Leh bebeği ve Memed'in büyütülmüş bir fotoğrafı. Köşede ayaklı bir abajur ve üç koltukla bir alçak masadan oluşan bir köşe. Derken sağ taraftaki duvar.

(...) Bizim Kuzguncuk'a pek benzeyen bir sahil manzarası yağlıboya, Niski adında bir Rus ressamının. Duvarda çeşitli memleketlerden getirdiğim halk işi tahta, seramik, toprak, cam, öteberi.. Solunda radyo, üstünde döğme demirden iki kollu bir Bulgar şamdanı. Onun yanında Pablo Neru-

da'nın hediyesi bir Şili kumbarası, topraktan. Bir eşek üzerinde bir köylü. Sonra yukarda bir İspanyol ressamının, eskiden sürrealistmiş, sonra realist olmuş, bir kış manzarası. Geldik arkamdaki duvara. Çünkü ben odanın ortasında, yemek masasının başında yazıyorum. Dur dinlenelim... Devam. Arkadaki duvarın solunda yukarda, bir Türkmen işlemesi, sırlı, mor kadife. Bir gürcü sazı. Tiflis tiyatrosunun hediyesi bir gümüş tabak. Gümüşlü iki boynuz. Ve nihayet alçak bir masanın üstünde magnifton. Bir kapı daha koridora açılıyor. Kapıda bir Litvanya kilimi asılı. Tam arkamda kapının yanında cemakâna kadar, muazzam bir büfe, büfenin üstünde yetmiş yedi milletin seramik ve tahta işleri... Hattâ Pikasso'nun güvercinli, kadın başlı tabağı. Duvardaysa tabaklar, çeşitli milletlerin, çeşitli üsluplarda. Diyeceksin ki, burası bir oda değil bir tımarhane, bir harman çorbası. Ama öyle olmuyor. Üslup karışıklığının, çeşitli milletlerden gelişlerin ortak bir tarafı var; hepsi halk işi. Bu bir birlik yaratıyor. Masanın üstünde bir Azerbeycan tavlası. İşlenmiş topraktan iki şamdanla, bir çingene orkestrası yine aynı maddeden. Bunlar Slovak işi. Sonra bir Macar kutusu. Bir eski zaman Rus tahta kaşığı. Doğrusunu istersen misafir ağırlamak gerektiği zaman burda yemek yiyorum. Yoksa ekseri mutfakta yiyorum yemeği. Şimdi bu odaya Memed'i soksak deli olur. Neye bakacağını, neyi alıp kıracağını şaşırır. Zararı yok, hepsini tuzla buz etsin...

*
**

...Helsinki'ye gitmek ihtimalim var, ordan Pırag'a, ordan Varşova'ya, ordan da Budapeşte'ye gideceğim.. Pırag'a, Varşova'ya, Budapeşte'ye kaç kereler gittim. Üçü de çok güzel şehir. Almanlar harp içinde Varşova'yı yerle yeksan etmişler. Ama şimdi yeni yapılan şehir, eskisinden güzel oluyormuş. Çünkü şehri ilk kurulduğu andan başlayarak bütün tarihî özelliklerini muhafaza ederek yeniden yapıyorlar. Pırag bir harika, Budapeşte, geceleyin tepeden bakınca, suyu iki geçeli ışıklarıyla bizim İstanbul'u hatırlatıyor. Lâkin İstanbul'un üzerine şehir yoktur. Bak, güzel şehirlerden biri de Pekin. Pekin'i çok sevdimdi. Şankhay da fena değil. Ama sonbaharda Pekin bir harika. Sana bir şey söyliyeyim mi, insan Çin'de bir ay kalırsa, klasik operasına, tiyatrosuna alışırsa, resminin, mimarisinin tadına varırsa, yemeklerinin inceliğine ulaşırsa, Avrupa tiyatrosu, resmi, yemekleri, öyle kaba saba, öyle ayı işi gibi geliyor ki insana, sorma. Çin'i sevdin mi, Çin'i anladın mı, altı ay Çin'de kaldın mı, Çinli oldun gittin.. Şu Macaristan'da Osmanlılar bir hayli zaman saltanat sürmüş, fakat bizden sonra saltanat süren Avusturyalılar öyle zulüm etmişler ki, Macarlar, Osmanlı istilası devrini hayırla demesem de, herhalde pek de düşmanca hatırlamıyorlar. Zaten şimdiki Macaristan Türkiye'yi çok seviyor. Ne tuhaf, daha doğrusu hiç de tuhaf değil, Çin'de, Macaristan'da, Romanya'da, Bulgaristan'da, Çekovlovakya'da, burda, bizim halka karşı sevgiden gayri bir duygunun beslendiğini görmedim. Memleketimin, halkımın sevilmesi göğsümü kabartıyor. Kalp, kalbe karşıdır. Memleketimi, halkımı sevenleri ben de seviyorum...

Yahu şu son günlerde Sait Faik'in hikâyelerini okuyorum tekrar. Allah rahmet eylesin, ne büyük, ne gerçek şairmiş oğlan. Onu son gördüğümüz günleri saatlerce düşündüm. Yüreğim burkuldu... Arjantin'den bir hediye aldım. Benim *Ferhatla Şirin*'i basmışlar...

*
**

Orhan Veli'yle, Sait Faik. Bence ikisi de büyük şairlerimizdendir. Hem de yalnız bizim değil, yeryüzünün büyük şairlerinden. Orhan Veli'yle, Sait Faik'i bir kat daha sevmek için gurbete düşmek de gerekiyor biraz galiba... Bir şey daha söyliyeyim, klasikler, kendi devirlerinin yenilik taraftarıdırlar. Kendi devrinde yenilik getirmemiş hiçbir sanatçı, sonradan klasik olmamıştır. Yeniliğin tutması da şart elbette. Bana öyle geliyor ki Orhan Veli, bilhassa Orhan Veli, klasiklerimizden olacaktır zamanla. Nasıl ki resimde Fransız empressiyonistlerinin birçoğu, şiirde Bodler, Apoliner artık klasikleşmişlerse...

*
**

Şiir lafı açılmışken bir söyleyim. Bugünkü gençlerin, yani 20-25 arası

şüeranın Orhan Veli'yle arkadaşlarını küçümsemeleri bence klasik gençlik sersemliği. Orhan Veli'yle arkadaşları, bence şiirimize çok şey kattılar. En kolay şey inkâr. Ben de bir zamanlar münkirliği marifet sanırdım. Her genç gibi ben de samimiydim bunda. Ama şimdi inkâr etmiyorum. Keçi boynuzunda şekeri bile kabulleniyorum...

...Demin elime *Varlık*'ın 15 şubat tarihli sayısı geçti. Ziya Osman'a ayrılmış. Ölümünü duymamıştım. Tanımazdım. Şiirlerini az bilirim. Ama okuduklarımın hepsi iyi şiirlerdi. Dergideki şiirlerin mısralarını okudum. Çoğunu beğendim. Müslümanlığı bu sefer çok gözüme çarptı. Ne tuhaf, tıpkı büyükannem gibi, yahut bizim köylü gibi müslüman; ahretli mahretli. Müslüman olunca da böyle olmalı bence, halkınki gibi yani. Ama dedim ya, ölüm işini büsbütün başka açılardan görmemize bakmaksızın, bu halkça müslüman şiirleri de hoşuma gitti. Demek o da benim gibi enfarktüs olmuş, sonra ikinci sefer. Benden bir yıl sonra olmuş birincisini. Benden de ne kadar genç. Mamafi merak ediyorum, acaba gerçekten de «öbür dünya var mı, yok mu?» diye düşünür müydü? Buna gerçekten ne kadar inanıyordu? Ölümden sonra şu yahut bu biçimde, şöyle yahut böyle, duyulu, düşünceli hayatımızın sürüp gidebileceğine okumuş yazmış bir adam gerçekten inanabilir mi? Biliyorum, Pastör, Pavlov, Einstein dindardılar. Ama bana onların dindarlığı alışkanlıklarının, çevrelerinin, çocukluktan beri aldıkları eğitimin filan işiymiş gibi gelir. Bak ben de şu hastalıktan sonra ölümle burun buruna yaşıyorum. Her an ölebileceğimi biliyorum. Herkes her an ölebilir diyeceksin. Öyle ama, meselâ kanserli bir hasta, hastalığını bilirse, yahut enfarktüslü, hele benimki gibi geniş enfarktüslü biri hastalığının ne olduğunu bilirse iş değişir, değişiyor. Hastalıktan önce, hele hapisanede ölümü çok düşündüm Ahretsiz, mahretsiz ölümü. Ama buna inanmadın. Yani her an ölebilirim diye düşündüm bir yandan, bir yandan da ne diye ölecekmişim durup dururken diye düşündüm. Şimdiyse öyle değil. «Ne diye ölecekmişimi» yok. «Ne diye ölebileceği» pek güzel biliyorum. Korkuyor muyum? Daha çok kederleniyorum. Korku? Ölümü, pek ısrarla düşünürsem, yok olmayı ısrarla kavramaya çalışırsam, korkuya benzer, korku diyelim düpedüz, duyuyorum. Ama bu çok az sürüyor. Zaten daha uzun sürse, durup dururken oynatmak mümkün. Ölümle böylece burun burunayız ama, onu unutmak için elimden geleni yapıyorum. Çalışıyorum, kalabalıktan ayrılmamağa uğraşıyorum, yolculuklar yapıyorum. Buranın ünlü yürek uzmanı var: Aleksandır. Beni, yani yüreğimi, üç ay öncekine göre daha iyi ses verir buldu.

*
**

Abstre resmi, dekoratif resim olarak anlıyorum. Her dekoratif resimde, iyisinde; psikolojide, hattâ bazen felsefe ve bazen edebiyat, çok kere duyguda olduğuna göre, abstre resimde bu unsurları dekoratiflik çerçevesi içinde anlamağa çalışıyorum. Anlamsız abstre şiirlere, hele şairlerine gelince; hayattan, anlamdan hangi nedenlerle kaçtıklarını bildiğim için yüreksizliklerine üzülüyorum. Kendilerine acıyorum ama ayıplamıyorum. Her şairin mutlaka sapına kadar da yurttaş olması mümkün değil...

*
**

...Bedri Rahmi'nin *İstanbul Destanı*'ndan parçalar okudum. Elbette Bedri Rahmi, bence, yaşayan Türk şairleri arasında en iyisi. Ressamlığını beğenmiyenler de, şairliğini beğenmiyenler gibi haltetmişler...

*
**

Dil bahsine gelince, ben hem rüya, hem düş kelimelerinin kullanılmasına taraftarım. Bir kere, halkın, Türk milletinin kullandığı bütün kelimeleri Türkçe sayarım. Sonra konuşma diliyle, mesela felsefe dili arasında bazı farkların da var olduğunu sanıyorum. Felsefe dilini sadeleştirmek çok iyi olurdu, ama ilanı aşk diliyle, ekonomi politik dilinin birbirinden farksız olduğunu da, olabileceğini de daha doğrusu, sanmıyorum...

*
**

...Eveli gün burda Dinamo stadında Fenerbahçe kulübüyle, Dinamo kulübü arasında maç vardı. Ben maçı televizyonda seyrettim. Halk, bizim çocukları büyük bir sevgiyle karşıladı. Fenerbahçe kalecisine hayran oldu.

Dinamo takımı arada bir ayıcılık etti, âdetidir, mesela Spartak takımı tersine gayet kibar oynar. Dinamo takımı, dediğim gibi sertlik gösterdikçe halk onları ıslıkladı. Maç, favullere filan rağmen büyük bir dostluk havası içinde yapıldı. Maçtan sonra bizim çocuklarla, Dinamo takımı oyuncuları sarmaş dolaş, kol kola ve halkın alkışları arasında alandan çıktılar. Dostluk ne güzel şey! Milletimin, bütün milletlerle dost olmasını, milletime hiçbir milletten kötülük gelmemesini nasıl istiyorum, nasıl!.. Bugün ömrümün bütün tarifsiz amacı bu..

⁂

...Pablo Neruda bana bir hediye getirdi Şili'den. Düşün, Şili neresi, bura neresi. Hediye, domuz biçiminde bir sepet. Kocaman bir çamaşır sepeti domuz biçiminde. Öyle güldüm ki..

⁂

Burda Çehof'un 100. yılı kutlandı. Çok kalabalık bir konferans salonunda. Çehof'u, biz Türklerin ne kadar sevdiğimizi anlattım. Gerçekten de bizim edebiyatta Çehof'un büyük etkisi olmuştur. Ben şahsen onu yeryüzünün en büyük, en orjinal, en yenilik getirmiş yazarlarından biri sayarım...

⁂

...Ne yazık ki ben Şarlo'nun son filmini görmedim. Ama bak ne oldu, 20. yüzyılın en büyük dram yazıcısına, rejisörüne, aktörüne, yani asrımızın Şekspir'ine; dünya barış hareketi, dünya barış mükâfatını verdi. Ben, bu dünya barış mükâfatlarını dağıtan jürinin başkanıyım. Bu mükâfatı meşhur bestekâr Şostakoviç'e de verdik. İkisinin de diplomalarını imzaladım. Ömrümde imzam böylesine şerefli ve tarihî vesikaya ilk defa konduğu için, kâğıtları imzalarken bayağı elim titrediydi.

Fransız parlamentosu fahri başkanı Edvart Heriyo'ya da barış mükâfatı verildi. Onun diplomasını da ben imzaladım...

⁂

Ha bak, bu sefer Berlin'de Breht'le ahbap olduk. Tiyatrosuna gittim, *Tebeşir Dairesi*'yle, Ostorovski'nin *Besleme* isimli piyesini seyrettim. Güzel.. Bana gençliğimi, Meyerhold tiyatrosunu hatırlattı. Benim son yazdığım *İvan İvanoviç*'le *Yusuf* piyeslerimi oynayacaklar. Alman tiyatrosu, ise *Sevda Masalı*'nın provalarını yapıyor. Şubat sonunda oynayacaklar.

⁂

Dün Japonya'dan bir kitap aldım, bir de ne bakayım, benim Sevda Masalı'nı çevirmişler. Ne garip şey, kendi memleketimden başka hemen her yerde beni okuyorlar. Bana sorarsan, kendi memleketimde okunmayı, dünyanın dört bir yanında okunmaya yeğ tutardım. Acı... Ama ne halt edek...

Fransız şairi dedim de aklıma geldi. Yahu, Apollinaire, Napolyon'un oğlunun torunu diye bir laf atıldı, *Les Lettres From Saises*'de. Şimdilik buna, lafı ortaya atanlardan başka aldıran yok. Benim şaştığım, Aragon'un gazetesinde buna verilen önem. Apollinaire'nin dedesinin babası Napolyon'muş, değilmiş, ne olacak yani? Bazen hattâ Aragon gibi insanların bile ortaçağ kafasıyla düşünmelerine karşı kederli bir şaşkınlık duyuyorum. Milletler tarihleriyle, insanlar cedleriyle övünmeli mi, övünmemeli mi, meselesi bir yana, övünmeyi kabul edersek; neyle, kimle övünmeli? Neyle, kimle yüzü kızarmalı? Hani Napolyon cenaplarıyla ne Fransız milleti, ne de Apollinaire pek öyle övünmemeli bana kalırsa.

⁂

Bir ciltlik romanımı bitirmek üzereyim. Bir ay sonra tamam. Bu ilk romanım değil, bundan önce de, *Kan Konuşmaz* diye, bir de *Yaşamak Hakkı* diye iki roman yazmıştım. *Kan Konuşmaz*'ın sonunu Kemal getirmişti. *Yaşamak Hakkı*'nı bitiremedim. Bu roman köye, köy insanlarına dair. Bizde Türk köylüsüne dair güzel kitaplar çıktı, romanlar yazıldı. Birkaçını okudum. Ama hepsinde, bütün gerçekliklerine, sanat bakımından usta filan oluşlarına rağmen iki aksaklık var gibi geldi bana. Tabii okuduklarımdan söz ediyorum. Bir tanesi köylünün iç alemi; meselâ aydının iç âleminden daha fakirmiş, daha basitmiş, daha ilkelmiş sanıyorlar. Bu bir. İkincisi, köyü, bitli bir pislikten ibaret görüyorlar. Köylüyü, Türk köylü-

sünü, sade cehaletiyle, geriliğiyle incelemeye lâyık buluyorlar. Meselâ bir Balaban'ın Türk köylüsü olduğunu, Türk köyünden çıktığını, Türk köylerinde yüz binlerce Balaban'ın, Makal'ın yaşadığını, bazan Makal bile unutuyor. Ben romanımda Türk köylüsünün gerçeğini tek taraflı değil, çok taraflı ve aydınlığıyla da vermeye çalıştım. Bu işi başarabildim mi, başaramadım mı, ayrı iş. Ama doğruyu yazmak istediğim muhakkak.

*
**

Ekvator'da, *Dünya Şiiri* diye kocaman bir kitap çıkarmışlar. İçinde on iki şair var. Valeri, Claudel, Eliot, Neruda.. filan. Beni de almışlar. Şaştım. Meselâ Aragon, yahut Eluard yok. Neden beni almışlar? Hangi şiirleri biliyor musun? *9-10 Şiirleri*mi*. Bu günlerde de Romanya'da bir büyük seçme şiir kitabım çıktı. Şubatta, Prag'da *Hanuş Ustanın Saat Kulesi* isimli efsanemi oynayacaklar, Bürüno'daysa *İstasyon*'u..

Burda Aziz Nesin, mizah yazarlarının başlıcalarından oldu. Onun bu haklı başarısına seviniyorum..

Bin yaşındayım ama gene de bir gün yaşamış gibiyim.

*
**

Burda Hemingvey'in iki cilt külliyatını bastılar, yüz binlere varan bir tirajla. Kulüplerde, konser salonlarında Hemingvey geceleri tertipleniyor. Moskova duvarları, Hemingvey'in Konyalı ahçılara benziyen sakallı resimleriyle örtülü. İtalya'da şimdi dikkate değer bir sanat hareketi var: Avand gard'la dekadans'ı birbirinden ayırdetmek meselesi. Meselâ Dramatürjide Mayakovski'yi, Breht'i ve naçiz beni avand gard dram yazarlığının örneği diye öne sürüyorlar...

*
**

Bana bak, hiçbir zaman iyi şiir yazmadım, yazamadım değil, yazabilirdim, iyi şair olabilirdim, hem de büyük şair, ama olmadım. Şartlar, kahrolası şartlar öyle getirdi işte. Şimdi, hastalıktan sonra şiir yazma imkânları bir yandan genişledi ama, öte yandan dehşetli daraldı. Kendimi toparlayıp teksif etmeye başladım mı, ağrılar, sızılar birkaç kat artıyor. Dayanılmaz oluyor. Piyes yazmak içinse sadece teknik gücü, kafadan gelen hayal ve fantezi yaşam tecrübesi yetiyor. Tabii benim piyesler için. Bir süre de yaşıyorlar türlü memleketlerde, sahnelerde. Ömürlerinin uzun olacağını sanmıyorum.

*
**

...Dikkat ettim, büyük gerçeklerin büyüklükleri, basitliklerinde, sadeliklerinde. Geçen gün dört satır yazdım:

BEN SEN O
O, yalnız ağaran tan yerini görüyor,
ben, geceyi de.
Sen yalnız geceyi görüyorsun,
ben, ağaran tan yerini de...

Bu satırları Asya-Afrika yazarları toplantısından yazıyorum. Toplantı Taşkent opera binasının büyük salonunda yapılıyor, Ali Şir Nevai operası. Salon, bütün bina gibi azbuz Özbek üslubunda, nakışlar hoşuma gidiyor. Özbek kabartmalarıyla işlenmiş duvarlar. Mermer de bol kullanılmış. Salon ağzına kadar dolu. Ben sahnede başkanlık divanındayım. Önümde, arkamda, yanımda; Arap, Çin, Endonezya, Malaya, Birma, Kara Afrika, Kore, Vietnam, Tacik, Afgan, Hindistan, Pakistan, Azerbaycan, Özbek, Türkmen... saymakla tükenmiyor, yazarları, daha doğrusu heyetlerinin başkanları. Meselâ Birleşik Arap Cumhuriyeti otuz kişilik, otuz yazarlık bir heyetle katıldı kurultaya. Diyebilirim ki kurultaya heyet yollamıyan bir biziz. Halbuki bizim yazarlar da bir heyet yollasalardı, memleketin kültür propagandası için ne iyi olurdu. Ben elimden geldiği kadar bugünkü Türk edebiyatının bazılarını anlattım, övdüm. Kurultay bugün kapanıyor. Kurultaya çeşitli, hattâ birbirine zıt politik ve sanat akımlarına bağlı yazarlar katıldı. Ama hepsi iki noktada anlaştılar: Barış ve sömürgecilikle savaş..

---

* «Saat 21.00 - 22.000 Şiirleri» kastediliyor (A.A.)

Taşkent beş gündür bayram ediyor. Sokaklar, evler, donanmış. Taşkentliler, yazarların oturduğu otellerin önünde sabahlara kadar bekleşiyor. İmza almak, fotoğraf çekmek, alkışlamak bugünlerde Taşkent'te göze çarpan şey.

Heyet üyelerine Sabahattin Ali'nin 50. doğum yıldönümü dolayısıyla Moskova'da basılan bir broşürü dağıttılar. Çok bilgilice yazılmış bir broşür.

Burda kitapçılarda; Rusça'ya, Azerce'ye, Özbekçe'ye, Gürcüce'ye, Türkmence'ye, Farsça'ya, Kazakça'ya çevrilmiş Türk hikâyelerinin kitapları on binlerce satıldı beş günde. Çeşitli dillerde çıkan dergilerde Türk şairlerinin şiirleri yayınlandı. Herkes bizim edebiyatı seviyor. Ben de böbür böbür böbürleniyorum artık.

⁂

Bir dostum Amerika'dan, dün gece, bir oyuncak getirdi bana, bayıldım. Memo görse deli olur. Bir küçük ak köpek. Elektrikle, daha doğrusu pille yönetiliyor. Pile basıyorsun, köpek başlıyor yürümeye. Hem yürüyor, hem havlıyor hem de gözleri pırıl pırıl yanıyor. Pek şirin şey.. Şeytan (benim köpek), önce şaşırdı, hattâ biraz korktu, sonra kokladı. Kokusundan yalancılığını anladı. Küçümseyerek uzaklaştı, artık bir daha ilgilenmedi yapma kardeşiyle.

Dün bir Arjantin'li şair geldi. Buenos Ayres'te iki kitabım çıkmış. Birisi şiirler, ötekileri, *Sevda Masalı*'yle, *Türkiye'den Röportaj* isimli piyesler. Onları getirdi. Bir de Belçika'lı şair getirdi. Belçika'da çıkan bir şiiri *Sevda Masalı*'nın Japonca'sını da getirmişlerdi. Galiba talihli kitabım o. Aşağı yukarı 40 dile kadar çevrildi. Piyesler, benim bildiğim; sekizden fazla Çekoslovakya şehrinde, bazılarında iki tanesi birden, beş altı Leh, yirmi kadar Sovyet, bir Macar, üç dört Bulgar, Romen bir iki Latin Amerikan ve Alman şehrinde oynanıyor. Bunlar bildiklerim. Japonya'da oynanacaktı, Viyana'da, Londra'da, Helsinki'de.. Haberi daima geç alıyorum...

⁂

Şeytan geldi. Kederli, kahverengi gözleri, sipsivri upuzun burnuyla yüzüme bakıyor. Dana yavrusu gibi kerata. Üç gün önce hastalanmıştı. Gece yarısı cankurtaranla baytar geldi. Penisilin yaptılar. Dünden beri de ateşi düştü. Kafasını dizime dayadı. Birbirimize bakıyoruz.. Ben yazıyorum, biraz daha bakışırsak ikimiz de ağlıyacağız...

⁂

Hani sesim olsa, şurdan, balkondan Tuna'ya doğru bir gazel tuttururdum. Avaz avaz of çekip içimi serinlettirdim. Oğlumun başından da çeşitli işler geçecek elbette. Her insanın başından nasıl geçebilirse. Bir dileğim var: «Muhacirlik acısını duymasın!..»

⁂

Ben çocukların sanat seçme işlerinde bile güdümlü girişimin karşısındayım. Güdümlü sanatın da aleyhindeyim. Çünkü sanatkârı koyun saymıyorum. Hiç kimseyi de bu koyunu güdebilecek çoban payesinde göremiyorum. Sanatçının güdümü kendi sosyal, felsefi inançlarından gelmeli. Sanatkâr, yapılan tenkitleri dinlememeli demek istemiyorum. Dinlemeli. Ama iş güdüme, gütmeğe, güdülmeğe dayandı mı sanat denilen nesne de ortadan yok olur. İster bu güdümü, böylesine dediğim gibi çoban ve

koyun ilişkisi halinde serbest pazarcılar yapsın, isterse planlı ekonomi gerekleri... Her ne hal ise...

*
**

Gece radyoda dinledim. Yahya Kemal ölmüş. Büyük şair. Hocalarımdandı da. Hem de çok şey öğrendiğim hocalarımdan. 73 yaşındaymış. Bir hayli zaman uyuyamadım. Yahya Kemal, gençliğimdi biraz da. Büyük şair, usta. Telgıraf çekeyim dedim, kime? Ne tuhaf şey, ne garip haldeyim, Yahya Kemal'in ölümünden duyduğum büyük acıyı halkıma bildirmek için telgraf çekecek bir adresim yok!

*
**

...Hey gidi yalancı dünya. Şu yalancı dünya sözü başka dillerde var mı, yok mu, bilmiyorum. Her anlamıyla dünyayı bu kadar, ama her bakımdan tanımlayan deyim bilmiyorum. Hey gidi yalancı dünya hey...

*
**

Çünkü biliyorsun, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığından, hey gidi dünya, çıkarılmışım. Beni Türklükten, halkımın evlâdı olmaktan, milletime ölümsüz bağlı bulunmaktan kimse, hiçbir kuvvet çıkaramaz, ayıramaz.

*
**

Sol ciğerim temizlendi, sağda hâlâ hırıltı var. Çocukluğumda bahriye mektebinde iki kere üst üste zatülcenp olmuştum. Onun eseri kalmış sağ ciğerimde. Bu yüzden de bir hastalandım mı, zor kendime gelebiliyorum. Zatürre, mantar zatürresiymiş. Kanım zehirlenmeye başlamış. Bunun kuvvetli ilacı «Mycostaten». Az bulunan bir ilaç. Hani bir filim var: «Bütün dünya delikanlıları el ele verseler» diye. İşte tıpkı o filimdeki gibi telefonlar, teller, uçaklar pilotlarla harekete geçti ve bu ilacın yağmuru başladı. Bu sayede kurtuldum. Yatağa düşeli iki ay oluyor. Sabır! Ya sabır! Zaten sabretmesini de iyi bilirim, öğrettiler. Sıkıntıdan çatlayarak sabrediyorum. Sabrın sonu selamet, diyerek de değil, sabretmekten başka yapacak bir şeyim olmadığından...

*
**

Yani hiçbir hasta, hastalığını tedavi ettirmek imkânlarını benimki kadar bulamamıştır, hattâ İngiltere kraliçesi bile.

*
**

Memleketinden, şehrinden, evinden uzakta ihtiyarlamak korkunç şey. İnsan, memleketinde, şehrinde, köyünde, evinde ihtiyarlıyacak. Yoksa ihtiyarlık dayanılır gibi değil.

İnsanın memleketinde aldığı her soluk, hattâ bunu demir parmaklıkların arkasında da alsa, muhacirlikte, hattâ izzet ve ikbal içinde, hattâ dostlukla tıklım tıklım dolu bir hava içinde aldığı bin soluğa bedel.. Nice denizler gördüm, nice deniz kıyılarında dolaştım, ama bizim Kadıköy'ün lodos kokusunu hiçbir yerde koklayamadım. Aynı denizin bütün kıyıları birbirinden güzel olabilir, ama o aynı denizde bir kıyı var ki, yüreğimin kıyısı gibi bir şey.

*
**

Karadeniz, denizlerin en güzeli. Şimdi penceremin az ötesinde rıhtımı döven sular, dönüp dolaşıp boğazı geçiyor, ordan da bir bölümü Kalamış koyuna, Kadıköy önlerine, Mühürdar'a, Moda kıyılarına geliyor.

Kadıköy vapuruyla İstanbul'a geçerken sulara iyi bakın, onlarda yüreğim var. Şairane mi oldu? Pek mi kötü cinsinden? Olsun.

*
**

...Aziz Nesin'in dünya mizahı edebiyatı birinciliğini kazandığına pek sevindim. Tebrik ederim. Bugün bana İtalya'da tabii İtalyanca basılmış *İvan İvanoviç*'in iki baskısını getirdiler. Facia yazmak, mizah yazmaktan çok daha kolay. Yahut benim için öyle. Hani komedi yazmak yeteneğim olsaydı, şimdi yeryüzünün en tanınmış yazarlarından biri olurdum. Çünkü insanların gülmeye ihtiyaçları hiçbir zaman bugünkü kadar kuvvetli değildi. Bense, ne yazık, insanları güldürebilme yeteneğinden büsbütün mahrumum. Oysaki kendi payıma, güldürücü kitapları, ağlatıcı, hattâ dipsiz kiler, boş ambar düşündürücü kitaplara tercih ederim. İki tiyatrodan birinde, hattâ vodvil oynuyorsa oraya gitmeyi isterim..

Dün öğle yemeğinde bende Pablo Neruda vardı, karısıyla. Geceleyin onun onuruna verilen ziyafetteydim. Yoruldum biraz..

Havalar bugünlerde ısındı. Bazen sıfırın üstünde bir bile oluyor. Böyle havaları sevmiyorum. Kuru, kuvvetli soğukların nemi yok. Daha iyi. Sabah gezintisinden sonra sırtüstü uzanıp okuyorum. Kalkıyorum, odada biraz dolaşıyorum. Saat ikide öğle yemeği. Cız bız köfte, yahut ızgara balık ya da tavuk haşlaması. Ama gayet az. Yemiş, çay. Sonra iki buçuktan dört buçuğa kadar yine sırtüstü yatıyorum. Sonra akşam gezintisi yarım saat. Sonra misafir geliyor bazen. Yedide televizyon başlıyor on bire kadar. İşte tembel bir adamın hayatı. Böyle bir ay sürecek herhalde. Yani Prag'a, Viyana'ya gidince de aynı programı izleyeceğim. Bir zaman yazacağımı söylediğim büyük poeme hazırlanıyorum. Sonra *Yaşadığım Yıllarda Adam* diye bir poem daha yazmak istiyorum. Hasılı sırtüstü yattığım zaman kafam işliyor.

Bir iş için şehre inmem gerekti. Şimdi bir küçük büfedeyim, dört masalık. Sosis ısmarladım. Burda bugün perhizi bozacağım. Tahin helvası yiyeceğim. Hacı Bekir'inkine benzemez ama ne de olsa İstanbul'un tadı var. Merak ediyorum, tahin helvası dünyaya bizim memleketten mi yayılmış? Helva vallahi fena değil. Bizim mahalle bakkallarında satılanların tıpkısı.

*
**

...Şu yapma aylar herkes gibi beni de dehşetli ilgilendirdi.. *Açlığın Coğrafyası* diye bir kitap okudumdu. İnsanlığın yüzde doksanının açlık çektiğini kanıtlayan bir kitap. Savaş tehlikesi, silahların azaltılmasına çıkartılan engeller, çekirdek bombaları denemesinin her seferinde yüz binlerce insanı çoluk çocuğu zehirlemesi, bırak bombalardan, denemelerden bile vazgeçilmek istenmemesi...

Pencerelerin ötesinde çam ormanına kar yağıyor. Şeytan'ın sesini duyuyorum. Derinden derine havlıyor. Soğuk, sıfırın altında bir. Bugün konuklarım var. Azerbaycanlı iki yazar, yine oralı bir tiyatro rejisörü, Rus yazarlarından Simonof'la karısı, Azerbeycanlı genç bir âlim, Türk edebiyatı uzmanı. Ekber Babayef, Moskova satir tiyatrosu rejisörü Plusik'le karısı, bir Ukraynalı ressamla, Arjantinli bir şair.. Öğle yemeğine gelecekler. Çerkez tavuğu, fasulye pilakisi, etli fasulye, hindi dolması, koyun budu, imambayıldı, börek, pilav, paça, kestane ezmesi, muhallebi, armut, nar, elma, şarap, konyak, votka, havyar, somga, yengeç vs. hazırlattım. Bütün bunlardan ben bir lokma imambayıldıyla biraz göğüs tarafından hindi, iki armut yiyeceğim. Bak, ahçı kadın yaprak dolması da yaptığını söyledi. Bizim yemekleri ben öğrettim ona. Şimdi döktürüyor.

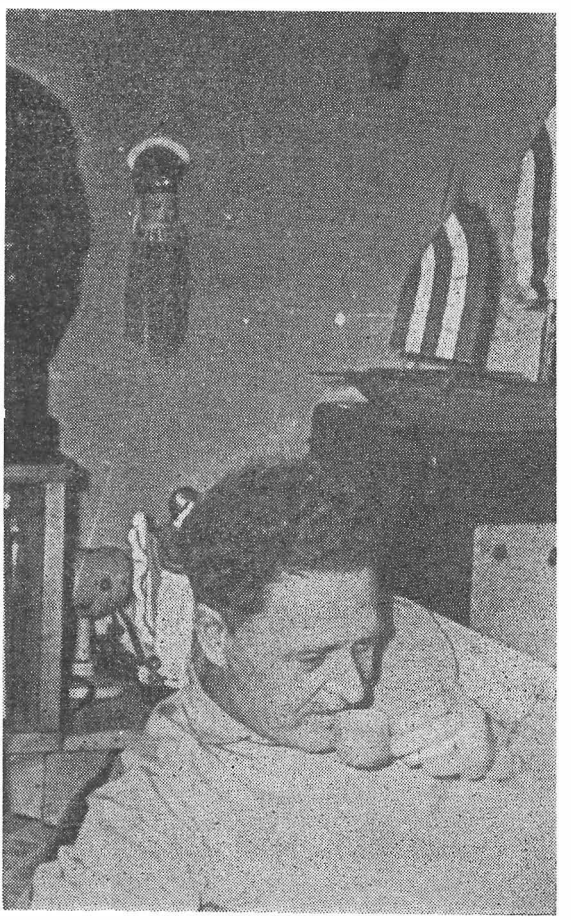

Ama hasretlik berbat şey... Memleket dışında, memleketime ve şahsen bana çok dost bir çevre içinde, memleketimi birçok insana sevdirebileceğimden emin olmak biricik tesellim. Sana bir şey söyleyeyim mi, Sovyetler Birliği'nde, halk demokrasilerinde, güzel bir Türk romanının, şiirinin, dramının okuyucuları, bazen Türkiye'dekilerden çok. Bu işe biraz da benim yardımım dokundu diye övünüyorum.

Ben kendimi yine piyes ve senaryo yazmaya verdim. Şiiri gene ihmal ediyorum. Ne dersen de, şiir yazmak çok zor. Sonra ne de olsa asıl meslek şairlik. Kötü şiir yazınca çok üzülüyorum. Bir Çek yazarı, bu-

ranın en büyük komiği Arkadi Raykin'le bir senaryoya başladım.

İvan İvanoviç'i İtalya'da iki yayınevi yayınladı, yakında Fransa'da çıkacak...

*
**

...Ömrüm boyunca en çok, en uzun iki çeşit odada yaşadım: Hapisane odası, hastane odası. Son zamanlarda buna bir de otel odası katıldı. Tuhaf bir ömür...

*
**

Berlin'de Dünya Barış Konseyi bürosunun bir toplantısı vardı. Büro üyesi olarak ben de katıldım. Bir İngiliz bilginiyle meşhur bir çekirdek fizikçisi, Bernal ile Jolia Küri'yi dinledim, konuştum kendileriyle. Strantium 96 diye bir zehrin, toprağı, suyu, otu, sütü zehirleyerek, bilhassa çocukları ölüme sürüklediğini anlattılar. Bu malum strantium 96 nasıl da bir casusluk filmi, yahut bir polis romanı adına benziyor. A ve H bombalarının patlatılarak denenmelerinin sonucu muymuş? Bir şiir yazacağım. Yapabildiğini tek şey işte bundan ibaret. Bir şiir yazmak. Yazmasam rezalet, nasıl yazmam, yazsam rezalet, şiirle strantium 96'yla savaşılabilirmiş gibi. Benim anladığım, Üçüncü Dünya Savaşı çoktan başlamış, hem de çocukları, sütle, yeşil salatayla öldürmek, masumları katletmekle işe başlayarak...

Acayipleşti havalar,
bir güneş, bir yağmur, bir kar.
Atom bombası denemelerinden diyorlar.
Stransiom 96 yağmuruymuş
ota, süte, ete,
umuda, hürriyete,
kapısını çaldığımız büyük hasrete.
Kendi kendimizle yarıştayız, gülüm.
Ya ölü yıldızlara hayatı götüreceğiz,
ya dünyamıza inecek ölüm.

*
**

...Bugün Ağustosun 7'si. Burda havalar serince, ama Stokholm'e göre güneş var, kemiklerim ısındı biraz. Oktay'ın yine güzel şiirler yazmasına pek sevindim. Yetenekli, hem de çok, bir şairdir. Bir tenkitçi, saf sanat taraflısı galiba, bir tenkit yazmış kitap için, beni yerin dibine soktuktan sonra; bilhassa şu gözü yaşlı sümüklü oğlanlar vardır, benim halimi —anladığıma göre— onlarınkine benzettikten sonra, çeviriyi övüyor. «Bu nefis tercüme bile, bu sulu şiirleri kurtaramıyor.» diyor. Düşündüm, belki de adam haklı. O kitap pek mi öksüz, yetim sızlanışı mıydı? Belki de, kim bilir. Kim bilir? ne demek, diyeceksin. Şu demek ki, ben de bilemiyorum. Başka tenkitçiler kitabı, şiirleri, beni övdüler; ama kim bilir belki, onlar da politik veya dostluk doğrultusundan yola çıktılar. Bilmiyorum. Bildiğim bir şey varsa gözü sulu, gözü kuru, sümüklü, sümüksüz ne olursa olsunlar, ben kendi payımıza hilesiz, katıksız yazmaya çalışıyorum. Hilesiz, katıksız yazmak da pek zor. Sonra bugünkü Fransız aydın şiir anlayışıyla, —daha doğrusu bugünkü bir çeşit şiir anlayışıyla— benimkisi arasında fark var. Ben onların yaptıklarını anlamaya, sevmiye çalışıyorum. Ama onların çoğunun beni sevdiklerini sanmıyorum. Bundan dolayı onlara kızmıyorum ama. Stokholm'de yanıma iki İtalyan geldi. Biri ihtiyar bir kadın, öbürü genç bir gazeteci. İhtiyar kadın: «Sağ olun» dedi, «bizim kasabada, sizin, ("Ölü Kızcağız") şiirini okuyup da ağlamayan ana yok,» dedi. «Bizim kasabada biz barışçılar, bu şiirinizi okuyarak eylemimizi güçlendirdik.» dedi. Gazeteciyse, «Bizde» dedi, «delikanlılar, sizin şiirlerinizle sevgililerine ilanı aşk ediyorlar.» Ne yalan söyleyim, sevindim. Şiirin de en azdan ekmek kadar faydalı, rakı gibi sarhoş edici, çikolata gibi tatlı bir nesne olduğunu sanıyorum. Her ne hal ise...

*
**

...Sana bu mektubu şehirde yazıyorum, arabanın içinde. Yağmur şakır şakır, şoför kapalı çarşıya, daha doğrusu pazara gitti. Domates, patlıcan filan alacak, daha sonra lokantalara uğrayacağız. Bakü, Özbekistan, Gürcistan lokantalarına..

Pilav, şiş köfte, çerkeztavuğu, taratorlu barbunya, fasulye, kâğıtta pi-

liç kızartması alacağız, termoslara koyup getireceğiz. Bu akşam bende Azerbeycan şairleri konuk. Eski dostum, gençlik arkadaşım Süleyman Rüstem, orta nesil şairlerinden, Azer şiirinde bir hayli yenilik yapan Resül Rıza. Türk edebiyatı uzmanı Ekber, Azerbeycan'ın en tanınmış bestecilerinden Fikret Emir.. İyi bir akşam yemeği yiyeceğiz. İyilik yemeklerde değil, sohbette. Süleyman pek nakredir. Ben ona molla Süleyman derim. Nasrettin Hoca'dan kinaye. Bizim Nasrettin Hoca, Azerbeycan'da, Molla Nasrettin, Özbekistan'da da öyle. Azer müziğinde üç kol gelişiyor: Birinin ruhu Azer ama şekli yüzde yüz avrupalı. Bunun başında Kara Karayef var. Dehaya yakın, belki de dâhi, kim bilir, bir bestekar. İkinci kol: Azer biçiminin Avrupalıca işlenişi. Bunun başında Fikret Emir şimdi. Çok değerli kişi. Sonra üçüncü kol: Biçimde, ruhta düpedüz Azer. Bu da ikiye ayrılıyor: köy-şehir halk havaları. Bizimkilere çok benzer. Hele âşıklar hemen hemen aynı. Biçim bakımından Azerli, müzikte İran etkisi büyük. Bizimkinde ise Arap ve Bizans. Kara'nın iki baletini seyrettim. Biri *Yedi Pisenses,* ötekisi *Yıldırımlı Yollar*. İkincisi hele, hârika. Fikret'in bir operasını seyrettim. *Sevil*. Pek güzel. Modern Azer müziğinin atası, rahmetli Üzeyir. *Köroğlu Operası* yer yer dehâya ulaşır. Hasılı Azerbeycan'da güzel sanatlarda en gelişmiş kol müzik.

Canım şiir yazmak istiyor ama ne yazacağını bilmiyorum. Beni de şaşırtacak bir şeyler yazmalıyım artık. Kendi kendimden, kendi şiirimden artık bıktım. Şaşırmak ihtiyacındayım. Beğenmek, sevmek, hoşlanmak değil. İlk ağızda şaşırmak. Bu yenilik arzusu bir delilik halinde bende...

...Bugün ayın 31'i. İki üç gün sonra Kafkasya'ya gitmek üzere yola çıkıyorum. Kafkasya'dan döner dönmez de iki senaryo yazmak zorundayım. Bir gazeteciyle birlikte yazacağız bereket versin. Öbürünü, meşhur aktör Raykin için, Raykin'in karısıyla yazacağız. Yani yorgunluk yarı yarıya. *Ferhat'la Şirin*'i, *Sevda Masalı*'nı Japonya'da oynadılar iki şehirde, iki tiyatroda. Gelen haberlere, tenkitlere bakılırsa iyi geçmiş. Tiyatrolardan birinin müdürü: «Tiyatrom çoktandır böyle dolmamıştı!» diyor.

*
**

Bu yıl iki küçük kitabım çıkacak burda. Biri Asya-Afrika yazarlar toplantısına yetiştirilecek. Öbürü daha geççe, 150.000 tirajla. Son yazdığım; Varna, Varşova, Sofya, Prag, Paris şiirleri olacak içinde. Sağlık durumum bildiğin gibi. Ritimsizlik, baş dönmeleri, ağrılar, soluk alma zorluğu, uykusuzluk filan falan. Yaşamanın şu en önemli tarafı hayvanın, ağacın hayatı bende tükendi. Hasretler, umutlar, kederler; bir de kısa süren sevinçler...

*
**

Türkiye'de hangi şairlere anıt, heykel dikilmesini isterdim?. Yunus'a bir, Karacaoğlan'a iki, Fuzuli'ye üç, Nedim'e dört, Fikret'e beş, Akif'e altı, Namık Kemal'e yedi, Hamid'e sekiz, Şinasi'ye dokuz, Ziya Paşa'ya on, Yahya Kemal'e onbir, Orhan Veli'ye oniki, ha elbette Halit Ziya'ya da. Unuttuklarım olacak. Kusura bakmasınlar. Senin bu listeye itirazın var mı? Kimleri içine katmak, kimleri listeden çıkarmak isterdin. Yalnız bir noktaya dikkat, yaşayanlara heykel dikilmesinden yana değilim. Yoksa elbette yaşayan bir iki romancımız —ha Sabahattin Ali'ye mutlaka— hikâyecimiz de heykelleriyle şehirlerimizi süslemeye lâyıktırlar elbette.

*

— Bitirirken, özellikle vurgulamak istediğiniz bir şeyler var mı sayın Aydın Aydemir?

— Çok kısa.. Bugün insanlığın en önemli sorunlarından biri, baş belası nükleer silahlar ve bir nükleer savaşın yaratacağı korkunç yıkım. Halkımızın «kıyamet» dediği gündür bu. Topyekûn insanların, doğanın, tüm canlıların ölümüdür. Milyonlarca senelik güzelim birikimlerin, kültürün yok oluşudur.

Kendini, çevresini, ülkesini, insanı. doğayı, emeği... seven, sayan; onurlu, sorumlu, bilinçli her insanın nükleer silahlara karşısafta olması gerektiğine inanıyorum. Bu nedenle ülkemin ve ülkelerin, savaşlara karşı barış kavgası veren «barışseverler»e en katıksız saygılarımı sunuyorum.

Büyük Ozanımızın dediği gibi:

Yine de; «Umut insanda..»

Cumhuriyet Dönemi Şiir Hareketleri

ŞÜKRAN KURDAKUL

1920'lere doğru şiirin öncü güçleri, artık «millî edebiyat» akımının ilkelerine ters düşmeyen, ama bu ilkelerin amaçlarını aşan, daha değişik sorunları gündeme getirdiler. Yahya Kemal, yazılarında uyum, ölçü, uyak, sözcüğün dize içindeki işlevi gibi yapı sorunları üzerinde dururken «yeni şiir» kavramını ortaya attı. Türkçe, memleket edebiyatı, lirizm vb. konularla birlikte estetik sorunları tartışmak önemli göründü ona.

Eskiler, ölçülü uyaklı satırların belli kalıplara dökülmesi işini «manzume» olarak adlandırmışlardı. Bu dönemin yenilikçileri şiirin ayırıcı nitelikleri üzerinde durdular. 1920'lerde şiir nedir? Yeni şiirin (halis şiirin) ölçüleri nedir? gibi sorulara yanıt arandı. Yahya Kemal, ««ahenk veznin sustuğu yerde başlar..» diye yazıyordu (Dergâh, 5 Şubat 1922), Ahmet Haşim, sözcüğün tümcedeki yerine, öteki sözcüklerle ilişkisine, yarattığı uyuma dikkati çekti (Dergâh, Cilt 1, sf. 113, 1921).

Birinci Dünya Savaşı yenilgisine karşın, okumuş orta tabaka çağını algılama bilincine ulaştığından, tarih, felsefe, ekonomi, toplumbilimle birlikte edebiyat da değişme sürecine girmişti. Orta tabakanın ideolojik eğilimleri edebiyatı da etkiliyordu.

1920-1924 yıllarında İslâmcılık, milliyetçilik, sosyalizm, batıcılık, merkezden yönetilmezlik akımlarının dayandığı felsefelere yönelik çalışmalar zenginleşti. Dergâh (1921-23) idealizmin, Aydınlık (1921-25) tarihsel maddeciliğin organları durumuna geldi. Milliyetçi akıma bağlı kalemler başlangıçta Yeni Mecmua (1917-18), Şair (1918-19), 1. Kitap, 2. Kitap ... (19-20-21) dergilerinde toplanmışlardı. Cumhuriyet'ten sonra özellikle Hayat'ta (1926) göründüler.

Yahya Kemal, Ahmet Haşim, Yakup Kadri, Abdülhak Şinasi gibi yol açıcıların yazdığı Dergâh'ta Mallarmé, Baudelaire, Verlaine vb. şairlerin yapıtları söz konusu edilerek Fransız şiirinin özellikleri değerlendiriliyordu. Beş hececi olarak tanınanlar (Faruk Nafiz, Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Halit Fahri, Enis Behiç) Dergâh'ın aradığı beğeni düzeyinin uzağında kaldılar. Yahya Kemal'in "yeni şiir" olarak nitelediği hareket, daha sonra çağdaş Fransız şiirini de bilen Ahmet Hamdi Tanpınar ve Necip Fazıl Kısakürek'in yapıtlarıyle zenginleşti. Dolaylı yoldan yetişen kuşakları etkiledi.

Nâzım Hikmet, Aydınlık ve Resimli Ay dergilerinde toplumcu gerçekçi anlayışın ilk örneklerini vererek, kendisine öykünen birkaç şairle birlikte "serbest nazım" hareketini temsil ediyordu.

Değindiğimiz gelişmeler, şiirimizde de özellikle 1920'lerden 1940'lara kadar uzanan yirmi yıllık evrede üç ayrı eğilimin (akımın) yolunu açtı:

1 — «Millî edebiyat» akımına bağlı gelişmeler,

2 — Dergâh hareketinden kaynaklanan idealist çizgi,

3 — Toplumcu gerçekçiler.

«MİLLÎ EDEBİYAT» AKIMINA BAĞLI GELİŞMELER

«Millî Edebiyat» akımına bağlı olan şairler, yazarlar, 1923'ten sonra, tek parti yönetimiyle uyuşum halindeydiler. Servet-i Fünun-Uyanış (çıkışı 1891), Hayat (çık. 1926), Atsız Mecmua (çık. 1931), Anayurt (1933), Varlık (çık. 1933), Ülkü (çık. 1933) vb. dergilerde yayımlanan «manzume»ler Birinci Dünya Savaşı yenilgisinden sonra ulusal bağımsızlık ülküsünü işleyen şiirlerin içtenliğinden yoksun görünüyordu. Çoğu kalıplaşmış, güdümlü, yazarlarını siyasal iktidara yakınlaştırma aracı olarak kabul edilebilecek ürünlerdi bunlar.

«Meşrutiyet Dönemi»nde incelediğimiz eski hececilerle (Mehmet Emin Yurdakul, Faruk Nafiz, Rıza Tevfik, Orhan Seyfi, Yusuf Ziya vb.) onları izleyenlerden çoğunun (Necmettin Halil Onan, Ömer Bedrettin Uşaklı, Behçet Kemal Çağlar, Yaşar Nabi, Sabri Esat Siyavuşgil vb.) ülke duyarlıklarından kaynaklanan şiirleri benzer motiflerle donanımıştı. Aynı teknik örgüye dayanıyor, deniz, dağ, ova, ırmak vb. coğrafya terimleriyle yöresel özellikler yansıtılmak isteniyordu. Buluşlar, benzetiler özgün değildi. Yurtseverlik duygularının işlendiği şiirlerde de ortak bir dil kurulmuş gibiydi. Cumhuriyet, Çocuk, 30 Ağustos gibi ulusal bayramların ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin kuruluş yıldönümlerinde dergiler sloganlara dayanarak coşku arayan şiirlerden geçilmiyordu.

Gelin bizden olanlar geçiniz safımıza
Şüpheye yer vermeyin içinizde tek bir an..
Gelin bizden olanlar, geçiniz safımıza,
Bizim kâbemizdedir tapılacak kahraman,

(Yaşar Nabi, İnanımız Bir Olsun, Ülkü, sayı 11/1933)

Şu bu bina değildir, onun binası vatan..
Partilinin nabzıdır yurdun kanında atan.
Sen onun cephesine gönüllü girdiğin gün,
Vazife aldın demek safında İnönü'nün.
Onun yolu doğan güneşin tarafıdır,
Ebedî başkumandan Atatürk'ün safıdır.

(Behçet Kemal, Partimize Davet, Ülkü, sayı 39/1936)

Bir pırıltı halinde yayılır bostanlara
Kuyu çıkrıklarında dönüp çözülen sesler

Birer çınar dibinde serilip yatanlara
Gürültülü bir ninni mırıldanır kümesler.
(Sabri Esat, Köyümde Öğle, Varlık, sayı 3/1933)

«Millî Edebiyat» akımına bağlı II. şairler kuşağından Ahmet Kutsi Tecer, Kemalettin Kami, Ömer Bedrettin, Zeki Ömer Defne örnek olarak aldığımız parçaların düzeyine düşmeyen şiirler yazdılar.

1920-40 yıllarında da şiir tartışmalarında ölçü, uyak, uyum sorunları önde geliyordu. Nedir ki, ileri sürülen savlar şiire yardım edecek düzeyde değildi. Varlık dergisinde (sayı 6/1933) «Aruz-Hece Meselesi» olarak verilen bir soruşturmadan belli bölümleri okuyarak bu yargıyı somutlamaya çalışalım:

«Aruz, makamatlı saz mûsikisidir. Millî vezin meltem fısıltılarından gök gürültüsüne kadar bütün sesleri toplayabilen ve insan ruhunun bütün ihtizazlarına cevap verebilen engin bir garp mûsikisidir.» (Kemalettin Kâmi)

«Altı yüz yıl eski edebiyatın sahnelerinde arap danslarıyle çalkalanan aruz adındaki antika rakkasenin yüzü pek fazla buruşmuş, sesi pek fena kısılmıştır. Ona karşı hâlâ düşkünlük gösterenlerin ihtiyar zevklerine tüvanâ gençlik (güçlü gençlik) uymayacaktır, karışmayacaktır.» (Enis Behiç)

«Ne mahkememizde mecelle, ne alfabemizde eski harf, ne başımızda fes, ne de şiirimizde aruz...» (Behçet Kemal)

Hece ölçüsünü şiirin başlıca ölçütü sayan «Millî Edebiyat» akımına bağlı şairler, yapısal kaygıların dışındaydılar. Bu nedenle kişisel ya da ulusal duyarlıkları işlerken «parmak hesabına dayalı» dize kurma (mısra düzme) alışkanlıklarının getirdiği teknikten yararlanmakla yetiniyorlardı.

Aşırı ölçüde abartı öğeleri kullanmaya düşkündüler.

Şiirlerinde ilk başlayanlara özgü belirgin kusurların bulunmasına aldırmıyorlardı.

En önemlisi büyük çoğunluğu şairce düşünme yeteneğinden yoksundu.

Eski hececilerin de yenilerin de özellikle Mustafa Kemal adını andıkları dizelerde onu «Tanrı» ile özdeşleştirdikleri görülüyordu.

Topladı avucuna yıldırımı, şimşeği
Yoktan var ediyordu **Tanrı gibi** herşeyi.
(Yusuf Ziya, 1919-1933'ten Parça, Varlık, sayı 8/1933)

Daha dün ummak bile çoktu bu kadarını
Nasıl geçti çocuklar, asırlarca o zaman?
Daha dün ummak bile zorken bu kadarını,
Onu hakikayt yaptı **Tanrı eşi** bir insan.
(Yaşar Nabi, Ülkü, sayı 9/Ekim 1933)

Bir güneş gibi yalnız
Sensin **ülkü Tanrımız**
Ey Türklüğün bütünü.
(Ömer Bedrettin, Varlık, sayı 12/1934)

Bu türden şiirlerde şairlerin abartı öğesi olarak kullandıkları sözcüklerin arasında "güneş", "ülkü", "Çankaya", "Türklük", "zafer", "tarih", "inkılap" vb. kolay seçilebilir.

Saçı güneş emmiş bir demet altın başak
(Yusuf Ziya)

O sonsuz ufuklara doğru akan güneşin
Arkasından akıyor, akıyor, akıyoruz..
(Vasfi Mahir)

Gökte yanan güneşi koparıp tan yerinden
Elimizde meş'ale gibi taşımaktayız.
(Yaşar Nabi)

Türkün güneşleriyle dünya ufku ağardı.
(Behçet Kemal)

KARŞIT GÖRÜŞLER

Bu tekdüzeliğin, şematizmin nedenleri üzerinde duranlardan Ahmet Muhip (Dranas), Yücel dergisine verdiği bir konuşmada «millî edebiyat» akımının düştüğü çıkmazı şöyle açıkladı:

«Birtakım oportünistler inkılaba en çabuk fakat bayağı yoldan yaranmak için bir devrim edebiyatı demogojisi yapmaktadırlar. Millî edebiyat tabirinin acayipliği asıl millî kelimesi ulusal olduktan sonra sırıtmıştır.../ Bu tarz edebiyat romanlarıyla, şiirleriyle, hikâyeleriyle, fıkralarıyle kariin (okurun) zevkini zehirleyen ve büyük devrimi hakiki kıymetinden düşüren lekelerdir. Bu insanî ve büyük davalarda mihanikiyetini kaybetmiş kafaların çoğu da, her çağın iş sahasında muntazam pabuç eskitmiş kimselerdir. Bu dağınıklığın toplanışı büyük bir edebi çığırın başlangıcı olacaktır.» (Yücel, Eylül 1935)

Yine bu yıllarda Necip Fazıl (Kısakürek), Yeni Adam dergisine verdiği bir konuşmada (26 Mart 1934) «Millî edebiyat ne demektir? Böyle bir edebiyatın belli başlı vasıfları nelerdir?» sorularını şöyle yanıtlıyordu:

«Bütün bir millete, o millete mensup olmayan duyuş tarzını ders verir gibi muayyen millî tezler telkin eden ve millet mefhumuna yegâne alâkası yalnız «millet» kelimesini kullanmaktan ibaret olan bir edebiyata millî edebiyat denemez. Millî edebiyat o milletin ruhunu, duyuş tarzını ve şahsiyetini eserinde temsil ve tahlil eden edebiyat demektir.»

İkinci hececiler kuşağı şairlerinden biri olan Vasfi Mahir (Kocatürk) ise Varlık'ta yayımladığı «Vezin ve Kafiye» başlıklı yazıda «ölçü ve uyak zorunluğunun şiirde yarattığı tehlikeler»e işaret ederek, millî edebiyat akımının temel ilkelerinden ikisine karşı çıktı.

«Bizim bu vezinle kafiye elinden çektiğimiz nedir? Yirmi sekiz hece ile üç dört kafiye söz ülkesinin gümrük kolcuları mıdır ki, şuurun en gizli yollarından getirdiğimiz, yahut tabiatın en saklı köşelerinden topladığımız duyguları anlatış meydanına çıkarır çıkarmaz yakamıza yapışıyorlar. Çanak çömlek yapar gibi duyuşların böyle ölçülü kalıplara dökülmesini kim icat etti, bilmiyoruz. Fakat şiirin bu manasız parazitlere asırlardan beri boyun eğişi hem kendisi için, hem bizim için çok kötü sonuçlar verdi. Bazı yufka düşünüşlüler

(devamı s. 47'de)

Aforizmalar

ÇEVİREN: SALİH BOLAT

Şiir; ortalama bir yankılanmayla sessizliği parçalayabilecek biçimde düzenlenmiş olan kesin amaçların, beklentilerin ve hecelerin, bu sessizlik içindeki bir gösterimidir.

Şiir; kendi yankısının sonsuz noktalarında sınırlı bir yol, yörüngelerin çizgisidir.

Şiir; füzelerin işgal ettiği bir yerde, deniz altı uçurumlarındaki dalgıçların altıncı duyu ve dördüncü boyut üstüne dedikodu ettikleri bir kukla oyunudur.

Şiir; bir düşünce henüz düşünce niteliğine ulaşmadan, o düşüncenin kalp atışlarının duyulmaya başladığı anda oluşan ve kolayca çözülen düğümdür.

Şiir; dans eden bir gölgeden, kendisine arkadaş olmasını isteyen bir yankıdır.

Şiir; dünya üzerinde durmadan yön değiştirerek uçan bir deniz yaratığının günlüğüdür.

Şiir; bir taştaki yüzgeç ve kanat fosillerinin arasındaki okunaksız bir yemindir.

Şiir; yaban ördeklerinin karartılmış gökyüzündeki göçüdür.

Şiir; bilinmeyen büyük engellerin üstünde ateş yakma işi demek olan hecelerin araştırılması işidir.

Şiir; çığlığın, bir insanın bir milyon dolar bulduğunu ya da oyunda kaybettiğini bağıra çağıra söylemesine öykünmesidir.

Dünya, hayatın başlangıcı ve sonudur. İşte şiir bu çelişkinin yakalanması işidir.

Şiir; statik hecelerin kinetiğe dönüştürülmesidir.

Şiir; düşsel bir belgedir. Bunu, bulutların kaynaştığı bir gökyüzüne benzeterek açıklayabiliriz: Bir an için çok şey yakalıyorsunuz; az sonra bulutların dağılmasıyla birlikte her şey yitip gidiyor.

Şiir; bisküviler ve sümbüller arasındaki bir bireşimin (sentezin) sona ermesidir.

Şiir; akpapatyaların ve ebegümeçlerinin arasında, ocaktaki ateşin önünde kan rengine gömülmüş, insanların gizemli matematiğidir.

Kemal Özer: «Hiçbir Şiir İçerdiği Sözcüklerden Oluşmuş Değildir»

Kemal Özer, geçtiğimiz aylarda çıkan Çağdaş ve Boyun Eğmeyen *kitabı üstüne Tuncer Uçarol'un sorularını yanıtladı.*

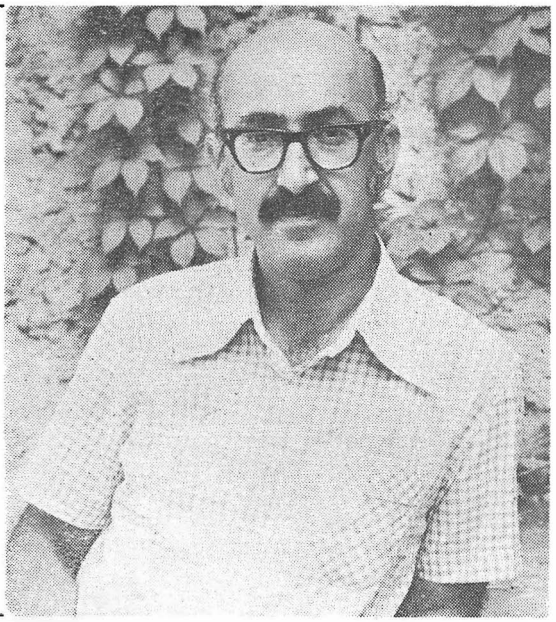

BİÇİM — ÖZ ETKİLEŞİMİ

Sizin şiir tarihçeniz, biçim-öz etkileşimini somutça görmek yönünden ilginç gelir bana. İkinci Yeni döneminizde biçim öz'ü belirlemiştir, Toplumcu Gerçekçi döneminizde öz biçim'i belirlemiştir, diyebilir miyiz?

Öz ile biçim ilişkisi, karmaşıklığı içinde konuşulmazsa, bizi birtakım kesinlemelerle yüz yüze bırakabilir. Bu açıdan, iki dönemi, sizin dile getirdiğiniz kesinlikte nitelemek bana zor görünüyor. Kaldı ki iki dönemde de, karşılıklı etkileşime karşın, özün biçimi belirleyiciliği ağır basar.

Öyleyse şöyle bir soru sorayım: İkinci döneminiz için başlangıç alınan dördüncü kitabınız Kavganın Yüreği**'nde (1973), on bir kadar düzyazı şiir var. Bunlar, anlama ve açık şiire ulaşmak için düşünülmüş bir şiir aracı mıydı? Yoksa bir rastlantı ya da başka bir şey mi?**

O konuda önce bir küçük düzeltme yapmak gerekir. **Kavganın Yüreği**'nden önce de düzyazı şiir örneği yazmış ve yayımlamıştım. Yani demek istediğim, düzyazı şiir ile toplumcu gerçekçilik arasında biçim bakımından doğrudan bir bağlantı kurmak, bana pek uygun görünmüyor.

Şiirde açıklığa yanaşma yönünden bir düşünceniz olmadı mı peki? Hem, daha önceki üç kitabınızda, bir tek düzyazı şiir görüyorum... Yani neden yeni bir dönem başında, Kavganın Yüreği**'nde on bir kadar düzyazı şiir?**

Düzyazı şiir, benim için, anlatım yollarından biri. Önemli olan, onun da, şiiri başka sanatlardan ayıran iki temel özelliği (yani ritmi ve yoğunluğu) içermesi. Benim için bir farkı yoktur öteki şiirlerden, içeriğin dayatması yönünden. Sorunuzu anladım. Ama örneğin, söz konusu kitapta yer alan bir «Deniz Orakçısı», bir «Göç» şiiri ile, düzyazı şiir örnekleri arasında biçimsel bir fark göremiyorum.

Düzyazı şiirin, daha açıklık getireceği, bire bir anlam yönünden ek bir olanak sağlayacağı kanısında değilim.

GÜNCEL ŞİİR VE TOPLUMCU GERÇEKÇİLİK

Öyleyse şu soruyu da sorayım: Toplumcu görüşünüz dolayısıyla, beşinci kitabınız Yaşadığımız Günlerin Şiirleri**'nde (1974) güince şiir türünü seçmeniz, yaygın kanıya göre, İkinci Yeni'den gelen şiirsel dilinizi birden kurulaştırdı! Ama sonra, bu günce şiirleriniz geliştikçe, şiir diliniz bu yolla yaşama daha kolay sokuldu. Konuşma dili sıcaklığına yaklaştı. Genişledi... Sizce, günce şiirin ve onu da kapsayan güncel şiirin işlevi, geçmişi, geleceği ne olabilir?**

Önce **Kavganın Yüreği**'ndeki şiirler konusunda şöyle bir açıklama yapmam gerekir. Bu şiirleri yazarken, İkinci Yeni döneminde kullanılan estetikle toplumcu içeriği iletmenin olanaklı olduğunu düşünüyordum. Oysa ortaya çıkan sonuç, benim açımdan doyurucu olmadı. Kitaptaki örnekler, içeriği aktarmakta biçimsel açıdan zaman zaman sıkıntıya uğradı. Başka bir deyişle söylersek, anlatım biçimi, anlatmak istediklerimi çarpıtmasa bile bulandırdı.

Örtük şiir olmasından mı? Ya da güç bir şiir dili taşımasından mı?

Şunu demek istiyorum aslında. İkinci Yeni ile edinilmiş kimi özellikleri şiirimden atmadım. Ama gördüm ki, sonuç, beni anlatmak istediklerimden ödün vermeye zorluyor.

Biçimsel açıdan mı?

Evet, biçimsel açıdan. **Yaşadığımız Günlerin Şiirleri**'ne, sizin deyiminizle günce şiire yönelmemin bir kaynağı bu. Yani içerikten ödün vermeyen bir biçim araştırması. Bu özel amacın dışında, beni günce şiir yazmaya yönelten

ikinci önemli neden, o günlerde içinde bulunduğumuz toplumsal koşullardı. Günce şiir, o günkü koşullarda bana göre güncel şiire önemli bir katkı getiriyordu. Şiirlerin üstündeki tarih, o şiirin biçimi ve özüyle ilgili önemli br öğeydi.

Tarihi mi kalıcı kılıyordu?

Hayır. Tarih, şiiri bütünleyen bir öğe olarak işlev görüyordu. Diyelim ki «6 Nisan 1973» tarihli, «Sormalı Alkışlamadan Önce» adlı şiire, o şiirin kiminle ilgili olduğunu da katan bir öğeydi, bir ipucuydu. Dolayısıyla benim gözümde, şiirin üzerindeki tarih, şiirin içeriğine açıklık ve katkı sağlıyordu.

Siz sonra da güncel şiirler yayımladınız. Ama artık tarih koymaz oldunuz! Günce şiirden (günlük yazar gibi şiirden) vazgeçer gibi bir görüntü çıktı ortaya. Bu değişmeyi nasıl açıklıyorsunuz? Günce şiir ve güncel şiirden sürekli güncel şiire bir geçiş mi bu?

Dediğiniz gibi, güncel şiir yazmayı daha sonraki yıllarda da sürdürdüm. Ama bunların çoğuna tarih koymadım. Koyduklarım da olmuştur. Ama bu tarihler, az önce dediğim gibi, şiirin içeriğine bir katkı sağlamak için değildi. Daha çok şiirin çıkış noktasını belirleme kaygısı güdüyordu. Buna karşılık, tarihsiz oldukları halde **Araya Giren Görüntüler** kitabımdaki bütün şiirler bence birer günce-şiirdir. Onların üzerine de tarih konabilirdi. Çünkü hemen hepsi günlük yaşantının sıcağı sıcağına yazılması sonucu ortaya çıkmıştı. Ne var ki, yazıldıkları tarihi belirtmek, o şiirlere özel hiçbir katkı getirmeyecekti. Bana, o kitabın yazıldığı yıl, tümüne katkı sağlayan bir tarih olarak yeterli göründü.

Bir anıştırmacı şiir yani... Yalnız, böyle terimlendirince de, akla hemen, bu tür şiirlerin sonraki on yıllarda hangi tarihte yazıldığı unutulabilir, şiir de giderek erir gibi geliyor... Ama olsun, değil mi?

Bu sorunun kapsamı başka kavramları da gündeme getiriyor bence. Örneğin kalıcılığı... Yarına kalmayı... Bence burada dayatılmak istenen bir görüş var. Güncel şiirin yarına kalamayacağı. Yazıldığı dönemden sonraki yıllarda okunduğu zaman, tadını değilse bile, içeriğini okura taşıyamayacağı. Oysa bu görüştekiler bence kalıcılık kavramına metafizik bir yaklaşım içindeler. Asıl kalıcılık, şiirin, dolayısıyla ozanın «gününde» işlevini yerine getirmesidir. Yoksa şiirlerinin yıllar ve yıllar sonra yeniden okunması değil. Kaldı ki, güncel şiirin yıllar sonra anlaşılma sıkıntısına düşeceği görüşünde de değilim.

Nasıl yani?

Bu, elbet ozanın tutumuna, güncellik anlayışına bağlı bir şey. Eğer ozan, güncelin içindeki özü, bütün dönemlerde yeniden üretilir bir biçimde şiirleştiriyorsa, güncel şiir, yıllar sonra da tadından ve içeriğinden bir şey eksilmeden okunabilir.

Güncel şiirde bir de şiirsellik konusu var. Onu da şöyle gündeme getireyim: Özellikle son üç kitabınıza karşın, bütün kitaplarınızı kapsayan Çağdaş ve Boyun Eğmeyen (1985) için Refik Durbaş Cumhuriyet gazetesinde yazarken, «Kemal Özer günceli söyleme adına şiirsel tadın ardını bırakıp kuru savsözlere düşmüyor mu?» demesini nasıl yorumluyorsunuz?

Öncelikle şiirsellik kavramını gözden geçirmeliyiz burada. Nedir şiirsel olan?... Kime göre belirlenir?..

Benim anlayışıma göre şiirsellik de görece bir kavramdır. Örneğin biri, imgelere boğul-

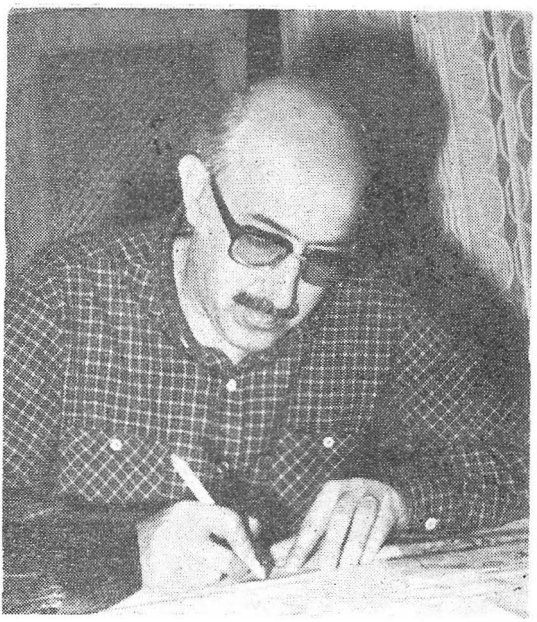

YAN YANA İKİ ÜLKE...

Yan yana iki ülke gibiyiz seninle,
ayın önünden geçen bulut
önce seni karanlıkta bırakır sonra beni
senden bana eser, yerine göre,
yerine göre benden sana
şakaklarımızı serinleten rüzgar.

İki kıyı gibiyiz karşılıklı,
hem ayırır bizi hem bağlar birbirimize
aramızda akan ırmak.
İki tarih sayfası gibiyiz art arda
birinde başlayan cümlenin sonu
ötekinde düğümlenir ancak.

Geldiği vakit hasat günleri
iki ayrı ağızda aynı anda
beliren bir gülümseme gibiyiz seninle
ve iki ter damlası gibiyiz alnında
elbirliğiyle üretilip
kardeşçe bölüşülen bir dünyanın.

muş bir şiiri ya da duygusal öğelerle örülmüş bir şiiri şiirsel bulurken, bir başkası akılcı öğelerle, akıl yürütmeyle, düşündürmeyi amaçlayarak yazılmış bir şiiri şiirsel bulabilir. Daha doğrusu, şiirsellik bir estetik sorunudur. Çeşitli şiirsellikler olabilir. Önemli olan bu şiirselliğin bir yapı bütünlüğü içinde var olmasıdır. Yani belirli bir estetik yapının vazgeçilmez öğesi ya da doğal sonucu olmasıdır. Böyle alınmadığı zaman, içinde savsözler bulunan bir şiir şiirsel sayılmadığı gibi, gözü yaşlı bir romantik şiir de bal gibi şiirsellik yargısından uzak düşebilir.

Refik Durbaş'ın yargısına gelince: Ya sizin dediğiniz son üç kitabın toplam içindeki yerine şiirsellik açısından önem vermiyor, ya hâlâ onlardan önceki şiirlerin belirleyiciliğini vurgulamak istiyor, ya da şiirsellik kavramı üzerinde, açıkladığımız doğrultuda, bir düşünce taşımıyor.

SÜSLÜ, ABARTILI, KAPALI, ÇOK ANLAMLI

Yeni kitabınız Sınırlamıyor Beni Sevda' **da (1985) süslü, abartılı bir aşk şiiri diliniz var. Yalın şiirden uzaklaşacak mısınız?**

Önce; süslü, abartılı sözlerinize katılmadığını söyleyeyim. Burada yalınlık kavramına da açıklık getirmek gerekiyor. Bence yalınlık, anlatılanın özelliğinden kaynaklanmıyor yalnızca. Karmaşık duyguları da yalınlık içinde anlatmak olanaklı. Kısacası, bir tutum sorunu olarak görüyorum yalınlığı. Yeni kitaptaki şiirlerde de bu tutumdan ayrılmış değilim.

Abartılı derken; aşk şiirlerinizde, örneğin «O Andaki Coşkuyla» şiirinizde görülüyor bu süslülük ve abartı oyunları... Şimdi aklıma geliveren bu kitabın tek düzyazışiirinde de kapalılık var bence. Sonra çok anlamlılık kitabın tümüne egemen...

Sizin belirttiğiniz örneğe göre, süs ve abartı sözleriyle vurgulamak istediğiniz, bana kalırsa o şiirin anlatmak istediğiyle ilintili. İlk bakışta, süs olsun, abartı olsun, beni irkilten kavramlar. Çünkü şiir değerlendirmelerinde bu sözcüklerle karşılaşmak, hemen şiirin yapaylığını, yaşamasızlığını çağrıştırıyor. Oysa söz konusu şiirde olsun, kitabın tümünde olsun, yaşanmışlık nerdeyse bire bir düzeyde dizelere yansıyor. Ama, dediğim gibi, bu yaşanmışlığın yalınkat olmayışı, onu dışlaştırmada çarpıcı imgelere başvurmayı gerektiriyor. Sizin süslü ve abartılı demeniz, sanırım buradan kaynaklanıyor.

«Islak ve Işıltılı» adlı düzyazı şiirde kapalılık nitelemesine katılıyorum. Ancak bu, çekinme duyduğum bir şey değil. Çünkü kapalılık kavramına körü körüne karşı olan bir ozan değilim. Kapalılığın nedenleri bence önemli. Örneğin, toplumsal koşullar, ozanı kapalı yazmaya yöneltebilir. Ya da benim söz konusu şiirimde olduğu gibi kapalılık, anlatılandan, anlatılmak istenenin başka türlü dile getirilemeyişinden kaynaklanabilir.

Çok anlamlılık kavramına gelince: Son zamanlarda üzerinde durulan ve kimi kişilerce yeniden değerlendirilen bir konu bu. Çeşitli anlam katları olduğu ve herkesin, her okurun bu anlam katlarını kendi bilgi ve görgüsüne göre kavrayabileceği söylenir oldu.

Hemen araya gireyim! Şiirinizde (Sınırlamıyor Beni Sevda **kitabınızda) bu çok anlamlılıkla, özellikle cinsel aşk ve toplumsal aşk iç içe görünüyor demek istedim. Ama bu anlamlar da hemen birlikte anlaşılıyor. Kaypak ve belirsiz anlamlara açık çok anlamlılık var demiyorum kesinlikle. Kaygınızı da sizle yapılan tartışmalardan biliyorum. Öyle bir şey yok.**

O zaman bu konu da açıklık kazanmış demektir.

Ama anlaşılan süs, abartı ya da kapalılık, bazen şiirde bir zorunluluk olarak

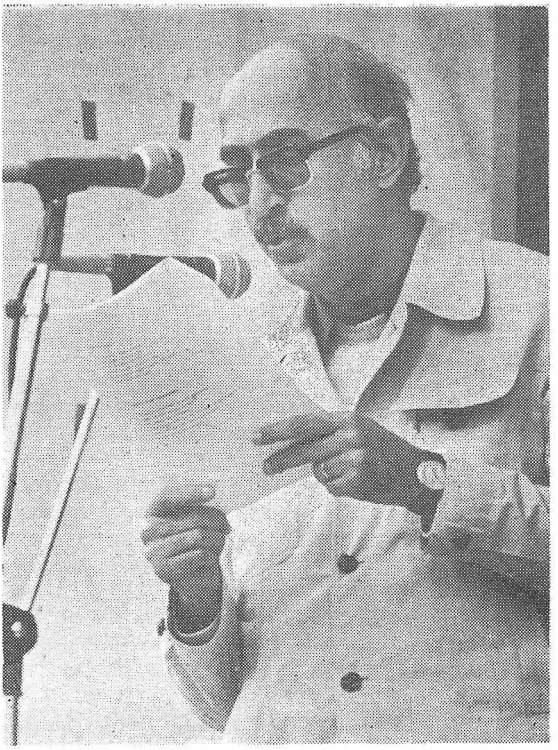

YILLARDIR...

Yıllardır girip çıktığım sokak
belki de bakmayacak yüzüme,
bir daha anmayacak adımı
taşıdığım gökyüzü başımın üzerinde,
oturduğum sofra, sığındığım yatak
üstesinden gelemediğim kaygılar
hepsine hepsine hoşçakal
hoşçakal demeli bu gündeğişiminde.

Ve hoşgeldin demeli sevgilim
senin yüzün, ellerin ve sesinle
kanımda ışıldayan her şeye.

görünüyor sizce de... Ben de katılıyorum Ama bunların ardından da şöyle bir soru beliriyor: Sevda konusu mu böyle bir dili gerektiriyor öyleyse? Aşk şiiri dili diye bir şey mi var şiirde?

Aslında şöyle düşünüyorum: Aşk şiiri dili diye bir şey olduğunu yazılan örneklere bakarak belki söylemek mümkün. Ama ben, bu ayrımı benimsemiyorum. Dahası, böyle bir ayrıma karşıyım. Çünkü aşkı bir tema olarak görmüyorum. İnsan ilişkilerinden biri çünkü. Ve bir ozanın genelde bu ilişkilere bakış biçimi neyse, aşk şiiri yazarken bu bakış değişmez, değişmemeli diyorum.

Ama aşka karmaşık bir olgu diyemez miyiz? Dolayısıyla şiir dili de bundan etkilenemez mi?

Karmaşık olan, şiirin anlatımına ozanın yaklaşımı ölçüsünde de yansıyabilir. Ama bu, doğrudan aşk ilişkisine indirgenemez.

BİR IRMAK ŞİİRLER KİTABI

Sınırlamıyor Beni Sevda **kitabınıza, bir ırmak şiirler kitabı diyebilir miyiz peki konu yönünden...**

Diyebiliriz. Bu, yalnız bu kitap için söylenebilirliğinin dışında, benim şiir kitapları konusundaki genel düşüncemden de kaynaklanıyor. Şiir kitapları benim için yalnızca bir derleme değil, tek tek şiirlerin oluşturduğu ama bütününün bir kişilik, bir kimlik ortaya koyduğu bir toplamdır. O yüzden şiirler yalnız yazılışlarıyla değil, kitapta bir araya gelişleriyle de bir başka bütünlük ortaya koyarlar. Sizin dediğiniz ırmak şiir sözüne bu anlamda katılıyorum.

On kitabınızın sekizinde de "önsöz şiir" var. Bu düzenleme de bu bilinçten mi geliyor?

Evet. Kitabın bağımsız kimliğini vurgulaması ve yönünü belirlemesi açısından bu önsözler bana gerekli ve önemli görünüyor.

Bu "şemsiye şiirler"i önce mi yazıyorsunuz, sonra mı?

Çoğunlukla, kitabın kimliği belirdikten sonra yazıyorum. Ama şunu da hemen söyleyim; kimi kitapların kimliği, yayımlanmadan, hatta oluşturulmadan çok önce belirleniyor kafamda.

Sınırlamıyor Beni Sevda'**da şiirler birbirlerinden konusal güç aldıklarından, bağımsız şiirler olarak bazı zayıflıklar içerebiliyor. Ne dersiniz?**

Zayıflık sözüne katılmıyorum, ama şu söylenebilir: Her şiirin kendi içindeki bütünlüğü yüzde yüz sağlanamaz. Bu yalnız sizin deyiminizle ırmak şiir için söz konusu değil, belki bütün şiirler için söylenebilir. Dediklerimi biraz açayım: Aslında hiçbir şiir, içerdiği sözcüklerden oluşmuş değildir. Kendi dışında bıraktıklarıyla da bir bütün oluşturur. Şiirin açıklamasında bu yüzden her vakit başka ayrıntılara, başka bilgilere gereksinim duyarız. Ama ben bunu şiirin «zayıflığı» olarak görmüyorum. Sanat olayının kaçınılmaz bir gereği gibi algılıyorum. Ayrıca, şiirlerin kitaplar içinde birbirini bütünlemesi ve ek anlamlar kazanması yanı sıra, ozan, kitaplarının arenası içinde de yeni anlamlar, yeni boyutlar kazanabilir. Ozanın sürekli gelişen tutarlı bir toplam ortaya koyması koşuluyla...

ŞİİR KİTABININ BİÇİMİ VE YAYINCILAR

Yeni kitabınız Sınırlamıyor Beni Sevda' **da da az şiir var! Neden az şiir?**

Aslında toplu şiirlerin basılışı, benim son kitabımın tam oluşmadan gün ışığına çıkmasına yol açtı. Yayınevi, bu dizide yer alan öteki kitaplarda olduğu gibi, daha önce basılmamış bir kitapla toplamı bütünleme önerisinde bulundu. Ben de, yazmayı sürdürdüm ve bana göre oluştuğu zaman yayınlayacağım **Sınırlamıyor Beni Sevda** kitabını **Çağdaş ve Boyun Eğmeyen**'e ekledim. Demek istediğim, kitap «şimdilik» bu kadar şiirden oluşuyor.

Çağdaş ve Boyun Eğmeyen **için «Seçme Şiirler» demişsiniz. Oysa daha çok «toplu şiirler» kitabına yakın. Seçmeleri, bu kitabınızda yer alan on kitabın hangilerinden yaptınız?**

Çağdaş ve Boyun Eğmeyen'e «Seçme Şiirler» denmesi yayınevince düşünüldü. Çünkü kitapların içinde yer alan tüm şiirler bu cilde alınamadı. Değişik kitaplardan yirmi kadar şiir, benim beğeni ölçütümle ilgili olmayan nedenler yüzünden, baskı dışında bırakıldı. Bunlar **Kavganın Yüreği, Yaşadığımız Günlerin Şiirleri, Sen de Katılmalısın Yaşamı Savunmaya** ve **Geceye Karşı Söylenmiştir** kitaplarında yer alıyordu.

Tarihsel dönemler, kitapları ve şiirde biçimi etkiler mi? Bir dönemde İkinci Yeni Şiir, bir dönemde açık şiir ve günce şiir, bir dönemde de anıştırmaya sığınan şiir ve çok anlamlı şiir gibi...

Evet, etkiler. Yalnız, İkinci Yeni dönemi, tarihsel dönemler kavramının dışında tutulmak koşuluyla. O dönem, benim şiir tarihimin ilk dönemidir.

KEMAL ÖZER'İN ŞİİR DÖNEMLERİ

Şiir tarihçenizin üç döneme ayrılmasını doğru buluyor musunuz?

Belki iki ana kümede toplamak daha doğru. Birincisi, bilindiği gibi İkinci Yeni adıyla anabileceğimiz dönemin ürünleri. İkincisi, 1970' ten sonraki dönem.

İkinci dönem de bence iki bakışla değerlendirilebilir: Biri, şiir ve anlam ilişkisinin arayış aşamaları olarak. İkincisi, ozanın işlevsel tutum evreleri olarak. Bunları biraz açayım. Şiir ve anlam ilişkisi; bende bir araştırma, bir geliştirme tarihi olarak görülebilir. **Kavganın Yüreği,** bu araştırmanın bir teziydi. Daha önceki estetik birikimin toplumcu içerikle bağdaşabilmesini olanaklı gören tez. Bunun getirdiği sonuç, anlamdan verilen ödünler dolayısıyla, **Yaşadığımız Günler Şiirleri**'ndeki ürünlerin yazılmasına yol açtı. Bir çeşit karşıtez oluşturdu. Yani anlamı bire bir iletme konusunda bir biçim arayışını doğurdu. Böyle-

ce, bu ikinci yapıtın getirdiği bu sonuç ise, **Sen de Katılmalısın Yaşamı Savunmaya'da** ortaya çıkan bir sentezle noktalandı. Bu sentez de, bence günün siyasal ve toplumsal koşullarına uygun, anlamdan ödün vermeyen, buna karşılık şiirsel gücünü de ortaya koyabilen ürünleri gündeme getirdi.

Peki, Kimlikleriniz Lütfen **ile başlayan şiirleriniz, ikinci döneminiz içinde yeni bir aşama sayılmaz mı? Yani bir tür üçüncü dönem?**

Kimlikleriniz Lütfen ile başladığı söylenen ve üçüncü dönem diye adlandırılan evre, bence ozanın işlevi konusundaki gelişmenin bir yansımasıdır. Ozanın iki işlemi olduğunu düşünüyorum. Özetle söylersek, biri tanıklık, biri ufuk açıcılık. Bunlar, arka arkaya gelmesi zorunlu evreler değil, ozanın kavrayış ve kuşatıcılığında ortaya çıkan gelişmeyle ilgilidir. Demek istiyorum ki, şiirimde üçüncü dönem diye adlandırılan evre, bu işlevsel gelişmeden kaynaklanıyor. Tanıklık şiirlerimde, yaşanana, çağdaşa, toplumsal sorunlara tanık lık temel öğe olarak sürerken; üçüncü dönem denilen ürünlere bakış çeşitliliği ve derinliği diye özetleyebileceğimiz ve benim ufuk açıcılık diye adlandırdığım bir işlevin yansımaları olarak bakabiliriz. Çünkü biliyoruz ki, Necatigil'in dediği gibi, «Bazı şiirler bekler bazı yaşları»...

Sınırlamıyor Beni Sevda **kitabınızda hece ölçüsü tutturulmuş dize öbekleri var! Örneğin «Varna'da Bir Odada» şiirinin ilk dizeleri 13-10-13-10-10 heceli... «Yıllardır» şiirinin ilk üç dizesi 10'ar heceli... Nedir şiirinizde bu çabanın anlamı?**

Özel bir çabaya dayanmıyor bu durum. Şiirin kendi iç müziği böyle bir sonuç ortaya çıkarmış olabilir.

Ama sizin ilk üç kitabınız Gül Yordamı, Ölü Bir Yaz, Tutsak Kan'**da da hece ölçüsü vardı! Bence kentli hece şiirimiz içinde İkinci Yeni Hececiliği diye adlandırılabilir bir dönemdi o. Hele** Ölü Bir Yaz **(1960) tümüyle 14 heceyle —sone biçiminde— yazılmıştı. Bunu nasıl açıklıyorsunuz?**

İlk üç kitapta bu konudaki tutumum belli bir düşünceye dayanıyordu ve bilinçle varılan bir sonuçtu. O dönemde şiirin belli disiplinlerden geçmesi ve ozanın kendini sınaması gerektiği kanısındayım..

Peki neden Fransız hecesi de, Türk hecesi değildi?

Sone biçimi, aşk şiirlerine en uygun biçim olarak göründüğü için işlenmişti. Aynı zamanda, örneğin **Gül Yordamı'**nda gazel biçiminin kullanıldığı da görülebilir; elbet değiştirime uğratılmış olarak.

KOLAY OKUTMA VE ÇAĞDAŞLIK

Şiirleri kolay okutma üzerinde sürekli düşündüğünüz anlaşılıyor. Arı Türkçe, öyküye yaslanma, güncellik, ırmak şiirler, resimsi anlatım... Nedir bu konuda düşünceleriniz?

Saptadığınız özellikler dünya görüşümün getirdiği sanat anlayışından kaynaklanıyor. Şiiri belli bir sanat eğitiminden geçmiş uzman okurlar için yazmıyorum. Öte yandan, buna koşut olarak, halk bundan anlar diye birtakım basitleştirmelere, sığ anlatımlara yönelme yanlışını da göz ardı etmeden çalıştığımı sanıyorum. Özetlersek; yaptığınız saptama, bu çerçevede değerlendirilmeli.

Son sorum biraz biçim dışı: Bir ozanın bütün yazdıkları, çağdaş ve boyun eğmeyen olur mu?

Çağdaş ve Boyun Eğmeyen, şiirler toplamına verilen bir ad. Ama bu toplam, bir ozanın aynı zamanda geniş bir zaman dilimi içinde yaptıklarının tümünü bir araya getirmeyi amaçlıyor. Böyle bir toplama ad vermek söz konusu olunca, adın kapsayıcılığı çeşitli öğeleri ister istemez bir araya getiriyor. Bunlar arasında ozanın kendi yaptıklarına toplu bir bakışı ve bu bakışı belli bir nitelemeyle okura iletmesi söz konusu. Önemli olan. bütün şiirlerin ve yapılmak istenenin bu başlığa uyum göstermesi değil, ozanın kendini nasıl gördüğünü ve görmek istediğini, yani kendini değerlendirmede özlemlerini de dile getirmesidir.

O ANDAKİ COŞKUYLA...

O andaki coşkuyla sevgilim,
birbirine dolandığı andaki parmaklarımızın,
soluklarımızın birbirine karıştığı andaki,
buğu gibi titreşerek bir yanardağ ağzında.

O andaki coşkuyla sevgilim, o andaki,
gözlerimizi kapattığımız — gergin bir
telden
bir uçurumun dibinden yükselen uğultu
içimizde biriksin diye gözlerimizi
kapattığımız.

O andaki, gözkapaklarının ardında
mavi yıldızların patladığı andaki coşkuyla,
bir sırttan aşağı süzüldüğü andaki
ateşten bir ırmağın, fışkırmak üzere.

O andaki coşkuyla sevgilim,
ilk kez görüyormuş gibi birbirimize
baktığımız,
adlarımızı söylediğimiz, o terli ve sımsıcak
andaki coşkuyla kuşatmalıyız her şeyi,

bir yangının ilk habercileri olarak.

Şiirin Kıyılarında Bir Ay

MEHMET H. DOĞAN

Nisan 1986 dergilerini izleyenler, karşılaştıkları şiir bolluğuna şaşmışlardır. Bir şiir tufanı mı demek gerek, yoksa şiir patlaması mı? **Adam Sanat** (12), **Broy** (25), **Dönemeç** (5), **Düşün** (7), **Gösteri** (7), **Karşı** (25), **Sanat Olayı** (6), **Sanat Rehberi** (31), **Şiir Atı** (11), **Temmuz** (20), **Varlık** (7) gibi 11 dergide toplam 156 şiir. Bunun çok büyük bir çoğunluğu da, adlarını yeni yeni duyurmaya başlamış 80 sonrası genç şairlerden. İnsanın dikkati doğallıkla, seslerini ve şiirlerini iyice tanıdığımız orta ve yaşlı kuşak şairlerinden bu «çok genç şiir»e dönüyor. Anadolu'nun çeşitli yörelerinden (hapistekiler de içinde) ta Almanya'lara kadar dağılmış olan çiçeği burnunda bu genç kuşağın şiirlerinde ilk göze çarpan şey; bir önceki kuşağın (60 sonrası mı demeli, 70 kuşağı mı?) şiirlerinde ilk baştaki dil ve imge benzerliğinin tersine bir çokseslilik, bir birbirine benzemezlik, yeni bir yol, yeni bir ses arayışı. Birbirini yinelemekten, birbirine benzemekten korkan bir topluluk bu gençler. Henüz bir kuşak oluşturmuyorlar elbet. Ama birbirine benzemezlikleri, ortak özellikleri. Ben bu çeşitlilikten, bu arayıştan güzel şiirler, güçlü şairler çıkacağı umudundayım. Gültekin Emre, **Broy**'da, Almanya'da yaşayan genç şairlerin şiir tutkularını coşkulu bir dille anlatırken, «Şiirin uzun ve sabırla dolu bir yol olduğunu henüz bilmiyorlar; bildikleri tek şey var, yazmak. Dizeleri yeterli güçlülükte değil, olsun; imgeleri yeni ve özgün değil, olsun; biçimle başları dertte, olsun; tüm bunlara karşın yazdıklarını yırtabiliyorlar ve yeniden girişiyorlar işe. Ama sabah akşam şiir yaşıyor, şiir uyuyorlar. Şiir konuşuyor, şiir düşünüyor ve şiir yazmaya çalışıyorlar» diyor. Türkiye'deki genç şairler için de aynı şeyler söylenebilir rahatça. Art arda güzel şiir dergileri çıkıyor. Birkaç sayı sonra dayanamayıp batıyorlar. Olsun! Yerini, çok geçmeden taze güçler alıyor. Bir gün mutlaka durulacak bu patlama, bu tufan dinecek ve pırıl pırıl genç şairler belirecek elenen yüzlercesi arasından. Yeter ki, dergiler bir bakıma bir şiir enflasyonu da denebilecek bu sayısal çokluğun arasından, yayımlanacak şiir seçme işinde titizlensinler, savsaklamasınlar bu işi.

Bu genç kuşağın bir başka özelliği de, kendilerinden önceki kuşakların şiirini tanıma çabaları. Yeni bir kuşağın kendinden önceki şiiri yadsıyarak ortaya çıkması çok doğal bence. İlk coşku durulana kadar böylesi ataklar çok doğal bir yaşama, ayakta durabilme, kendine bir yer açabilme içgüdüsüne de benzetilebilir. Ne var ki, bu yadsıma bilerek, tanıyarak, öğrenerek yapılırsa sağlıklı olur ancak. Genç kuşağın bu araştırma, öğrenme çabaları da kendi yararlarına olumlu tarafları. Yeni yayına başlayan **Şiir Atı**'nda Vural Bahadır Bayrıl'ın, Ender Tan'ın; **Sanat Rehberi**'nde bu kuşaktan sayılmasa da Cem Taylan'ın yazılarını bu bağlamda değerlendirmek gerekir sanıyorum. (Yeri gelmişken; şiir esininin bir simgesi olan Pegasos, Medusa'nın kanından doğma «kanatlı at»tır benim bildiğim. Şiiri «kanatlı söz» olarak niteleyen Halikarnas Balıkçısı, bizde bir benzin satış şirketinin amblemi olarak kullanılan Pegasos'un, bu işe araç edilmekten utandığı için kıpkırmızı kesilmiş olduğunu söylerdi eğlenerek. **Şiir Atı**'ndaki at ise küçük çocukların bindiği oyuncak at. Ben mi yanılıyorum? Yoksa **Şiir Atı**'nı çıkaranların esprisini mi iyice anlamadım?)

★

«1954'lerde doğup birtakım değişme ve aşamalardan geçerek gitgide eskiyen ve 1960 sonrasında tarihe gömülen» İkinci Yeni, bugünlerde yine gündemde. Tırnak içindeki sözler Asım Bezirci'nin. **Sanat Olayı**'nda, **İkinci Yeni Olayı** adlı kitabının yeni baskısı dolayısıyla kendisiyle yaptığı konuşmadan aldım.

Yıllardır merak eder dururdum: 1960'larda, yani bundan yirmi şu kadar yıl önce öldüğü, tarihe gömüldüğü ileri sürülen, hatta kimilerince yok sayılan, şiirimiz için talihsiz, **muzır** bir hareket olarak kabul edilen; şairleri, kuramcıları, savunucuları aforoz edilmeye çalışılan; korkudan «kimsenin üzerine almak istemediği samur hırka» (Metin Eloğlu) İkinci Yeni, neden 30 yıldır gündemden çıkmaz, diye. Her ay, her yıl dergilerde, kitaplarda, yıllıklarda tartışılır; öldüğü yeniden ve yeniden ilan edilir, ilençlenir durur, neden?

Yanıtı, Bezirci'nin konuşmasından öğrenmiş bulunuyorum artık. «Kimilerince özlemle övülen, kimilerince öfkeyle yerilen» İkinci Yeni'nin bir türlü gündemden düşmeyiş nedenini şöyle açıklıyor Bezirci:

«İkinci Yeni'yi doğurup besleyen toplumsal/sanatsal birçok etken vardı. 1950-1960 arasında Demokrat Parti'nin ülkede kurduğu "baskı" bunlardan biri, belki de en önemlisiydi. 1980 sonrasında yaşanan olağanüstü "durum"da kimilerinde İkinci Yeni'yi andırır bir hareket yaratma eğilimi uyandırıyor herhalde...»

Yani şiirimizde patolojik bir durumun sendromu oluyor İkinci Yeni. Şiirimizde ne zaman o hastalık durumu başgösterse hemen ortaya çıkıyor İkinci Yeni'yle ilgili tartışmalar. Bir bakıma bu patolojik durum, İkinci Yeni'yi ilençlemek yoluyla ortadan kaldırılıyor.

Bu eğilimin —yani bu patolojik durumun—

başlıca belirtilerini de şöyle açıklıyor Bezirci:

«Toplumsal gerçeklerden kaçarak bireye sığınma... Siyasal/güncel sorunlara sırt çevirme... Soyutlamaya, kapalılığa, imgelemeye yönelme... İçerikten çok biçime önem verme ve biçimciliği ilericilik diye gösterme... Toplumcu şiirleri slogancılıkla, şairleri yeteneksizlikle suçlama...»

Hastalık belli, sağıtımı da belli. Ne kalıyor geriye öyleyse? Şairlerimiz hiç yenileşme, kendilerini aşma, değiştirme çabası göstermeksizin, şiirlerini bu şiir uzmanlarının gösterdikleri yollarda 40-50 yıl önceki ağabeylerinin koyduğu örneklere uygun yazsalar hiçbir sorun olmayacak. Ama olmuyor işte, uslu durmuyorlar bir türlü. Yine de, Bezirci'ye göre durum o kadar ümitsiz değil: «Osmanlı toplumunu canlandırmak nasıl olanaksızsa, İkinci Yeni'yi hortlatmak da öyle sonuçsuz bir çabadır.»

«Öyleyse, sizin de İkinci Yeni'yle uğraşmanız gereksiz olmuyor mu?» sorusunu ise şöyle yanıtlıyor Bezirci:

«Tarihin ırmağı, önünde sonunda (**eninde sonunda** demek gerekirdi, M.D.) denize ulaşır, ama bunu kolaylaştırmak ve hızlandırmak da bilinçli insanlara düşer. Bunun için ırmağın yatağını genişletmek, akışı güçleştiren engelleri kaldırmaya, azaltmaya çalışmak gerekir.»

Bir ülkenin edebiyat yaşamında "misyon"unu böylesine kesinlikle belirlemiş, ondan kıl payı ayrılmamaya nerdeyse ant içmiş olan Bezirci'nin bu tavrına baktım da, yıllardır İkinci Yeni tartışmalarında ileri sürülen savları, kös dinlemiş gibi, neden anlamazlıktan geldiğini, nasıl kulak ardı ettiğini daha iyi anladım. Ve de Varlık'ın Nisan 1986 sayısında Bezirci'ye yanıt yetiştirmeye çalışan, bu uğurda nefes tüketen Ahmet Oktay'ın bu çabasına acıdım doğrusu. Oktay, **Hep O Şarkı** adlı yazısında nereden, hangi kanıtı getirirse getirsin, ne söylerse söylesin Bezirci'nin kafasındaki İkinci Yeni imajında en küçük bir değişiklik yapamayacaktır çünkü. Çünkü İkinci Yeni, tartışılan, tartışılacak, tartışılması gereken bir olgu değil, bir **inanç** konusudur Asım Bezirci için.

Bir de, Bezirci'nin, kendisini "belleksizlik"le suçlayıp «Tanrı affetmez» der gibi «Tarih unutmaz» deyip tarihe havale etmesine bozulmuş Ahmet Oktay. Oysa Bezirci'nin biçemidir bu. Birisini yargılayıp suçlu ilan etti mi, hemen tarih mi olur, tanrılar mı olur, bir yerlere havale eder, ya da bir özdeyişle ders verir ona. Yıllarca önce, İkinci Yeni konusunda bana yazdığı bir yazıyı şöyle bitiriyordu: «Bu çetin açmazdan Doğan'ı artık Marks bile kurtaramaz. Sanat Tanrısı Apollon yardımcısı olsun!» Yine aynı konuda Mustafa Öneş'e verdiği bir yanıtta şöyle diyordu: «Sevgili Öneş'in unuttuğu bir şey var: "Ölüler kuvvet şurubuyla dirilmez"...»

★

Şükran Kurdakul, Nâzım Hikmet'in 1945-1950 yılları arasında ,hapisaneden Adalet Cimcoz'a yazdığı mektuplarla ilgili bir yazı dizisi yayımladı **Cumhuriyet**'te (13-18 Nisan 1986). Daha sonra da Broy Yayınları'nda kitap olarak yayımlandı.

Nâzım, yaşamıyla, şiirleriyle, mektuplarıyla, konuşmalarıyla insana büyük dersler veren gerçek bir sanatçı. Bu mektuplarda bir kez daha ortaya çıkıyor bu. Şiir, yazı her şeyi onun, can damarı. Yazıyor, çiziyor, çeviriyor, konuşuyor. Hata yapmaktan korkmadan. Doğru bildiğini, inandığı şeyi söylemek gereğini savsaklamadan. Ama yeri geldiğinde, yanlışını gördüğünde bunu da saklamadan, inatla diretmeksizin yanlışında: «İnsanın yalnız saçlarının rengi değil, zevki de değişiyor. Zevk değişmesi iyi bir şey. Bende de öyle oluyor, özüm, muhtevam aynı, sabit kadem kalıyor, ama zevkim de —ki bu daha ziyade o muhtevayı veren şekle aittir— boyuna değişiyor. Düşünüyorum da vaktiyle birçok şiir var, neşretmişim, şimdi onları dünya bir araya gelse neşretmem— içleri bakımından değil, şekillerindeki zıpırlıkları, rokokolukları, yapmacık edaları bakımından.» «Ben eğer Tolstoy'u ve Mayakovski'yi mesela bundan on sene evvel şöyle iyice, derinden derine okumuş olsaydım ve tesirleri altında kalmak, yani onlardan bir kültür ve sanat kaynağı olarak faydalanmak bahtiyarlığına ulaşsaydım, belki de çok daha iyi bir yazıcı olurdum.»

Bunları ancak kendi sanat gücüne, kendi şiirine güveni tam olan bir şair söyleyebilir. Hani, son yıllarda kendilerini Nâzım'la, Tolstoy'la karşılaştırıp onlardan büyük olduklarını söyleyenlerin bu desteksiz yargıları üze-

ahmet necdet

ZAMANI KALBİME GÖMÜYORUM

zamanı kalbime gömüyorum / bu sensin
sesi koyaklardan gelen su / bu sensin

bir yağmur sonrasında gümüşlük'te
kekiklerden tüten koku / bu sensin

bak güneş damlıyor kirpiklerinden
kadehlerde kalan coşku / bu sensin

yokluğun aynasıdır yoksulluğumun
düşte yaşadığım korku / bu sensin

kadınımsın hep böyle saçının ormanında
salınarak gezen ahû / bu sensin

ey geceyi elleriyle kanatan güzel
özlemlerin son umudu / bu sensin

metin demirtaş

CENNET BACI'YA AĞIT

Bir dergide gördüm resmini
Kara kaş
Kara göz üstüne
Bakışın üzgün
Benziyorsun
Karacaoğlan'ın sevdiği
Gelinlerden birine.
O devirde gelseydin
Takılırdı bin aşık
Zülfünün tellerine

Ne çare bacım
Asmışlar şimdi seni
Çırılçıplak bir kasap çengeline

---

rine yatan kimi şairleri, romancıları anımsadım da...

Sonra, bir başka mektubundan, toplumcu şairlere aşk şiirleri yazmayı yasaklayanların kulaklarına küpe bir cümle: ««Aşk şiirleri yazmadım diye bedbahtım, bahtiyar değil.»

Şunlar da, Yahya Kemal'i topyekûn yadsıyanların kulağına:

«Yahya Kemal'i, beni lütfen iyi anla —şair olarak değil, USTA olarak— Türk şiirinin tekniğine büyük hizmetler etmiş bir insan olarak, kendi tarzında ve zihniyetinde kültürlü ve çok zevkli bir hoca olarak pek sever ve pek beğenirim. Ve bu taraflarını inkâr etmem ve edenlere karşı kavgaya hazırım. Fakat sanatkârlığını atarsam şairliği, anlatabiliyor muyum iki gözüm, ŞAİRLİĞİ mühim değildir. Politika ve cemiyette tesiri ise, benim telakkime göre geri ve mürtecidir.»

Bir mektubunda Orhan Veli'yi ve şiirini değerlendirirken, yetenekli bir çocuk olduğunu, bizim edebiyatta yerinin olduğunu ve olacağını söylüyor ve şöyle devam ediyor: «Ama gelgelelim ve kendisi için ne garip tezat, yeni bir şey yapmıyor ve söylemiyor. Oğlan için şiir, sanat, bir çeşit marifet göstermek, hoşça vakit geçirmek, tatlı bir keder vermek, zeki bir gülümsemeye sebep olmak vasıtası. Hoşa gidiyor. Bir sanat eseri için hoşa gitmek ve bununla iktifa etmek kâfiyse mesele yok.»

Orhan Veli'nin yanında Bedri Rahmi'yi önemsiyor. «Mükemmel şair, yani klasik manasıyla şair» sayıyor. Oysa yıllarca sonra, Budapeşte'de kendisiyle yapılan bir konuşmada, bavulunun yarısının Türk şair ve romancılarının yapıtlarıyla dolu olduğunu söylerken, «Tabii en başta Orhan Veli» diyor. «Öyle sanıyorum ki, Orhan Veli bizim en güzel şairlerimizden biri. Çok genç öldü, yazık oldu.» Melih Cevdet'i değerlendirirken de söyledikleri şunlar: «Melih Cevdet bizim, bizim deyince yani bütün Türk halkının sevgili şairlerinden biri.» Orhan Veli'yi, ölümünden şu kadar yıl sonra, resmi ideolojiye yamanmakla suçlayıp Türk şiirinden silmeye çalışanların kulakları yanmaz mı şimdi?

Biz Nâzım'ı yine Nâzım'ın kendisinden öğreneceğiz anlaşılan. Yoksa onu bir müminin Kur'an okuyuşu gibi okumak ve okutmak isteyenlerden değil.

★

Oza'nın ikinci baskısı çıktı ilkinden beş yıl sonra. Turgay Gönenç'le ne kadar uzun süre çalışmıştık Voznesenski'nin bu uzun şiirinin çevirisi üzerinde! Sözcüklerin seçimi, uyakların aslına uyması, şairin en önem verdiği şey olan şiirdeki sesi yakalayabilmek gibi konularda nasıl titizlenmiştik! O üzeri çizilmiş, karalanmış, yeniden yazılmış sözcükler, dizeler, kesimlerle dolu karalamaları, dizgicisinden düzeltmenine, yayın yönetmenine kadar ikinci baskının çıkmasında katkısı olanların görmesini isterdim şimdi. Belki o zaman birazcık üzülürlerdi bu baskıda şiirin neye dönüştüğünü görüp; belki bundan sonra birazcık daha saygılı olurlardı şiire karşı.

İkinci baskıdaki, anlamı anlaşılmaz kılan dizgi yanlışları karşısında duyduğum üzüntünün, okura karşı utancın büyüklüğünü anlaiyisi birlikte görmek bu yanlışları. Vereceğim sayfa numaraları hep ikinci baskıdan, yanlışların altlarını çiziyorum:

«Ve güler seyredenler yüzsüzce» dizesi, «Ve **güller** seyredenler yüzsüzce» haline gelmiş (s. 10).

Yine aynı sayfadaki, «Görmemek ne acı seni şimdi/Ve görmek bir **zevk** sürüsü arasında» dizelerinde «zevk sürüsü»ne bir anlam veremeyecek olan okur, bunun «zevzek sürüsü» olduğunu nasıl çıkarsın ki!

Tıpkı «Ve kıpkırmızı **kişiliğini** parmağının» dizesinin (s. 11) aslında «Ve kıpkırmızı keskinliğini parmağının» olması gerektiğini çıkaramayacağı gibi.

Öteki dizgi yanlışlarını ve doğrularını alt alta sıralıyorum:

«Her şey bitecek birden, **çok** olacak birazdan» (s. 12)

«Her şey bitecek birden, yok olacak birazdan.»

«tıpkı **göz** kuşaklarının toz zerreciklerinden...» (s. 12)

«tıpkı gök kuşaklarının toz zerreciklerinden...»

«yalnız bunlardan biri dirseğini dayayacak yerde bacaklarını atmıştı»dan sonra "masaya" sözcüğü düşmüş (s. 14); böylece adamın bacaklarını «bir periskop gibi» nereye attığı anlaşılmaz olmuş.

Her kimse, bizim 19, 20 ve 37'nci sayfalarda «makine», «makineye», «dikiş makinesiyle» biçiminde yazdığımız sözcükleri «Makina», «makinaya», «dikiş makinasıyla» diye düzeltmiş (!).

VI. Bölüm'deki şiirde kesimlerin araları açılması gerekirken açılmamış.

30'uncu sayfada, «Birlikteyken— biz ikimiz, sanki bir kum saatiymişiz gibi, geleceğin senden bana, **geçmişten** benden sana aktığını duyuyorum» cümlesinden ne anlam çıkar? Oysa **«geçmişten»**in «geçmişin» olması gerektiğini kim ne bilsin?

31'inci sayfadaki «Dudak boyası» sökcüklerinin arasına gereksiz bir (-) işareti konmuş, **«Dudak-boyası»** olmuş.

35'inci sayfadaki «selofan» (kâğıdı) nedense **«selefon»** olmuş.

37'nci sayfadaki «yakınımdaki» sözcüğü **«yakınındaki»** olmuş.

40'ıncı sayfadaki «Anımsar mısın son şiir okuyuşumu...» dizesi, ««Anımsar mısın son şiir **okuyuşunu...»** olunca, şiir okuyanın kim olduğu anlaşılmaz hale gelmiş.

45'inci sayfada, bildiğimiz donma olayından gelme «don» sözcüğü, büyük harfle basılınca **«Don»** nehrine dönüşmüş...

Bir tek harf yanlışı bile olmadan çıkan birinci baskıdan sonra böylesine rezil edilmiş bir ikinci baskıdan soğudum artık. Kapağının güzelliğine karşın elime almak istemiyorum kaç gündür.

Mayıs 1986

Not : Geçen ayki yazıda bir dizgi yanlışı olmuştur. Düzeltir, özür dileriz. 37'nci sayfanın ikinci sütununda «Bu "gelenek" dedikleri...» sözleriyle başlayan cümle şöyle olacaktır: «Bu "gelenek" dedikleri, üzümden, incirden rakı yapmak gibidir. Sanat ürünü, rakı gibi, üzümden, incirden uzaklaştıkça özgün olur.»

CUMHURİYET DÖNEMİ ŞİİR HAREKETLERİ

(baştarafı s. 36'da)

şairin eserlerini vezin ve kafiye ile süslü görünce öyle sandılar ki şiir, bayağı sözlerin sayısı belli hecelerle kafiyelere göre yan yana dizilmesidir ve hemen şiirin özel bahçesinde bir sürü otlar türemeğe başladı. Bir zaman sonra baktık ki, şiir ve sanat diye ortaya birçok kaide çıkmış ve şair adı kendi ruhunun yani muhitinin türküsünü çağıranlara değil de bu kaidelere en çok uyabilenlere veriliyor. Bir şekilden başka bir şey olmayan vezin ve kafiyenin öz olan şiire zararı bununla da kalmadı. Bu yüzden dil bozuldu, cümleler altüst oldu, sözlerin kafası yarıldı.» (1 Nisan 1936)

«Millî Edebiyat» akımının öncülerinden Mehmet Emin (Yurdakul), 1910'lu yıllarda, «Memleketimin sefillerinin, dertlerinin küçük bir şairi olabilmek... işte benim sanatımın ve hayatımın gayesi...» diye yazmıştı. Akımın ilkelerini benimsemiş görünenlerden kimileri, özellikle 30'lu yıllarda, halkı yaşam koşullarından soyutlayarak yansıttılar. Kimilerinde de Anadolu insanı yerine, Uygur, Kazak, Kırgız, Nogay vb. Orta Asya boylarının insanlarını, yakın tarih gerçekleri yerine ilk çağ efsanelerini işleme eğilimleri ağır basıyordu. Ulusal bilinç kavramının «üstün ırk» kuramına dönüştürülmesi heveslerinden kaynaklanan bu eğilimler giderek faşist öğretinin amaçladığı öteki ilkelerle bütünleşti. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Orhun, Çınaraltı, Tanrıdağı, Gökbörü, İnkılapçı gençlik vb dergilerde ırkçı turancı görüşleri benimseyen, savaşa katılma çağrısı niteliğinde manzumeler yoğunluk kazandı. Eski hececilerden Yusuf Ziya Ortaç «Türk Edebiyatı Nasıl ve Niçin Buhran Geçiriyor?» adlı yazısında şöyle yakınıyordu:

«Edebiyat bir buhran geçiriyor. Yeniyi, ayrıyı, güzeli araştırmanın ihtilaçları içinde kaç yıldır Türk şiiri çırpınıp durmaktadır. Vezin âsi parmakları ile liyme liyme edildi. Kafiye, yerlerde sürünen yolunmuş saçlar halinde. Ve mana kanlı bir dünyanın kızıllığı vurmuş sayıklamalardan ibaret..»

Oysa «millî edebiyat» akımını benimseyen «ilk nesil olarak» onlar «kalemlerini ilk ellerine aldıkları gün» Ziya Gökalp'i karşılarında bulmuşlar, hece ölçüsünün gizli kalmış biçimlerini zenginleştirmesini öğrenmişlerdi.

«Halide Edib'in bir aşk musikisi kadar ulvi iki satırı, bir neslin dudaklarında dua idi. **Ey Yeni Turan...** Sevgili ülke. Söyle. Sana yol nerede... Çanakkale'de, Sina çöllerinde, Sarıkamış'ta, Karpat dağlarında son nefeslerini bir son tebessüm gibi veren gençler, hep bu yolu arıyordular..» Çınaraltı, sayı 1, 9 Ağustos 1941)

Öyleyse şiir görevine, Birinci Dünya Savaşı'nda kaldığı yerden başlamalı, bu kez de Nazi Almanyası'nın dümen suyunda, **yeni turan yolu** aranmalıydı.

Yusuf Ziya'nın mantığı da, dergisi de, şiiri de bu doğrultudaydı.

> Gözlüyorum cetlerimin döğüştüğü
> cenkleri
> Başımda çelik tulga, eğri kılıç belimde
> Geniş omuzlarımda zırhların hevenkleri
> Ve tirkeşim belimde..
> (Çınaraltı sayı, 3/1941)

Nihat Atsız'ın şiirleri bu doğrultudaydı:

> Arkadaşlar haydi artık saflar dizilsin
> Uzak yakın ufuklardan koşup gelerek
> Belde kılıç, içte çelikten yürek
> Taşıyanlar saflardaki yerini bilsin.
> (Çınaraltı sayı 10/1941)

Şiirlerin adları bile «kürşad», «Cephe Dönüşü», «Sülâlemü», «Savaş Günü», «Orhun», «Turan Kızı», «Orda Bir Ülke Var» türünden savaş ve kan kokusu izlenimi bırakıyordu.

Faşizmin bütün cephelerde yenildiği aşamada bu tür şiirleri yazan eski ve yeni hececiler esin kaynaklarını yetirdiler. Savaş bitince bir bölüğü sustu. Kendilerini yenileme umudu taşıyanlardan kimileri, Ahmet Kutsi Tecer yönetimindeki Ülkü dergisinde toplandı. Yusuf Ziya Ortaç gibileri de yayımladıkları yeni dergilerde «yani şiir»' hareketine yandaş görünmeye çalıştılar.

Gelecek yazı:

Dergâh Hareketinden Kaynaklanan İdealist Çizgi ve Toplumcu Gerçekçiler

BROY

ŞİİR YAYIN MERKEZİ

BAKIRKÖY KİTAP ÇARŞISI İMZA GÜNLERİ

KİTAPÇILIKTA OLAY

"Kitap en iyi arkadaştır"
Tatil arkadaşlarınızı kendiniz seçin!

TÜM YAYINLAR
MÜZİK KASETLERİ
%20 İNDİRİMLİDİR.

Santral PAZARLAR

İncirli Cad. no:27 Kat:2 BAKIRKÖY

BROY ŞİİR YAYIN MERKEZİ

YENİ KİTAPLAR

•

NÂZIM NÂZIM
AYDIN AYDEMİR
850 TL
Aydın Aydemir'in yıllardır hazırlamakta olduğu bu kitapta Nâzım'ın yakınları, aralarında **Memleketimden İnsan Manzaraları** kitabının kahramanları da bulunan cezaevi arkadaşları, Nâzım'a dair anılarını aktarıyor bilinmeyenleri gün yüzüne çıkarıyorlar.

•

TEMİZ YÜREKLE ATTİLA JOZSEF
Hazırlayan:
KEMAL ÖZER
750 TL
Dünya Şiirinin Ustaları dizisinin bu yeni kitabında Attila Jozsef üstüne incelemeler şiirlerinden seçmeler ve fotoğraflar yer alıyor. Fransız şiirinin ustalarından Guillevic'in önsözüyle...

•

ŞİLİ DUYARLIĞI
SEYYİT NEZİR
2. Basım/500 TL

•

EDİP CANSEVER'İ YİTİRDİK. ŞİİRİMİZİN BAŞI SAĞ OLSUN!

BROY ŞİİR DERGİSİ